

A harmincasok böjtje

CZÖNDÖR ISTVÁN

„Amikor (...) böjtölsz (...), mosd meg az arcodat.” (Mt 6, 17)

Mit takar ez a cím? Van húszasok, negyvenesek böjtje is? Van. Épp úgy változik és alakul, mint az érdeklődési körünk, a szokásaink, a hitéletünk. Sokat gondolkodom azon, hogy ma a harmincas korosztálynak mit jelent – ha egyáltalán jelent valamit – a böjt? Töprengök... képeket, mozdulatokat és illatokat keresek a gyermekkoromból. De nyoma sincs a közösen meggyújtott gyertyáknak, a díszeknek az ajtón vagy épp a sütemény illatának. Hogyan is állunk mi, harmincasok a böjt gyakorlatával a személyes életünkben? Sokat halljuk, hogy a lelkeszi kar átlagéletkora csökkent az elmúlt tíz, tizenöt évben. Ezért is fontos megvizsgálunk, hogy a „fiatalabb” korosztály milyen élményeket hoz magával, amelyeket végül is megoszt velünk a szószékről.

Mindenekelőtt azt tapasztaltuk meg, azon nőttünk fel, hogy hiányoztak az életet megjelenítő képek az istentiszteleti életünkből (fény, mosoly, természetesség). Épp így hiányoznak ma is azok a jelképek, melyek megjeleníthetnék, kézzelfoghatóvá tehetnék azt, hogy mi is a böjt. Napi tapasztalatunk mégis az, hogy több öröm rejlik a böjti időszakban, mint azt sejtjénénk. Jézus jól ismert szavait nem tudom megkerülni: „amikor böjtölsz, kend meg fejedet, és mosd meg arcodat” (Mt 6, 17). Az öröm szavai ezek, a megköztözöttségek alól felszabadító, a megkeményedett hagyományoktól megszabadított ember örömmozdulatai. Az arc megmosása az egyik legősibb és legegyszerűbb mozdulatunk. Naponta megismételjük. A reggeli álmoságunkból a hideg víz felébreszt, felfrissít. Naponta a tenyerünkkel érintve magunkhoz emeljük az élő vizet. Ebben az ünnepi időszakban e kettő, az egyszerű öröm és a személyes hit mélyére kényszerített böjt feszül egymásnak. Ezt a feszültséget egyedül a jézusi mondat tudja feloldani: „megmosom az arcom”. A víz jelképe megérteti velem az élet alapvető törvényeit, a megújulás örömét, a meglegeedettség erejét.

A böjt egyszerű igazságokat akar közölni velem. Nem bonyolult dogmákat, előírásokat, hagyományt. A legegyszerűbb igazság az, hogy megvalósulhat Isten és ember nagy találkozása. Ez a találkozás a böjti frissességgel ajándékoz meg

azáltal, hogy „kimossa” az álmat a szemünkből, és megláthatjuk azt, ami igazán fontos, ami a szemünk előtt van.

Közösségre hív a böjt. Nem azt kívánja tőlünk a böjt Ura, hogy bezárjuk ajtóinkat és magunknak tartjuk meg a titkokat. Sőt közösségre, közelségre hív mindnyájunkat. Ne feledjük, a közösség közelség is egyben. Megszólító, beszélgető közelség, melyben Isten szól, és én válaszolhatok. A gyülekezeteinknek ilyen beszélgető közösségekké kell válniuk, mert csak akkor teljesítik be küldetésüket. A böjt ezen a beszélgetésen, dialóguson alapul. Nem lehet csendben böjtölni, csakis beszélgetve, mert az Istennel kapcsolatban lévő ember beszélgetőtársává válik. S aki beszélgetőtársává válik, az kísértő társ is egyben, mert a kérdésekre válaszolunk kell, melyeket Istentől és az emberektől kapunk.

Még mindig hiányoznak a képek, az illatok, a fények az istentiszteleteinkről, melyek nem csupán kiegészítői, hanem elmélyítői is egy-egy ünnepnek. Az érzékelésünk épp oly fontos, mint a hitbeli megtapasztalásunk, hisz elősegítheti azt, hogy az élmények által közelebb kerüljünk Isten ismeretéhez.

Böjt vasárnapjain helyezzünk el egy-egy tárgyat a templomban, amely az adott vasárnap mondanivalójához illik, vagy gyűjtsunk meg egy-egy gyertyát. Ehhez álljon itt némi útmutató.

1. Invocavit: (a) helyezzünk egy papírt az oltárra vagy egy asztalra, melyre istentisztelet közben imádságot írhatnak a hívek; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „a szóért és a meghallgatásért”.

2. Reminiscere: (a) egy kavicsot mint bűneink súlyát helyezzük el a templom bejáratánál; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „a szülői szeretetért”.

3. Oculi: (a) helyezzünk az oltárra/asztalra egy távcsövet; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „a biztos pontért”.

4. Laetare: (a) tanuljunk meg tapsolni az istentiszteleten; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „az örömért”.

5. Judica: (a) adjunk körbe egy feszületet, melyet érzékeljünk ujjainkkal; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „az igazságért”.

6. Palmarum: (a) helyezzük egy pálmaágat az oltárra/asztalra; (b) gyűjtsunk egy gyertyát „az életért”.

Lelkigondozói kihívások a multikulturális, sokhitű társadalmakban

SZENT-IVÁNYI ILONA

„Ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.” (Róm 12,2)

A vallások helyzete a multikulturális társadalmakban

Európa nem önálló földrész, hanem Ázsia kiszögellése csupán; éppen úgy „ázsiai szubkontinens”, mint India – olvashatjuk egy 2002-ben megjelent, a vallásszabadság (folyamatos megsértésének) európai történetét feldolgozó angol nyelvű könyvben. A kötet szerint Európának saját történelmében vallásszabadság dolgában nem sok dicsekedni valója akad.

„Mire a skandináv és a kelet-európai népek felvették a kereszténységet, előbb az ibériai félszigeten, majd a Balkánon az iszlám tett szert meghatározó befolyásra. Európa történetében ily módon egyetlen olyan időpont sem volt még, amikor az egész földrész egységesen keresztény lett volna” – írja Karel Blei¹ holland református történész-teológus *A vallásszabadság európai története* című könyvében, amelyet az 1900-ban alapított Nemzetközi Szövetség a Vallásszabadságért (International Association for Religious Freedom, IARF) felkérésére állított össze. A kereszténység szempontjából Blei mégis két részre osztja az európai történelmet: egy korai szakaszra, amikor a keresztényeket üldözték, s hitük megvallásáért a vadállatok elé vetették őket, s egy hosszabb periódusra, amely tizenhét évszázaddal

ezelőtt, a kereszténység államvallássá válásakor kezdődött, s máig tart.

E periódusban a keresztények voltak azok, akik üldöztek – a zsidókat, a többi vallás híveit, illetve sajátjaikat. A katolikus országokban halálra keresett Szervét Mihály spanyol orvost és antitrinitárius gondolkodót a protestáns Genfben azonban Kálvin például 1553-ban, vagyis csaknem fél évszázaddal korábban égette meg, mint az inkvizíció Rómában a hasonló nézeteket valló Giordano Bruno filozófust. Az európai vallástörténet a vallásüldözések története – figyelmeztet Blei, aki szerint nagyjából a felvilágosodás koráig elsősorban – s részben azóta is – a többségi vallás nyomta el a vallási kisebbségeket, miközben az elmúlt kétszáz év során egyre jellemzőbb az, hogy az államok is korlátozzák az egyének és közösségek lelkiismereti, illetve vallási jogait. Az inkvizíció például még az egy igaz vallás nevében üldözte a másként hívőket, míg – a felvilágosodás kései gyermekeiként – a huszadik században olyan vallásellenes diktatúrák jöhettek létre, mint a sztálini Szovjetunió vagy a hitleri Németország.

Fontosnak tartom kiemelni neves nemzetközi vallás-szociológusokra hivatkozva, hogy jelentős paradigmaváltás korát éljük. Míg a hatvanas-hetvenes években a tudomány a szekularizáció előrehaladtával a vallások és vallási gyakorlatok eltűnését vizionálta, addig ma neves nyugati szakemberek – például Peter Ludwig Berger, a bécsi születésű, amerikai lutheránus szociológus vagy Grace Davie² angol egyetemi tanár – mára már úgy látják, hogy a vallások jelentőségének és befolyásának szerepe jelentősen növekszik. Ez megnyilvánul mind a globális geopolitikai folyamatokban, mind a vallási szempontból is nagyon sajá-

¹ Karel Blei: *Freedom of Religion and Belief. Europe's Story*. Royal van Gorcum, 2002. 5. o.

² Grace Davie: *Religion in Modern Europe*. Oxford University Press, 2000.

tos európai helyzetben. A vallások és egy bizonyos vallá-
sosság újjászületéséről beszélnek. A vallás mint világhata-
lom (Weltmacht Religion, The Power of Faith) címmel a
Spiegel 2006/9. különszáma is foglalkozott a témával. Az
ebben közölt tanulmányok közül több is kifejti, hogy Euró-
pában a vallási újjászületés a vallások közötti viszályt is fel-
izzította.

Az emberiség történelmének túlnyomó részében a val-
lási establishmentek monopóliumként léteztek a társada-
lomban, monopóliumként abban az értelemben, hogy az
egyén és a közösség élete bennük legitimizálódott. A vallá-
si intézmények valóban és a szó szoros értelmében *intéz-
mények* voltak, azaz a gondolkodást és a cselekvést egy-
aránt szabályozó szervezetek. A vallási intézmények által
meghatározott világ volt a világ, amelyet nem annyira a
társadalom e világi hatáskörei és a társadalmi ellenőrzés
megfelelő eszközei tartottak fenn, hanem sokkal inkább a
társadalom tagjainak „józan esze” is. Amikor az emberiség
kilépett a vallásosan meghatározott világból, a kaotikus sö-
téttségbe, a bizonytalanba lépett.

„Mint láttuk, a pluralizáció és a szekularizáció globális
folyamatai szorosan összefonódnak. A szekularizáció »hor-
dozóikhoz« fűződő kapcsolatán túl azonban a pluralizmus
mint *társadalmi-strukturális* jelenség előidéző egy bizalmi
válságot is. A pluralista helyzet, mivel megfosztja
monopolhelyzetétől a vallást, minden eddiginél inkább
megnehezíti számára, hogy életképes plauzibilitásstruktú-
rákat tartson fenn vagy alakítson ki újra. A plauzibilitás-
struktúrák azért veszítik el szilárdságukat, mert már nem
tudják felsorakoztatni a társadalmat mint egészet abból a
célből, hogy megerősítse társadalmi létjogosultságukat.
Magyarán, mindig akadnak »mások«, akik nem hajlandók
megerősíteni a szóban forgó vallásos világot. Vagy más-
képp fogalmazva, valamely vallásos világ »lakói számára«
egyre nehezebbé válik, hogy *entre nous* maradjanak a je-
lenkori társadalomban. Már nem lehet eltitkolni a hason-
ló gondolkodásúak elől, hogy vannak másként gondolko-
dók (nemcsak egyének, de egész rétegek is)” – írta 1966-
ban Peter L. Berger és *Thomas Luckmann*.³

A kilencvenes években Peter L. Berger is átértelmezte
korábbi állításait, elsősorban a világ folyamatait vizsgálva,
és nem csak a zsidó-keresztény nyugati kultúrkörre reflek-
tálva. A *Christian Century* című folyóiratban megjelent
egyik tanulmányában⁴ be is vallja, hogy nagy hiba volt a
hatvanas években azt hinni, hogy a modernitás a vallások
hanyatlásához vezet. Az volt az elképzelése, hogy a plura-
lizmus eltörli a vallások és értékek magától értetődését. Ma

úgy véli, hogy a modernitás nem kapcsolódik feltétlenül a
szekularizációhoz, és a vallásoktól való elfordulás sem a
szekularizáció számlájára írható. Ugyanis a világ nagy ré-
sze ma épp olyan vallásos, ha nem vallásosabb, mint haj-
danán.

Nyugati minta a vallásközi együttműködésre a lelkigondozói szolgálatban

A pluralizmus egyszerűen a különböző hittel, értékekkel,
életvitellel rendelkező egyének szociális interakciója,
együttműködése. Ez része a modernitásnak, de nem a sze-
kularizációnak köszönhető. A pluralizmus nem azt befo-
lyásolja, hogy az emberek mit hisznek, hanem hogy ho-
gyan hisznek. Ennek teremti meg a kereteit.

Mert lehet, hogy ugyanazt a vallást követjük, amelyet
őseink, de más módon. A vallás ma már nemcsak születé-
si jog, hanem választható is. A pluralizmus ugyanakkor azt
is feltételezi, hogy a vallási igazság is relativizált.

Európában és Amerikában nemcsak a vallási sokszínű-
ségre, hanem a vallások pozitív együttműködésére is szá-
mos példa van. Míg Németországban, Dániában, az Egye-
sült Királyságban a teológiai fakultásokon és világi egyete-
meken is diplomát lehet szerezni a vallásközi kapcsolatok
tárgyból és vallásközi lelkigondozásból, addig nálunk a
vallásközi együttműködés még nagyon kezdetleges álla-
potban van.

A protestáns egyházak, különösen az európai liberális
demokráciák protestáns egyházai benne éltek/élnek a tár-
sadalomban, fogékonyak a szociáletikai kérdésekre, és más
vallásokkal együtt keresik a választ az új kihívásokra. A
pasztorálszociológia, a lelkigondozói szolgálat az a terü-
let, ahol különösen nagy lehetőség és szükség van az együtt-
működésre. Hadd említsek néhány példát.

A lelkigondozói szolgálat hagyományos értelemben
Európában, Amerikában a keresztény egyházak feladata
volt. Ki-ki felekezeti alapon gondoskodott a rászorultakról
a kórházakban, szeretetotthonokban, börtönökben. Úgy
tűnik, a 20. század végétől kezdődően ez a feladat Nyuga-
ton függetlenedik az egyháztól és vallási szervezetektől,
és önálló hivatássá, szakmává válik. Természetesen a ke-
resztény egyházakban, gyülekezetekben ma is nagy szere-
pe van az önkéntesekből álló lelkigondozói munkatársak-
nak. Egy új tudományág, egy új oktatási projekt alakult ki,
ahol professzionális módon képeznek hallgatókat a lelki-
gondozói szolgálatokra. A képzett szociális gondozók mel-
lett változatlanul, sőt egyre inkább szükség van a tágabb ér-
telemben vett társadalmi lelkigondozásra.

Európában és a nyugati világban a társadalom nem kizá-
rólagosan keresztény. Alapvetően multikulturális, sokhitű
egy erősen szekularizált közegben. És ebben az új helyzetben
kell megtalálni a lelkigondozói szolgálat új lehetőségeit.

³ Peter L. Berger – Thomas Luckmann: *The Social Construction of Reality. A Treatise on the Sociology of Knowledge*. Anchor Books, Garden City, New York, 1966. 51–55., 59–61. o.

⁴ *The Christian Century*, August 26–September 2, 1998. 782–796. o.

Ez a helyzet új kihívásokat jelent, új modellek kidolgozását teszi lehetővé. Az alapvető kérdés ezekben a társadalmakban az, hogy lehetséges-e egyáltalán vallásközi lelkigondozói szolgálat vagy képzés. Hogyan tudnak az eltérő hitfelfogású, vallású emberek a közösség szolgálatában összefogni? *David Oliphant* ausztrál anglikán lelkész, a canberrai lelkigondozói oktató központ igazgatója egy új megközelítést javasol. Kidolgozta a lelkigondozás filozófiáját. Elméletében fontos szerepet játszik a „szándékos barátság”⁵ kifejezés. A jelentős eltérő hitbeli különbségek mellett fontos a közös értékekre való odafigyelés. A szeretet és a gondoskodás mindenképpen a közösen vallott értékek közé tartozik, az adott közösség működésének feltétele. Az együttműködéshez jó szándékra, pozitív cselekedetekre van szükség, és barátságra azok között, akik a vallásközi lelkigondozásban részt vesznek (kórház-, börtönlelkészek stb.), valamint gondozó és gondozott között.

A keresztény egyházakban komoly teológiai háttere van a lelkigondozásnak, amely a nagycsalád egymást segítő modelljére épült. A modern lelkigondozásban a főszereplő az az egyén, aki rászorult, akinek szüksége van lelki támaszra, akit az úton találunk. Ez a modell a lelkigondozó egyéni vallási elkötelezettségén alapul, de szándékosan a másik emberre, a felebarátra fókuszál.

Egy másik jól működő modellről számol be a *Caring Connections* (Gondoskodó kapcsolat) című rangos amerikai lutheránus szakfolyóirat. A lap célja, hogy a lelkigondozói képzésben és szolgálatban nyújtson elméleti és gyakorlati segítséget. A 2005/2. szám alcíme: Lelkigondozás egy sokszínű világban.

George Handzo amerikai lutheránus lelkész, pasztorálpszichológus New Yorkban szolgál. Tanulmányában⁶ azt fejti ki, hogyan felelhet meg egy multikulturális társadalomban szolgáló keresztény lelkigondozó a kettős elvárásnak. Vagyis hogyan oldható fel az a fajta – látszólagos – ellentét, hogy míg lelkészként az evangélizáció, misszió elkötelezett szolgálója, addig egy nagyvárosi, metropoliszi lelkigondozói szolgálat vezetőjeként teljes nyitottsággal, a más vallások iránti tisztelettel végezheti csak hivatását. Neki több évtizedes szolgálat után sikerült ezt a dilemmát feloldani azzal, hogy tudomásul vette, hogy számára az út egyedül Jézus Krisztust jelenti, de azt is elfogadta, hogy mások más vallási utat követnek.

Különbséget kell tenni az evangélizáció és a tanúságtétel között. Az egyháznak is az a küldetése, hogy együtt éljen a társadalomban, a közösségben más hitű és más kultúrájú emberekkel. *George Handzo* lelkész fontosnak tartja, hogy szeretettel forduljunk a másik felé, szeretettel le-

gyünk a másság iránt, mert szerinte ez a világ már nem tud több megosztottságot elviselni. A kirekesztés, ítélkezés, netán gyűlölködés egyetlen keresztény számára sem járható ösvény. Számára a három legfontosabb dolog ebben a szolgálatban a *kegyelem ajándéka*, *Isten immanenciája*, amely különösen a megpróbáltatások idején nélkülözhetetlen, és az *örök élet hitének reménysége*.

Hasonló gondolatokat szövelez meg *Lee Joesten*, a Missoury Zsinathoz tartozó lutheránus lelképásztor is, aki 33 éve szolgál kórházlelkészként, és a lelkigondozói szolgálat elismert oktatója. Már teológiai képzése alatt is a nyitottságot, toleranciát és a más vallásúak tiszteletét tanulta meg. A professzionális lelkigondozói szolgálatban is az motiválta, hogyan lehet még hatékonyabban gondozni a beteget, rászorultakat, időseket.

*Joesten*⁷ azt hangsúlyozza, hogy különbség van meggyőződés és hit között. Míg egyfelől a meggyőződés tanítást, koncepciót, tudatos szellemi elkötelezettséget jelent, addig a hit abban segít, hogyan alkalmazom a koncepciót a saját életemben. Az egyik azt mondja: „Isten szeretet”, a másik: „érezem, hogy Isten szeret”. Nemcsak az a kérdés, hogy az emberek miben hisznek, hanem az is, hogy ezt a hitet hogyan élik meg a mindennapok során, meggyőződésük mennyiben segíti őket. Az elfogadás fontosságát hangsúlyozza. Elfogadom, hogy a másoknak más a hite. Az elfogadás nem jelent automatikusan egyetértést is. Ez az alapállás segíti oktatói munkájában. Nem csak keresztény hallgatók jelentkeznek a lelkigondozói képzésre. Nem az a fontos, hogy a diákok milyen vallásúak, hanem az, hogy saját felfogásuk, vallásuk mennyiben segíti őket munkájuk során. Ahogy *Joesten* személyes vallomásában elmondja: amikor hitében megingott, őt is más vallású kollégái segítették vissza a jézusi útra.

Egy harmadik tanulmányban, *Bill Clements* börtönlelkész arról ír,⁸ hogy az ignoranciából származó félelmet kell először gyógyítani. Amit nem ismerünk, az idegennek, sokszor félelmetesnek tűnhet. Gyakran elutasítjuk, ami számunkra ismeretlen. Isten minden emberre kiáradó szeretete ad erőt a szolgálathoz, vallásra, fajra, nemre való tekintet nélkül. 1Jn 4,18 szerint „A szeretetben nincs félelem, sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet; mert a félelem gyötrellemmel jár, aki pedig fél, nem lett tökéletes a szeretetben.” *Clements* úgy véli, hogy a tökéletes szeretet, Isten szeretete minket is a felebarát iránti szeretetre kötelez. „Ami a keresztényeket legjobban kell hogy jellemezze ebben a sokszínű világban, az az emberek iránti gondoskodó szeretet” – írja *Clements*. Szerinte a legnépszerűbb vallás napjainkban a „materializmus”, a fogyasztói társadalom vallása. A reklámok újabb és újabb tárgyak vásárlására ösztönöznek,

⁵ *Intentional Friendship: A Philosophy of Pastoral Care*, developed by David Oliphant, Canberra, Australia.

⁶ *Caring Connections*, 2005/2. 5–7. o.

⁷ Uo. 2005/2. 7–9. o.

⁸ Uo. 2005/2. 14–16. o.

amelyekre egyáltalán nincs szükségünk. Ez szégyenérzetet okozhat mindazoknak, akik nem tudják tartani ezt a versenyt. Börtönlelkészi szolgálata során is ezt a szégyenérzetet próbálja kezelni és lelki oldalról megközelíteni. A fogva tartottaktól azt kérdezi, hogy milyen értékeket tartanak fontosnak, honnan kérnének vagy várnának segítséget.

„Nagyon sok valós szenvedés van a világban, amelyben élünk: betegség, baleset, természeti katasztrófa, és még sorolhatnánk. És nagy részét, mint például a szegénységet, az éhezést, a környezetszennyezést, a gyűlöletet, az erőszakot az emberiség okozza. Isten nem fog beavatkozni, hogy változást okozzon. Az ember fel van ruházva a szabad akaratral, hogy válasszon a két út közül. Isten végtelen és feltétlen szeretete járja át ezt a tökéletlen világot. A lelkigondozói küldetés lényege éppen az, hogy Isten szeretetének misztériumát demonstráljuk az embereknek, még ha gyengék és tökéletlenek vagyunk is. Isten rajtunk keresztül cselekszik.”⁹

Hazai nehézségek és kihívások

Hatalmas nyugati szakirodalma van a lelkigondozásnak is, de ebből kevés jut el hozzánk. Nagy eredmény, hogy két évvel ezelőtt magyarul is megjelent *Isidor Baumgartner Pasztorálpszichológiája*.¹⁰ De a valós kérdés az, hogy mindezek az irányelvek vajon hogyan ültethetők át a hazai helyzetre. Magyarországon nem készült az elmúlt években átfogó vallásszociológiai felmérés, de a rendelkezésre álló adatok alapján¹¹ körülbelül 15 százalékra tehető az egyházhoz kötődő, rendszeresen templomba járó hívek aránya. Az egyházak ebben a nagyon feszült társadalmi és nehéz gazdasági helyzetben – úgy tűnik – nehezen tudnak kitörni saját védelmezett váraikból. Egy átalakulási folyamat részese a társadalom és az egyház is. A legtöbb felekezetben a belső nehézségek, problémák is nehezítik a kifele fordulást. Hazánk szekularizált ország, ahol a vallások aránya kisebbségben van. De a vallási sokszínűségnek már sok jelét láthatjuk. A protestáns és ortodox egyházak közötti ökumenikus együttműködésnek pedig komoly hagyományai vannak, ezekre alapozva jött létre a legnagyobb hazai szeretetszolgálat, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet. De arra ma még kevés példát látunk, hogy az ételosztások során vagy a hajléktalanellátásban, a lelkigondozásban szervezeten együttműködnének a hazai világvallások képviselői. A jövő pedig mindenképpen ebbe az irányba mutat.

⁹ Uo. 2005/2. 16. o.

¹⁰ Isidor Baumgartner: *Pasztorálpszichológia*. Szemmelweis Egyetem, Budapest, 2006.

¹¹ Andorka Rudolf: *Értékek-szeretet-szociálpolitika. Lelkipásztor, 1997/2.*

Andorka Rudolf a Lelkipásztor 1997. februári számában a vallási sokféleségről a következőképpen vélekedik: „Az értékconszenzus létrehozásának vagy fenntartásának nehézségét fokozza az a tendencia, hogy a mai fejlett társadalmak egyre inkább »multikulturálisokká« válnak, vagyis – elsősorban a fejlődő országokból induló bevándorlás következtében – egyre nagyobb tömegekben élnek bennük a hagyományos európai értékektől és a kereszténységtől eltérő kultúrákból származók, a nem keresztény vallások hívei. A történelem folyamán protestánsok és katolikusok között is sokszor igen nehéz, sőt lehetetlen volt az értékek kérdésében egyetértésre jutni, mennyivel nehezebb lesz tehát keresztények, agnosztikusok, mohamedánok, hinduk között értékconszenzust teremteni.”

Andorka Rudolf a szeretet és a szolidaritás összefüggéséről ír. Amellett érvel, hogy a szeretetből fakadó szolidaritás nélkül lehetetlen méltó emberi életet élni, élhető körülményeket teremteni akár a kisebb, akár a nagyobb közösségekben.

1990 után a társadalom nagy várakozással tekintett az egyházakra. Egy idő után a nagy eufória alábbhagyott. És nem is az a probléma, hogy az egyházak nem tudtak megfelelni ezeknek az elvárásoknak, hanem sokkal inkább az, hogy nem tartottak őszinte önvizsgálatot, bűnbánatot, hogy nem teszik nap mint nap próbára szavaikat és tetteiket az evangélium mércéjén. A részvétel az evangélium ügyében annyit jelent, hogy a második nagy parancsolat értelmében nyitottan fordulunk a másik felé. Nem elítélve és megítélve őt, hanem meglátva az elesettben Isten gyermekét. Írni és beszélni erről persze sokkal könnyebb, mint megcselekedni. De már a gesztusoknak is nagy jelentősége lenne.

A másik fontos probléma, amelyen, úgy tűnik, nyugati testvéreink már túljutottak, a misszió kérdése. Abban Isidor Baumgartner és a már idézett George Handzo is egyetértenek, hogy nem szabad összekeverni a missziós küldetést és a lelkigondozói szolgálatot. Aki lelki segítségért fordul az egyházhoz, az bajban van, elesett, rászorult, függetlenül attól, hogy hívő vagy nem hívő, hogy milyen értékeket vall magáénak. Ha a konzultáció során egy adott felekezet hitvallását erőltetjük rá, az nem ad megoldást a helyzetére. Ha hiteles a lelkigondozó, akkor a jó példa ereje úgysis hatni fog.

Mint láttuk, Nyugaton komoly hagyományai vannak a lelkigondozói képzésnek, számos helyen tanítják a pasztorálpszichológiát. A képzett lelkigondozók igénye miatt ma már több helyen szerveznek professzionális képzést Magyarországon is, például a Szemmelweis Egyetem Mentálhigiéné Tanszékén, hat féléves költségtérítéssel kurzusban. A tanszék szoros együttműködésben dolgozik a Sapiaentia Szerzetesi Hitudományi Főiskolával és a Károli Gáspár Református Egyetemmel az ökumenikus képzésben. A Klini-

kai Lelkigondozók Ökumenikus Egyesülete is szervez tanfolyamokat, szakmai továbbképzéseket.¹²

Sokszor gyülekezeti szinten is nehéz megszervezni az idősek látogatását, segítségét, mert nincs elég önkéntes. A lelkészek nagy része túlterhelt, szórványokban szolgálnak, nincs kellő idejük és végzettségük sem, hogy a lelkigondozást professzionális formában végezzék. Ma már az egyházi szeretetintézményekben is működési feltétel a képzett munkatársak alkalmazása, de diplomájuk egészségügyi vagy szociális munkás képesítést takar. Hiányzik a vallási-
lag, netán világvallásilag képzett lelkigondozó. A nagy kér-

dés, amire válaszolni kell, hogy akar-e egyáltalán az egyház a társadalom, a külső világ lelki ápolója, gondozója, segítője lenni.

Andorka Rudolf egyház és társadalom együttélésének áhított mintáját fogalmazta meg tíz évvel ezelőtt, de gondolata ma is érvényes: „Mit tehetnek a jelenlegi értékváltságban a magyarországi keresztények? Megismertetik, hirdetik, elfogadásra felkínálják Jézus etikai tanítását, amelynek középpontjában a szeretet áll. Továbbá természetesen példát mutatnak a szolidaritásra, a szegények, bajba jutottak, rászorulóknak megsegítésére családban, gyülekezetben, lakóhelyen, munkahelyen, egyházban. Ha ezt meggyőzően tudják tenni, lényegesen hozzájárulhatnak nemcsak az értékváltságnak, hanem sok más súlyos társadalmi problémánknak az enyhítéséhez is.”

¹² <http://www.kloe.info.hu/allasfoglalas.html>

A kánaáni vallás kutatásának forrásai*

ZAVIŠ MONIKA

A kánaáni vallás elsődleges forrását hosszú ideig az Ószövetségből ismert kép egyszerű átvétele jelentette.¹ Ez a vallás azonban felkeltette a klasszikus szerzők figyelmét, akik a régészekkel együtt a különböző leleteknek köszönhetően fokozatosan feltárják előttünk az utat, hogy lehetőségünk nyíljon jobban megismerni az említett vallást.

Klasszikus szerzők művei

A klasszikus szerzők műveikben előszeretettel kritizálják vagy írják le az ókori vallásokat. Némely művek elnevezése ismert, más említéseket az adott témára vonatkozóan csak töredékekben ismerünk, a töredék konkrét felirat alá történő beosztásának lehetősége nélkül.

A Kánaánban előforduló vallási formákról az alábbi szerzők írtak:

1. *Nonnos Panopolitész* (i. e. 500) görög szerző.

2. *Lukianosz* (körülbelül i. e. 200). Görög író a szíriai Szamoszataból. *Dea Syria* című művében a szíriai Hierapoliszban jelen levő Asztarté-kultuszt írja le. Érdekes az évente kétszer megtartott processzió leírása. Az Eufráteszből vagy más közeli tóból vizet merítettek, és azt szétön-

tötték a templomban. Ez a templom állítólag egy repedés fölött volt felépítve, amely azért keletkezett a földön, hogy eltűnhessenek benne a vízőzön vizei.² Lukianosz művében megemlíti és részletesen leírja az év legnagyobb áldozati ünnepét is.³

3. *Büblösi Philó* (kb. i. e. 100). A föníciai vallásról szóló feljegyzései *Eusebius Preparatio Evangelica* című művéből ismertek. Írói stílusára jellemző a rendszerezés és saját véleményének a tények leírásába való beiktatása. „Euhemerikus interpretációjában az isteneket mint embereket mutatja be, akik azért jöttek, hogy az emberiségnek szánt szolgáltatásaikért elfogadják az istentiszteletet.”⁴

4. *Szicíliai Diodórosz*. A karthágói vallási praktikákról tájékoztat. Részletesen leírja a bronzból készült, kitért kezű istenszobrot. Erre a kézre helyezték a gyermekeket, hogy onnét a szobor alatt vagy mögött égő tűzbe essenek.

5. *Plutarkhosz: Ízisz és Ozirisz*.

6. *Plautusz* római szerző: *Poenulus*. A karthágói pun vallásról ír.

² Valójában az Eső szertartásáról van szó. Ehhez hasonló szertartás a zsidó Sátrak ünnepe, amikor a Gichon forrásból merített vizet szétöntik a templomban.

³ Az ünnep neve Világosság. Az emberek az összes magas fát kivágják, beviszik a templomba és áldozati ajándékokat akasztanak rájuk. Ezután azonban mindent felgyújtanak, és a határ körül bemutatják az istenek képeit.

⁴ Ringgren, Helmer: *Religions of The Ancient Near East*. Westminster Press, Philadelphia, 1973. 126. o.

* Részlet a *Kánaáni vallás* című elődisszertációs, ún. kis munkából.

¹ Lásd közelebbről: Eliade, Mircea: *Dejiny náboženských predstáv a ideí* [Vallási hiedelmek és eszmék története]. 1. *Od doby kamennej po eleuzínske mystérii* [A kőkorszaktól az eleusziszi misztériumokig]. Agora, Bratislava, 1995. 140. o.

7. *Damascius* (kb. i. e. 500) filozófus. A teremtésre vonatkozó föníciai eszmékkel foglalkozott.

A vallás anyagi formában való konkretizálásában és ezáltal az említett művek mélyebb megértésében döntő szerepet játszik a régészet.

Régészeti leletek

A különböző föníciai feliratok, korszok, áldozatok bemutatására felszerelt sírhelyek,⁵ El Amarna-i agyagtablák,⁶ egyiptomi szövegek,⁷ de leginkább a Ras Samra-i leletek⁸ (Ugarit) nagymértékben feltárják előttünk úgy a panteont, mint a kánaáni kultuszt. A háttérben természetesen több kultikus drámában írt mítosz is jelen van. Habár az „ugariti vallás sohasem volt az egész Kánaán vallása”,⁹ ahogy azt *Eliade* vallási szakértő említi, az ugariti szövegek feltárása¹⁰ mégis sok mindent megmagyarázott a kánaáni vallással kapcsolatban. Erre hivatkozva a továbbiakban ezekkel a leletekkel fogunk foglalkozni.

A mitikus, vallási szövegeket ábrázoló agyagtablák története¹¹ 1920-ban kezdődik, amikor egy szíriai földműves szántás közben ráakadt egy agyagtablára. Ez a lelet felkeltette a francia régészek érdeklődését, akik a vidéken kutatásokba kezdtek. 1928-ban már közismert volt, hogy a dombon, amelyen a földműves szántott, eredetileg egy ősi város feküdt. Megtalálták Ugarit,¹² a legnagyobb bronzkori kánaáni város romjait. A városon kívül egy nagy palotát és két templomot is azonosítottak. Az ásások folyamán több agyagtablát találtak, amelyek írása ugyan ékírás volt, de nem volt egynemű a sumér és az akkád írással. Ez a lelet tartalmazta az első ábécét. Az írás 28 jeltől állt, és nem használt magánhangzókat. Az első próbafordításokat a hé-

ber írással való összehasonlítás alapján *Charles Vroilleaud* vezetésével egy francia tudósokból álló csapat végezte el 1930 és 1933 között. A következő 65 évben a fordítások tökéletesítésén dolgoztak,¹³ s napjaink kutatói e munkában az arab nyelv lingvisztikai ismereteit is felhasználják. A táblákon mítoszokról és az áldozatok számáról szóló autentikus szövegek találhatók.¹⁴ A mitológiai epizódok sorrendje még mindig kutatók vitájának tárgyát képezi, mivel sok tábla történetében hiányzó elem, rés van, illetve a szövegek eleje és vége összetört. Csak egyetlen szöveg jelölhető meg egy szertartás tervezetként – ez az „irgalmas istenek születése”, vagy más fordításban „Sachar és Salim”.¹⁵ A vers, amely „megjegyzésekkel van félbeszakítva, amelyek kimondandó szavakat és elvégzendő cselekedeteket, szertartásokat jelölnek, egyértelműen szertartási célokra hivatott”.¹⁶ Beyerlin a szövegeket irodalmi forma szempontjából három csoportra osztotta: mítoszok, imák, epika.¹⁷ A táblák kelte i. e. 1500–1200-ra tehető.

A kutatók rájöttek, hogy az Ószövetség írásstílusa, néhány kifejezése és leírása a Ras Samra-i szövegekkel való rokonságról tanúskodik.

Mítoszok

A munka terjedelme és jellege nem nyújt elegendő teret az összes megfejtett mitikus ugariti szöveg bemutatására. *De Vaux* megjegyzi, hogy ezek a mítoszok általánosságban brutálisak voltak, de „a földműveseket lenyűgözték az istenek történetei; hitték, hogy termőföldjeik és nyájaik termékenységén ezen eseményektől függ”.¹⁸

Ebben a fejezetben az úgynevezett Baal-ciklussal, a hat tábla szövegével fogunk foglalkozni,¹⁹ amelyek együtt 50% fennmaradt szöveget jelentenek. A Baal-ciklus majdnem összes táblája mind a két oldalról tele van írva és minden oldalon három oszlopba van rendezve a szöveg.²⁰ Az egyes technikai eltérések ellenére a táblák egyenlőségét főleg két egyértelmű dolog jellemzi: „A ciklus tábláinak szövege

⁵ Főleg Ras Samrából, lásd közelebbről: Ringgren 1973, 175. o.

⁶ Elsődlegesen a kánaáni politikai viszonyokról tanúskodnak, de elszórtan említést tesznek a vallásról is.

⁷ Egy sor részletet tartalmaznak a kánaáni vallásról, például a hikszek közti sémi elemekről, akik Egyiptomban i. e. 1730 és 1580 között uralkodtak. Ezen szövegek tartalmazzák az istenek nevét a kánaániak és más ellenségek elleni mágikus szándékkal; rengeteg személynévet tartalmaznak, amelyek nagyon gyakran teoforikus nevek.

⁸ 10 kilométerre délre Latakiától, lásd közelebbről: Bándy, Juraj: *Dejiny Izraela* [Izrael története]. Kézirat. Bratislava, 2003. 7. o.

⁹ *Eliade* 1995, 1. 140. o.

¹⁰ Lásd Stehlik, Ondřej: *Ugaritské náboženské texty* [Ugariti vallásos szövegek]. Vyšehrad, Praha, 2003. Beyerlin, Walter: *Near Eastern Religious Texts Relating To The Old Testament*. Westminster Press, Philadelphia, 1978. 185–189. o.

¹¹ Ezek a szövegek az ókor legnagyobb írásos felfedezései az egyiptomi hieroglifák és a mezopotámiai ékírás megfejtése óta.

¹² Arabul: Ras-es-Šamra, azaz Köményfok. Kereskedelmi város, kikötő, államváros feldöntve a tengeri nemzetek betörésével i. e. 1200-ban. Lásd közelebbről: Heller, Jan: *Starověká náboženství* [Ókori vallások]. Edice Kalich, Praha, 1978. 260–265. o.

¹³ Lásd közelebbről: *The Ugaritic Myth of Ba'al* [online]. [idézés. 2004. 05. 07.] Copyright Lilinah biti-Anat, 1995–1997. Hozzáférhető: <http://geocities.com/SoHo/Lofts/2938/baalmyth.html>

¹⁴ Azonban emberáldozatról semmilyen említést nem találhatunk ezekben a szövegekben.

¹⁵ Lásd közelebbről: Stehlik 2003, 251. o.

¹⁶ De Vaux, Roland: *The Early History of Israel*. Westminster Press, Philadelphia, 1978. 150. o.

¹⁷ A mitikus szövegekből sokat megtanulunk a kánaáni panteonról, az epikából pedig a kultuszról és annak működéséről.

¹⁸ De Vaux 1978, 152. o.

¹⁹ Az ugariti vallásos szövegek teljes kiadásában a Baal-ciklus az elején található, és táblái KTU 1.1–6., illetve CTA 1–6. rövidítéssel vannak megjelölve.

²⁰ Lásd közelebbről: Stehlik 2003, 7. o.

ugyanazon kézírással van írva, és az összes táblára a templom akropoliszán találtak rá.²¹

a) Baal és Jam

Ez a szöveg a KTU 1.1 és 1.2 táblákon található. Jelentősen sérült, és az oszlopok sorrendje is kérdéses. Eliade a Baal-ciklus ezen első egységének a tartalma alapján a következő címet adta a szövegrésznek: „Baal magához ragadja a hatalmat, és győzedelmeskedik a sárkány felett”.²² A főszereplők: El, Baal, Jam és Asztarté. A párbajok modellértékűek,²³ az istenek életei pedig ciklusosak.²⁴

A történet:

1. El trónját²⁵ Szepon hegyén Baal veszi át.
2. El jajveszékkel, és a hatalom központját másutt hozza létre.
3. Segítségére érkezik Jam, elsőszülött fiú, „Tenger Fel-ség” isten, víziszörny, hétfejű sárkány.
4. El arra buzdítja, hogy döntse meg Baal uralmát, amiért cserébe palotát ígér neki.²⁶
5. Úgy tűnik, hogy a hatalmat El helyett a Baallal folytatott csata megnyerését követően Jam veszi át.
6. Baal felrója Jamnak, hogy becstelen módon került a trónra.
7. Jam hírnököket küld Baal után, hogy az ismerje el uralmát.
8. El a történet háttéréből jelentkezik, és megfenyegeti Baalt, hogy a hírnökök játszva legyőzik őt.²⁷
9. (1. változat) Baal és Anat megállapodnak, hogy megtámadják Jamot.
10. (2. változat) Jam megdönti Baal uralmát, viszont Anat legyőzi Jamot.
11. (Mindkét változatban) döntő erővel bírnak a mágikus pálcák.²⁸
12. Baal Jamot a földön éri el, és Asztarté kéri, hogy darabolja fel Jamot és körös-körül dobálja szét.

A mitikus történet a földműves világból indul ki, az esős időszak (Baal uralma) és az áradások (Jam uralma; a káosz föld alatti vizei) jelenségét magyarázza. Eliade ezt

²¹ Uo. 77–78. o.

²² Eliade 1995, I. 141. o.

²³ A végtelenségig ismétlődhetnek.

²⁴ Ha az istent meg is ölik, a későbbi szövegekben újra feltűnik, mivel közben újjáéledt.

²⁵ A trón egyik építőanyaga lapis lazuli, illetve lapis és lazuli volt (a kutatók véleménye nem egységes), ami közvetve utal az építő és kovács isten személyére, Kothar-wa-Khasisra. Ő ugyanis ilyen anyagot használt Baal palotájának építése közben is; a nyakék, amelyet Jarih isten ajánlódott feleségének, Nikkalknak, szintén lapis és lazuli anyagokból készült.

²⁶ Nem trónt!

²⁷ Ezután a történet két változatban játszódik le.

²⁸ Annak a kezéből, aki tartotta őket, úgy repültek, mint a nyilak. Jamot vállon és homlokán érték el.

szépen fejezi ki: „Baal győzelmével az évszakok rendjébe és stabilitásába vetett hit diadalmaskodik”.²⁹ A panteonnak ideiglenesen új uralkodója van. A történet alapja Jam apja, El elleni bosszúvágyából indul ki.

b) Baal palotájának építése

A Baal-ciklus második része logikusan az elsőből indul ki: a fiatal uralkodó trónra lépett, de nincs saját „háza”. A „bajit, bét” fogalom a palota szinonimája is. Baalnak már nem elég, hogy „ő az, aki a fellegeken utazik”.³⁰ A palota építéséről szóló szöveg a KTU 1.3 és 1.4 táblákon található. Jobb állapotban maradt fenn, mint az első két táblán található szöveg.

A tartalmat a következő tézisekben foglalhatjuk össze:

1. Baal ugyan elvette Eltől a trónt, viszont engedélyét kéri a palota építéséhez.
2. Segítségért bevált segítőtársához, Anathoz fordul.
3. El visszautasítja Anatot.
4. Anat és Baal más stratégiát választanak – Aserától kérnek segítséget.
5. Aserának „csúszópénzt” adnak; önmaga nevezi csúszópénznek.
6. Asera elfogadja a csúszópénzt, és El után megy.
7. Asera El előtt Baal hírnevét erősíti, a következő értelembe: „Baal ezentúl bőséges esőt fog adni, hangját kiküldi a fellegekbe.”³¹
8. Asera missziója sikeres,³² és El egyetért.
9. Baal Kothar-wa-Khasist bízza meg a palota építésével.
10. Baal a főépítésznek feltételt szab: a palotának ablakok nélkül kell felépülnie.³³
11. Baal végül egyetért, hogy a palota ablakokkal legyen felépítve.
12. Hajlékának felépítésével Baal az egész panteonnal tudatta, hogy hatalma Jam legyőzését követően teljesen szuverén.³⁴

Mint a Baal-ciklus első része, ez a rész is rendelkezik tisztán azonosítható alappal, amelyből az egész történet kiindul, fokozódik és kibontakozik. *Stehlik* úgy nyilatkozik, hogy az egész történet több kisebb hagyományos egység-

²⁹ Eliade 1995, I. 143. o.

³⁰ Lásd a 3.3. fejezetet; lásd közelebbről: Hefner, Alan G.: Baal. *Encyclopedia Mythica 1995–2004* [online]. 2004. 01. 11. [idéz. 2004. 05. 07.] Elérhető: <http://pantheon.org/articles/b/baal.html>

³¹ Eliade 1995, I. 144. o.

³² A király a trónutódról való döntés közben is a felesége tanácsára adott; vö. Betsabé és Dávid, 1Kir 1,16–17.

³³ Baal attól fél, hogy Jam az ablakon keresztül tör be hozzá; ezen fel-tétel interpretációja azonban sokkal összetettebb, ahogyan a palota kül-sejének és felszerelésének szimbolikája is.

³⁴ Marduknak is az istenek építettek palotát Tiámat felett aratott győzelmét és a világ megeremtését követően.

ből áll össze,³⁵ de „a történet fő váza a Baal ház/palota építése, amely a mikrokozmosz rendszerének mitikus metaforája, beleértve a palota ablakának rokon témáját mint metaforát az eső eljövételére.”³⁶

c) Baal és Mót

A Baal-ciklus végén, a KTU 1.5 és 1.6 táblákon olyan mítoszt találunk, amely megint a trón várományosainak csatáján és versengésén alapul, ahogyan az első részben is. Ezúttal Baal Móttal harcol. Mót alakjának³⁷ egyedülállósága nem abban rejlik, hogy El fia, abban sem, hogy konkrét helyen, az alvilágban tevékenykedett. Ráébredünk, hogy Mót a „Halál”, és a Közel-Kelet egyéb istenségeivel összehasonlítva „a halál megszemélyesítésének egyetlen ismert példája (ez egyben deifikáció is)”³⁸ Ez a harmadik rész rámutat arra, hogy Baal ugyan megkaparintotta a trónt és felépítette palotáját, trónja azonban „nem állt szilárdan”.³⁹

Baal és Mót konfrontációja a következő lépésekben zajlik:

1. Baal hírnököket küld két hegyre⁴⁰ Mót után az alvilágba.

2. Figyelmezteti őket, hogy ne közelítsenek Móthoz, mert lenyeli őket.

3. Mót elüldözi a hírnököket és meghívja Baalt, hogy jöjjön el személyesen.

4. Baal a hírnökök által üzen, hogy Mót győzött, és ő lemegy az alvilágba.

5. Baal azonban az alvilágba történő távozás előtt egy üszöborjúval egyesülve utódot biztosít magának.

6. Baal utódját elküldi Elhez.

7. Baal eltávozik a pokolba és elpusztul.⁴¹

8. El búsul, rituális gyászt hirdet ki, és aggódik az emberiség sorsáért.

9. Astar elfoglalja Baal üres trónját, de az uralomról lemond.

10. Anat rálel Baal testére, eltemeti, és Mótot rituálisan meggyilkolja.⁴²

³⁵ Például az Anatról mint a harc istennőjéről szóló történet (KTU 1.3).

³⁶ Stehlík 2003, 99. o.

³⁷ Mót a chtonikus erőket reprezentálja, amelyek terméketlenséget, betegséget és halált hoznak magukkal. Lásd közelebbről: Cross, Frank M.: *Canaanite Myth and Hebrew Epic*. Harvard University Press, 1973. 116. o.

³⁸ Eliade 1995, 1. 144. o.

³⁹ Kraus, Hans-Joachim: *Gottesdienst in Israel. Grundriss einer Alttestamentlichen Kulturgeschichte*. Chr. Kaiser, München, 1962. 54. o.

⁴⁰ A hegyek Baal uralmát jelképezik a földön.

⁴¹ A pokolba való távozás tulajdonképpen Baal győzelmét jelenti a káosz vizei felett, azaz kozmogonikus istenség és az egész világ fejedelme, mert kiterjesztette uralmát az egész világra.

⁴² Elfogja, késsel levágja végtagjait, kalapáccsal szétzúzza, tűzön megperzseli, kőmalomban megőrli, mezőn szétszórja, a maradványait pedig madarak csipegetik fel. Eliade arra kérdez rá, hogy Mót később nem azért támad-e fel, mert ilyen földműves módon volt megölve...

11. Baal visszatér az élők soraiba, de hét év múlva Mót is.

12. Csatájuk a földön döntetlen; El Baal oldalán áll, így Mót elismeri, hogy vesztett.

A Baal/Mót dualizmus,⁴³ illetve a jó erők és rossz erők szembenállása tipikus tárgyát képezi az ókori vallások kultikus drámáinak, kisebb vagy nagyobb eltérésekkel a manapság gyakorolt vallásban is a jó és a rossz harcáról van szó. Ezen történet konkrét dualizmusa a gyakorlatban mint az évszakok váltakozása tükröződik vissza – Baal az esőzések és a termés időszakát jelenti, Mót pedig a szárazságot és terméketlenséget testesíti meg. Mindkét esetben tehát vegetációs istenségekről van szó,⁴⁴ akiknek a tevékenysége közvetlenül hat az emberi élet minőségére.

Mindhárom történet alapját a következő séma képezi:

1. Baal törekszik valamire,

2. ellenfele van,

3. ellenfele legyőzi őt,

4. más istenségek segítségével végül győzedelmeskedik.

Baal először kozmogonikusan cselekszik (Jammal együtt), azután mikrokozmoszt épít (templom, palota mint *imago mundi*), és tevékenységét a halál feletti győzelem eszkatologikus felszólításával végzi be (Mót).

A vallásos elképzelések folytonossága

Ha a kánaáni kultúrának és vallásnak az izraeli népre gyakorolt hatására összpontosítunk, a következő területekről beszélhetünk: írás, nyelv, történetek/mítoszok, vallásos elképzelések, vallásos költészet, bölcsesség (hokmá) és jog.⁴⁵ Mivel a mítoszok vallásos elképzelések hordozói, a továbbiakban feltárjuk az ismert kánaáni és izraeli szövegek közös vonásait.

Izrael a kánaániaktól számos helyi hagyományt vett át, mint ahogy az akkori „nemzetközi irodalmat” is, amelyet a kánaániak közvetítettek számukra: „Így lehetséges magyarázni az 1Móz 6–9 és a Gilgamesről szóló eposz XI. táblája közti összefüggést.”⁴⁶ Az özönvíz talán a legelterjedtebb téma az ókori mitológiában. Az isten általi teremtettségpusztítás motívumának jól áttekinthető összehasonlítását a „Telipinu és rejtélyes eltűnése” nevezetű mítosz és az 1Móz 6–8-ban olvasható bibliai történet egymás mellé állításával végezhetjük el (lásd az alábbi táblázatot).

Az A/A1, B/B1, D/D1, E/E1, F/F1 komparáció elemeiben a kompatibilis komparáció konkrét példái találhatóak. A C/C1-ben ellentétes komparáció példája van jelen.

⁴³ Lásd közelebbről: Kraus 1962, 54–56. o.

⁴⁴ A halál általában csak a vegetációs istenekre és szellemekre jellemző, például Tammuz.

⁴⁵ Lásd közelebbről: Bándy, Juraj: *Úvod do Starej zmluvy* [Bevezető az Ószövetségbe]. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, 2003. 8–9. o.

⁴⁶ Uo. 8. o.

	TELIPINU ÉS REJTÉLYES ELTŰNÉSE	AZ 1MÓZ 6–8 SZERINTI ÖZÖNVÍZ	
A	Az isten eltűnt, aminek következménye a föld elpusztítása ⁴⁷	Isten megbánta, hogy megteremtette az embert, aminek következménye az özönvíz	A1
B	A napisten hírnököket küld, hogy találják meg Telipinut: 1. sast 2. Tesubot 3. méhet – megtalálta és csipésével felébresztette	Noé hírnököket küld száraz helyet keresni a földön: 1. hollót 2. galambot 3. galambot – friss olajfalevelet talált, Noé felismerte, hogy a vizek fokozatosan eltűnnek	B1
C	A haragos Telipinu csapásokat hív elő	Isten megkönyörült, és az özönvíz véget ért	C1
D	Mágikus szertartásokkal megszüntetik haragját	Noé áldozatot mutat be Istennek az oltáron	D1
E	Megbékülve visszatér az istenek közé	Isten megérzi az áldozatok kellemes illatát	E1
F	Az élet visszatér eredeti ütemébe	Az ember miatt a föld már nem lesz átkozott	F1

Baal és Jam harcában Tesub isten és Illujanka sárkány harcának hettita mítosza tükröződik vissza, amely összehasonlítható Zeusz és Tüphón szörnyeteg harcának mítoszával.⁴⁸ A hettita változatban azonban a sárkány már nem a káosz vizeinek jelképe, csak együgyű és falánk. Tiámat,⁴⁹ Leviatán⁵⁰ és Tüphón a kozmogonikus mítoszok sárkányainak példáit jelenítik meg.

Bizonyosan sok mindent lehetne erről a témáról elmondani és leírni. A fejezet célját a választott, legismertebb példákra való utalással talán teljesítettük. A Teremtő a káosz hatalmával/hatalmaival folytatott harcát az Ószö-vetségben sehol sem találhatjuk meg egészben. Csakis az ilyen harcra vonatkozó célzásokról van szó.⁵¹

⁴⁷ A szöveg eleje elveszett, ezért nem tudható pontosan az eltűnés oka; a kutatók úgy vélekednek, hogy az emberek feldühítették az istent, és az megbüntette őket; lásd közelebbről: Eliade 1995, 1. 133. o.

⁴⁸ Tüphón elvágta Zeusz kezén és lábán az inakat, és medvebőrbe rejtette őket. Elrabolta Zeuszt. Hermész és Egipan segítségével Zeusz visszaszerezte inait és erejét, a szörnyet pedig legyőzte.

⁴⁹ A „Jam” név lingvisztikailag rokon a „Tiámat” névvel; ta- (kígyó, sárkány) + yam (óceán) + -at (toldalék fem. sg.). Eredetileg a világ Teremtője. A sós vizet személyesítette meg. Az asszír uralom fellépésével alakját degradálták a káosz és bűn elsődleges erejére, amelyet Mardu megsemmisített. Testéből később megteremtette az eget és a földet.

⁵⁰ Zsolt 74,14: Az isten összezúzta Leviatán összes fejét, és azt elesésként nyújtotta át a sztyeppék lakosainak. Jób 40,25: Leviatán horoggal nem húzható ki, és nyelvét kötéllel összehúzni nem lehet. Ézs 27,1: Az isten karddal bünteti Leviatánt, a menekülő és összetekeredett kígyót. Megöli a tengerben levő sárkányt; hasonlóan Zsolt 89,10–11: az isten uralkodik a tenger felett, és szétapossa Rahabát (az őskori istenellenes szörnyet).

⁵¹ Lásd közelebbről: Bándy, Juraj: *Teológia Starej zmluvy* [Az Ószö-vetség teológiája]. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, 2003. 38. o.

„Nicht nur Zahlen”¹

HAFENSCHER KÁROLY (ID.)

A Lutheránus Világszövetség kiadásában ezen a címen jelent meg a napokban egy figyelemre méltó könyv. A cím azt a témát takarja, amelyről ma a nemzetközi gazdasági világban hitelkölcsönzéssel, -visszafizetéssel, kamatszámítással kapcsolatban napról napra hallunk, és sajnálatos módon valóban nemcsak számokról szól, hanem arról az embertelen jelenségről a globális gazdasági rendszerben, amely méltatlan az emberhez, a mai emberiséghez. Ez a jelenség egész országokat sújt, valóban kizsákmányolás jellegű, nemzedékekre tesz tönkre országokat, szegény államok népességét. Ez ellen a gyakorlat ellen emelte fel szavát az LVSZ egy konferenciája, amelyet az elmúlt év októberében tartottak. Ennek a konferenciának a dokumentációja jelent meg most *Martin Junge*, *Peter Prove* és *Frederick Schlagenhaft* gondozásában, az LVSZ megbízásából.

A nemzetközi hitel- és adósságtörlesztés kérdése tőlünk sincs távol, ahogy az elmúlt évtizedekben és különösen napjainkban tapasztalhatjuk. A külföldi hitelek adósságtörlesztése megbéníthatja egy-egy ország lakosságának emberhez méltó életét, jövőtervezését, és sérti az emberi jogokat. Hiszen nemcsak pénzről vagy számokról van szó, hanem arról, amit a könyv alcímében így fogalmaztak meg a szerzők: „kritikus kérdések a külföldi adósságterhek legitimitásáról”. Ez a jelenség évtizedekig a latin-amerikai köztársaságok nyomorúsága volt, vagy az új önálló afrikai államok népességének terhe. Ma ez az ügy túlterjed egy fél kontinens államain vagy a sötétnek mondott Afrika problémáin. Sújtja az Európai Unió belüli új tagokat, főleg Kelet-Európában, így hazánkban is. Alaptartozásunk kamatai lassan elérik az egész évi GDP nagyságát, ez egyes személyekre lebontva mintegy másfél millió forintos tartozást

jelent, beleértve a csecsemőket is. Ez az állandósított helyzet rövid és hosszú távon egyaránt reménytelenné teszi terveinket, életszínvonalunk emelését, sőt népességi politikánkat és gyakorlatát is.

Az LVSZ-konferencia anyaga azért is érdekes, mert az LVSZ tagegyházait és az egész szövetséget gyakran vádolták (alaptalanul) inaktív magatartással gazdasági vonalon. A szerkesztőknek jó szemük volt az előadások és a cikkírók kiválogatásában. Szakértőket jelöltek ki, akik gyakorló keresztények is egyúttal, és bizonyítják, hogy ez a témakör nincs távol tőlünk sem. Sőt a kötet bátran szólítja fel a kormányokat, gazdasági vezetőket, hogy sürgős változtatásra van szükség szemlélet- és gondolkodásmódban és főleg gyakorlatban, hogy ne tartsuk természetesnek a népeket és államokat kettéosztó gazdagok és szegények kategóriáját, hogy míg a népesség kis hányada luxusra költ milliárdokat, addig a világ nagyobbik fele szükségét lát. Még az is felvetődik a most megjelent könyvben, illetve az októberben tartott konferencián, hogy megfelelünk arról, amit az emberi jogok 1948-as ENSZ-deklarációja megkövetel a tagállamoktól, hogy tudniillik minden ember azonos jogokkal születik, és ez individuálisan és kollektíven is érvényes. Vádolják ugyan az Emberi jogok nyilatkozatát, hogy inkább individuálisan érti és érinti ezt a kérdést az emberi méltóság relációjában, amikor elsősorban az egyének egyenlőségét, az arányos lehetőségeket hangsúlyozza, és elfelejti korlátozni a nemzetközi bankok uralmát, a pénzpiac manipulációit, azt az uzsorának tekinthető mentalitást, amely kétségbeejtő válságba sodorta a mi időnkben a globális és lokális gazdasági életet. Címünk is azt sejteti, hogy lehetetlen csak számokban gondolkozni, amikor emberekről, országok polgáiról van szó döntő módon, hiszen a statisztikai adatok mögött emberi életek rejtőznek, emberi sorsok, egy-egy nép számára „balsorsok”, és ez semmiképpen sem vehető természetesnek és eltűrhetőnek.

¹ *Nicht nur Zahlen* [Nem csak számok]. Kritische Fragen zur Legitimität von Auslandsschulden. LWB-Dokumentation 53/2008.

Sokszor hallottuk az elmúlt időben, hogy Kelet és Nyugat feszültsége szűnőben van, de ritkán vettük komolyan, hogy az északi és a déli földteke között túrhetetlen ellentétek mutatkoznak. Néhány évvel ezelőtt egy madagaszkári LVSZ-konferencián, a Malagaszi Köztársaságban rendezett összafrikai együttléten felvetődött a kérdés: mi történne, ha megfordítanánk a sorrendet, a déli hemiszféra kerülne felülre és az északi földteke alulra a gazdasági és szellemi tőkét figyelembe véve? Pánik törne ki Északon? Szellemi és gazdasági értelemben méltánytalanság? Mivel én is jelen voltam azon a konferencián, emlékszem, hogy a jelenlévők afrikai többsége elnémította a mindössze tíz ún. fehér ember érveit. Úgy néztek ránk, keleti és nyugati résztvevőkre, mint akik a Dél kincseiből gazdagodtak meg, és természetesnek veszik uralmukat az egész Földön minden tekintetben. Ha a szegénység és gazdagság aránya megváltoznék, az elképzelhetetlen szituációt teremtene Északon, Európában vagy az USA-ban egyaránt. Ha egyszer nem a számok és a gazdasági tényezők, a kulturális lehetőségek személytelen tényei uralkodnának, milyen lehetősége lenne az egész glóbusznak? Utópia ez – Sehol-ország? A déliek gondolatában lehetőségként ma ott van.

Fehérek és színes bőrűek száma és aránya ma nem hagyható ki a jövő tervezéséből. Gazdagok és szegények országa sorrendjében, nivellálódásában program lehet a nemzetközi életben. Reális gondolat, hogy az ember, az emberiség és az emberség határozza meg döntő tényezőként jövőnket. Erről beszél ez az LVSZ-kiadvány.

Felekezeti közeli relációban közhelynek számít néha, hogy az evangélikus etika érzéketlen az anyagi ügyek és a gazdasági élet vonatkozásában. Ezek szerint *Luther* maga is konzervatív volt elméletileg, és kora gyermeke gazdasági ügyekben. *Kálvin* azonban nem tartotta jónak kora társadalmi berendezkedését, megpróbált valamilyen új társadalmi rendet létrehozni Genfben. Ugyanakkor gazdaságilag nem ítélte el a hitelezést és a kamatot, mint ahogy *Luther* tiltakozott a 7. parancsolat magyarázatában (*Kis és Nagy káté* egyaránt) a kamat és az uzsorakamat jelensége ellen. Egyik asztali beszélgetéséből tudjuk, hogy úgy tartotta: „a gazdag ember kölcsönad egy libát a rászoruló szegénynek, de nemcsak a libát kéri vissza, hanem a tojásokat is...” *Luther* a maga módján elítélte, sőt lopásnak tartotta a másik ember nyomorúságának kihasználását. A római katolikus etika egészen a 19. század végéig tulajdonképpen csupán az individuáletika témakörét tartotta etikai kérdésnek, ennek csak a *Rerum Novarum* enciklika vagy az annak százéves évfordulójára kiadott dokumentum vetett véget. Jelentős *Luther*nek a „Ne lopj!” parancsolattal kapcsolatos

álláspontja, amely nem csak a tiltást, hanem a törvényemberséges betöltését, az emberi segítőkészséget is hangsúlyozza. Ez a mentalitás ugyanígy érzékelhető a 8. parancsolat tanításában is. Tulajdonképpen a „Ne lopj!” mózesi parancsolatot (nomosz) egészíti ki a jézusi új parancsolattal (entolé). Figyelemre méltó az is, amit *Luther* saját környezetében tapasztalt, hogy a nagy tolvajokat futni hagyják, a kis tolvajokat pedig bezárják vagy felakasztják. Ez a reális látásmód évszázadokra meghatározta a lutheri szemléletmódot és a pozitív álláspontot a tisztességes, szorgalmas, másoknak is hasznot hozó munkaetika tekintetében is. Ma így mondanánk: hátha nem a vad kapitalizmus embertelensége a természetes életforma, hanem az emberre és emberségre tekintő mentalitás és fegyelmezett munka! Hátha nemcsak az USA-ban érvényes ma az új beiktatott elnök szerint, hogy valóságos fordulatra, új korszakra van szükség, mert nem mehet úgy tovább a gazdasági és nemzetközi élet, mint ahogy eddig ment! Pessimistábban fogalmazva: hátha lehet legalább egy kevésbé rosszat kialakítani, és nem mennénk tovább a csak számokban, csak pénzben gondolkozó gyakorlatban. „Nicht nur Zahlen” – hangzik a címünk, azaz nem csak számokban szabad gondolkodni, hanem élő emberekben, családokban, egyenlő méltóságú és lehetőségű emberiségben. Az égetően fontos adósságrendezés, a prérészű kamatok kötelező visszafizetése megoldható lenne, ha nemcsak számok, dollárok vagy eurók határoznák meg az emberiség életét. A külföldi adósságteher egész kontinensek életét is állandó ketrecben, kordában, rabságban tartja. Mérheterlenül nagy szükség van annak az általános gondolkodásnak a megváltoztatására, amely szerint a pénz uralkodik a világban (money rules the world).

Jelentősnek tartom az előadók és referensek nemzetközi összetételét: norvég, brazil, malawi, argentin, angol, Karib-szigeteki, chilei, svéd, dél-afrikai szerzők különböző háttérrel, de azonos céllal szólnak és írnak arról, hogy az adósságok terheinek elengedése hozhat egészséges változást a 21. század emberiségének életében. Nekünk, a kis Magyarország egyik kis egyháza tagjainak is jó felfigyelni arra a hangra, amelyet most az LVSZ világméretben megütött, és arra a stílusra, amely nemcsak sürgetést jelent, hanem az igazság birtoklását is, valódi keresztény humanitást. (Az LVSZ hangját a nemzetközi nem kormány-szintű szervezetek – NGO-k – is figyelembe veszik.)

Érdemes lenne szóról szóra lefordítani a kötet végén olvasható záró gondolatokat, amelyek az *adósságkrízis* világában szinte belekiáltják a közvéleménybe: jaj, csak ne legitimizáljuk (törvényesítsük) az illegitim (törvénytelen) külföldi adósság természetességét világszerte és lokálisan!

Hangsúlyváltás a gyermekmunkában

Egy budavári modell bemutatása

BENCE IMRE

A kezdetek

Tíz évvel ezelőtt, amikor a budavári gyülekezet meghívott lelkészéül, meglepetten tapasztaltam, hogy az önkéntesek által is segített hitoktatásban és a gyermekalkalmakon viszonylag kevesen vesznek részt. Amikor az okok után kutattam, akkor – többek között – megállapíthattam, hogy

- az alsós gyermekeket nem vagy nagyon nehezen engedik el kíséret nélkül a hitoktatásra;
- a szülők elfoglaltságuk miatt nem kísérték el a gyermekeiket, mert az számukra több mint két óra kiesést eredményezett a mindennapi teendők sorából (fél óra az odaút, egy óra a hitoktatás, fél óra a hazaút);
- az aktív nagyszülők még nem segítettek a gyermekek eljuttatásában, a már nagyon idős nagyszülők pedig ugyanolyan gyámoltalanul mozogtak a nagyvárosban, mint kisunokáik.

Így született meg annak az ötlete, hogy a gyülekezetünkben szervezzünk meg egy olyan alkalmat, amely a szülők számára is nyitott. 1999 tavaszán tehát megszületett a budavári családós délután.

A családós délután

Eleinte ezt az alkalmat szombaton délután szerveztük meg havonta egyszer, egy év múlva azonban az alkalom vasárnap délutánra került. A folyamatosan tartott gyülekezeti hittanórák mellé így egy többletalkalom került.

- A családós délután előnyei a következők voltak:
- A szülők gyermekeikkel együtt vettek részt az alkal-

mon, és így a közös élmény a család kohéziós erejét fejlesztette.

- Amíg a gyermeke számára a foglalkozás tartott, a szülők számára is szerveztünk beszélgetést, tehát a szülők elkötelezettsége is erősödhetett.

- A közösen tanult énekek a tanultak otthoni felidézését segítették.

- A résztvevők számára mindig volt kötetlenebb, szeretetvendégség jellegű része a délutánnak, amely hozzásegítette a családokat ahhoz, hogy egymást is megismerjék, a gyermekek között barátságok fonódjanak és a szülők között is közösség formálódjon.

- A családós délután rendszerint az esti, 18 órakor kezdődő istentiszteletünkkel fejeződött be, így a családok a liturgiai elemek sokszínűségét is megérthették, a gyermekek és a felnőttek aktívan bekapcsolódtak a liturgiába.

- A kis létszámú esti istentiszteleten így havonta egyszer jelentősebb gyülekezet vett részt.

- Az alkalmon olyan családok is részt vettek, akik messzebb laktak a templomtól.

Folyamatos munka, folyamatos utánpótlás nélkül

A családós délutánokon örömmel tapasztaltuk azt, hogy az aktív résztvevők a gyülekezetünk feladatvállalásaiban is egyre aktívabbak lettek. Ez azonban azzal is együtt járt, hogy az egymást jól ismerő családok közösségébe, az egymásnak mindig örvendő gyermekek körébe nehezebben tudott beilleszkedni újonnan érkezett család. A gyermekek növekedése is hozzájárult ehhez a folyamathoz. Azok a

gyermek, akik a kezdetekkor elsősök voltak, az idők folyamán eljutottak a konfirmációig. Öröm volt látni, hogy az összeszokott gyermekesreggel milyen könnyű a konfirmációs oktatás, és azt is, hogy ez a közösség lett később az ifjúsági kör újabb motorja, a táborokban pedig ebből a csoportból nőttek ki a legjobb segítők; azt viszont szomorúan tapasztaltuk, hogy a családos délutánok fénye megkopott. Először arra gondoltunk, hogy nincs is szükség ezekre az alkalmakra, és a legegyszerűbb kimondani, hogy tíz év elteltével egy kezdeményezés felett eljárt az idő, de ehhez nem volt erőm, és nem is akartam abba belenyugodni, hogy egy korábban áldással működő alkalmat kiradírozzunk a munkatervünkben. Az elmúlt évben elhatároztuk új kisgyermekes családok bevonását, de kimondatlanul is „gyötrődést” jelentett a családos alkalom szervezése. Egy éve októberre a kisgyermekes családok fogadására készültünk, de a kisgyerekek helyett megjelentek a „laklik”, akik számára nagyon dedóssá sikeredett az előkészített alkalom, a következő hónapban pedig pont fordítva sült el minden, nem volt reményünk kisgyermekes családok érkezésére, és a program nehezen végigvihető volt, mert az előző hónap tapasztalata alapján nagyobb gyermekek részvételére számítottunk. Belső nyugtalanság közepette és sok-sok gondolkodás és imádság kíséretében vívódtunk a hogyan tovább kérdésen. Tudom, hogy a gyülekezetépítés során gyakran végig kell gondolni azt, hogy az adott helyzetben milyen alkalom és milyen forma tölthető meg azzal a tartalommal, amelyet át kell adnunk a ránk bízottaknak. Ebben a folyamatban azonban átéltem egyfajta gyász-érzést is, hogy az általam kezdeményezett alkalom elhal, s nem reméltem, hogy jön majd valami új.

Az új – amit kaptunk

Az idei nyár végén konokul beírtuk a munkatervünkbe a következőt: családos délután, minden hónap első vasárnapján du. 16 órakor. Felelős: Bence Imre. A konokság mögött ott élhetett bennem a remény, de magam sem gondoltam azt, hogy Isten ilyen gyorsan elsegít egyfajta megoldásra.

Német barátaimtól kaptam egy füzetet *Krabbelgottesdienst* címmel. Ez a füzet olyan családok számára készített interaktív liturgiákat és kreatív ötletekkel kidolgozott alkalmak terveit tartalmazza, amelyek a legkisebekkel érkeznek a gyülekezetbe.

A fordítás nem okoz nagy gondot, a szöveg egyszerű, az útmutatás világos. Az anyag rendkívül jól, németes precizitással kidolgozott. Minden egyes fejezet magában foglal liturgikus szövegeket (imádságok és áldásformulák), énekeket, és természetesen az is megtalálható minden leírásban, hogy milyen kellékek szükségesek a „totyogók is-

tentiszteletének” színesebbé tételéhez. A füzetben közreadott témák, rendek közül választottam ki azt a néhányat, amely az ideai munkaévünk tematikájához kapcsolódhat. És megkezdtük – lelkesjelölt munkatársammal – az első anyag fordítását. A legnagyobb „nehézséget” az énekek lefordítása jelentette, hiszen az egyszerű német gyermekdalokat úgy kellett visszaadni, hogy tartalmukban és hangulatukban is megmaradjanak olyan énekek, amely szervesen kapcsolódik az istentisztelet tartalmához és a tevékenységhez.

Az első alkalom időpontja vésszesen közelgett, és a hívogatást sem lehetett tovább halogatni. A családok névsora természetesen készen állt, és a személyes megszólítás mellett azt a módszert választottam, készítettem elő, amely – látásom szerint – a legjobban megérinthette volna a családokat. A gyülekezetünkben aktív, kétgyermekes családot szólítottam meg. Ők néhány éve kapcsolódtak be a gyülekezet életébe, és 4 és 2 éves gyermekükkel együtt jöttek el már másodszor a nyári táborunkba is. Rendszeresen itt vannak az istentiszteleteinken. Őket kértem, hogy a tanév elején írjanak egy hívogató levelet. A családos alkalom előtt egy héttel jött a jelzés tőlük, hogy mivel október első vasárnapján nem tudnának közöttünk lenni, nem lenne „etikus”, ha az ő fényképükkel és aláírásukkal menne ki a hívogató levél. Így hát nem maradt más hátra, mint a leggyorsabb tájékoztatási eszköz: az e-mail. Azokat a családokat céloztuk meg, akiknél a gyermekek két évnél idősebbek, de még nem iskolások. A sok tennivaló közepette arra sem volt nagyon sok energiánk, hogy egy szokványos meghívótól eltérő, vonzó hívogatót írjunk, ment tehát egy sablon szöveg. S mi előkészítettünk vasárnapra mindent, és izgatottan vártuk a kezdés időpontját.

Majdnem rosszul lettem!

Elmúlt 16 óra. Még csak egy kétéves kisgyerek totyogott a gyülekezeti teremben. A szülőket nem ismertem, először jöttek le, mert szeretnék megkereszteltetni a gyermeküket, és hallották, hogy lesz valami. Még egy adag süteményt is sütöttek. Az öröm, amellyel köszöntöttem őket, lassan párologni kezdett. Múltak a percek, és a miután a szülőkkal már megismerkedtünk és a kis legénykének megmutattuk az előre kikészített zeneszerszámokat, csörgőket és dobokat, eszméletlenül kattogott az agyam, hogy mit mondjak ezeknek az embereknek. „Hát tudják, ez egy ilyen dolog! Tervezünk, aztán nem sikerül...” De ezt nem mondhattam, kínomban már azt kezdtem el sorolni, hogy kik jöhetnének el, a templom elé is kiszaladtam, mert azt mondták, hogy néhányan álltak ott egészen tanácstalanul, de én ott csak kíváncsi japán turistákat találtam. Nem kívánom senkinek azt az érzést, amit ezeknek az újonnan bekap-

csolódni akaró embereknek a jelenlétében átéltem. Szabályszerű rosszullet kerülgetett, vádoltam magam, hogy nem imádkoztam az alkalom előtt elég hatékonyan, és akkor...

Megnyílt az ajtó

Megnyílt az ajtó, és mintha csak egy busszal érkeztek volna, elkezdtek betódolni a családok. Fél öt elmúlt, amikor végül elkezdtük az alkalmat. Negyvenegy voltunk. 20 gyermek és 21 felnőtt, a legkisebb nem volt még két éves, a legnagyobb gyermek ötödikes volt, aki a két kishúgával és anyukájával érkezett. Rajta kívül egy iskolás kislány volt csak, a többiek mind kisebbek voltak.

A jelenlévők többsége olyan család volt, akik ugyan a vári templomba hozták annak idején kereszteltetni a gyermeküket, de eddig nem tartottak nagyon aktív kapcsolatot a gyülekezettel.

Lásd, mennyi minden termett! – énekeltük a németből fordított éneket. A hálaadó napra készített alkalom fő gondolata az volt, hogy együtt csodálkozhatunk rá Isten ajándékaira.

Az alkalomról

A totyogók istentisztelete valóban liturgikus formában, de nagyon sok játékos elemmel kiegészített gyermekalkalom. Itt nem sok helye lenne a Luther-kabátnak.

Az éneklapra fénymásolt énekeket először sorban megmutattuk. Majd vállalkozó gyermekek számára csörgőket, dobokat, cintányért és egyéb ritmushangszereket osztottunk ki. Eleve nagy öröm volt ez a gyerekek számára, mert így ők is aktív részesei lettek a zenélésnek. Először attól féltem, hogy a Saridon-reklámhoz hasonló zűrzavar keletkezik majd a teremben, de a legkisebbek is egészen szépen figyeltek arra, hogy mit kell a hangszereikkel tenni.

A bevezető köszöntés és imádság után a gyermekek elé lépett a „gazda”, aki annyira elfáradt a sok munkában, hogy már nem volt ereje a betakarított termést a kamrába hordani. Nagy karimájú kalappal és egy kapával a kezemben léptem a gyermekek elé, miközben egy munkatársunk a terem hátsó részén nagyobb mennyiségű almát, krumplit, sütőtököt és répát helyezett el. A gyermekek készek voltak a segítségre, kicsiny kosarakat kaptak, amelyekbe lelkesen gyűjtötték a terményt. Az összegyűjtött terményt végül egy hatalmas gyertya köré helyeztük el. A gazdasszony (kendőben és kötényben) és a fia lelkesen dicsérte, hogy mi mindent lehet ezekből a terményekből készíteni, de a gye-

rekek is készek voltak elmondani, hogy az édesanyjuk milyen ételt készít ezekből a zöldségekből, gyümölcsökből. Közben újra és újra felcsendült egy egyszerű dallam, amit már a szülők is kívülről fújnak.

Lásd meg, mennyi minden termett!

Téged áldunk, Istenünk!

Isten drága ajándéka

minden jó, mit szedhattunk!

Az alkalmon volt még egy egyszerű – totyogós – tánc, almával a kezünkben lépkedtünk egy dalra körbe és körbe, és forogtunk, mert amit szedhattunk, mind ajándék, amit hálás szívvel fogadhatunk csak. A közös imádság és a Miatyánk elmondása után a terem egyik sarkában sült krumpli és sütőtök várta a családokat, de volt, aki az almát majszolgatta, vagy éppen az anyukák által készített finom süteményt. De a hangszerek is vonzották a gyerkőcöket, néhány szülővel és gyermekkel még vagy háromszor végig kellett énekelni a tanult négy éneket. Egy óvónő-édesanya ott helyben felajánlotta a segítségét a következő alkalom előkészítésére.

Folytatás következik

Néhány nappal az első új formájú családossal alkalom után, amelyen valóban sikerült a gyermekekkel is a legjobb hangot megtalálni, rengeteg pozitív visszajelzést kaptunk. Biztos, hogy lesz folytatás!

Rá kell eszmélni arra, hogy a legkisebbek nem a hagyományos bibliaórai foglalkozásokkal, a szüleik pedig nem a templomi istentisztelettel érhetők el. Amennyiben a tanév végére összegyűlik egy csokorra való a fordított énekekből és liturgiákból, a német kiadvóval történt egyeztetés után örömmel közreadjuk.

A családossal alkalom, a totyogók istentisztelete új szint, reménység szerint nem kifakuló szint hozott a gyülekezetünk életébe. Új korosztályt mozdított meg, s ahogy az előkészítés során fontos szerepe volt az imádságnak, úgy most már az új alkalomhoz új arcok, nevek és csillogó gyermekszemek tartoznak, akikért nem szűnhetünk meg imádkozni.

Végül álljon itt annak az áldásnak a szövege, amely az istentisztelet végén hangzott el, s amelyre egy édesanya úgy reagált, hogy könnyek között mondta feleségemnek, hogy őt még ilyen mélyen nem érintette meg sohasem az áldás:

Istenem, te kívül és belül és körülöttem vagy.

Áraszd ki rám áldásodat.

Lakj bennem, a házad vagyok.

Áldjon meg titeket a hűséges, szerető Isten,

az Atya és a Fiú és a Szentlélek! Ámen.

Jonathan Edwards esztétikai öröksége*

BÉKÉSI SÁNDOR

A szépség Jonathan Edwards teológiájának központi fogalma.¹ Ugyan nem írt külön esztétikai művet, ez az önálló tudományterület valószínűleg nem is érdekelte, ráadásul Baumgartner Esztétikája csak a század közepétől vált ismertté Európában, viszont Jonathan Edwards teológiai műveiben az isteni szép át- meg átjárja az ígérőt, a Szentháromságról, a megváltásról, a Szentlélekről vagy éppen az erkölcsről szóló érveléseit. Ha esztétikájáról beszélünk egy magunk állította, kissé leszűkített kategória szerint, tulajdonképpen nem teszünk egyebet, mint hogy egész gondolkodásának magját próbáljuk felfejteni. Meglátása szerint ugyanis nemcsak minden dolog szépsége mögött, de Isten lényege és műve mögött is maga az igazi szépség rejlik.² Amikor a kutatók – akárcsak a bemutatott kötet egyik szerzője, Sang Hyun Lee princetoni professzor – ezen szépség szerepét vizsgálják Edwards műveiben, a következő területek kerülnek figyelmük középpontjába: Edwards ismeretelmélete; a vallásos indulatok és azok jelei; az isteni szép kifejtése, valamint Edwards morálesztétikája.

Az ismeretelmélet boncolgatásának szükségszerűsége mutatja leginkább, hogy Jonathan Edwardsnál a szép nem egyszerűen függeléke teológiájának, hanem lényegi forrása. Edwards ismeretelmélete platonikus alapokra nyúlik vissza, amikor azzal a fő kérdéssel dolgozik, hogy vajon az érzékelés vagy az értelem ad hű képet a valóságról. A *noéton* mint értelmi ismeret uralma az *aisztéton* mint érzéki ismeret felett a lélek valódi ismereteként öröklődik tovább évszázadokon át, egészen John Locke-ig, aki már a valódi tudást a világról szerzett tényleges *tapasztalathól* eredezteti. Lee professzor megjegyzi tanulmányában, hogy Edwards ismeri az *Értekezés az emberi értelemről* című művet, és a skolasztikától eltérően ennek hatására értekezik az ismeretről. Véleménye szerint az érzéki befogadás nyomán egyszerű és különálló képzetek érik az embert, míg az aktív elme egybefogja és viszonyítja ezeket a képzeteket.³ Elménk hajlamos arra, hogy a képzeteket tér-idő, ok-okozat, hasonlóság-harmónia viszonylataiba helyezze, vagyis hogy mindenképpen egy holisztikus szemléletre

tartson igényt. Edwards tehát nem használja az értelemnek és az érzelemnek egymástól elkülönített képességét, hanem komplex változó viszonyban mutatja be azokat.⁴ Ennek ellenére nem éri be a két képesség együtt munkálkodásával, mert véleménye szerint a bűneset következtében a véges elme ebbéli funkciójában nem tudja felismerni, sem elrendezni az isteni harmóniát a világban. Egyedül a lelki képesség hajlama (*inclination*) tud kaput nyitni a végtelen felé, amely hajlamnak a helye a *szív*. A szív teológusának az alapfogalmához érkezünk az érzékeny szívnek és a szív érzékelésének (*sense of heart*) a kihangsúlyozásával. A szív ugyanis racionális, fogalmi gondolkodástól mentesen, közvetlen megismerésre hajlamos indulatokkal (*affections*) rendelkezik.⁵

Az *indulatok* természetéről Lee nem beszél bővebben említett cikkében, ezért ezekről érdemes néhány gondolatot megemlíteni.⁶ Az *affections* az akaraton keresztül az emberi cselekvés motorjai, a „*liveliness and sensibleness*” aktivitását jelentik. Általuk válik harmonikus képpé, organikus egésszé az ember világhoz és Istenhez való viszonya. Nyilvánvaló, hiszen a vallás legnagyobb részben szent indulatokból áll. A Szentírás tanúsága meggyőzte Edwardsot afelől, hogy Isten nemcsak semleges tudás, nem is langyos hajlamok, hanem a vallásgyakorlat kereteiben is főképpen az indulatok által ismerjük föl. Ezeknek a vallásos indulatoknak (*religious affections*) jelei a következők:

– *A Szentlélek hatása.* Az indulatok azok, amelyek igazán lelkiek és kegyesek, a szívben lévő hatásokból és történésekből a szellemiekbe, természetfölöttiekbe és isteniekbe emelkednek föl. A Lélekkel töltökezett szív új lelki érzést hoz létre, amely egyfajta lelki érzékelés új módján értelemmel is bír. A hajlamnak ezen a helyén új irányultságot kap az ember, az isteni dolgokra lesz nyitott.

– *Az Istennel való kapcsolat objektív oldalának megmutatkozása.* Nyilvánvalóvá válik, hogy az igaz indulatok forrása és központja a keresztényi szeretetben (*in holy love*) van, ez pedig az Isten szeretete. Itt Edwards *Augustinusra* megy vissza: „Isten csak az emberi *frui* (élvezet) tárgyává, s nem *uti* (használatává) válhat.”

– *A szeretet célja a szépség.* „Az isteni dolgok szeretete erkölcsi kiválóságának szépségéért és édességéért kezdete és forrása minden szent indulatnak” – írja Edwards. Isten

* Elhangzott a Jonathan Edwards öröksége című konferencián a Károli Gáspár Református Egyetemen.

¹ Zeindler, Matthias: *Gott und das Schöne. Studien zur Theologie der Schönheit.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993. 235. o.

² Lee, Sang Hyun: Edwards és a szépség. In: Fabiny Tibor – Tóth Sára (szerk.): *Amerika teológusa. Bevezetés Jonathan Edwards (1703–1758) gondolkodásába.* Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2008. 137. o.

³ Lee 2008, 141–142. o.

⁴ Zeindler 1993, 237. o.

⁵ Lee 2008, 142–143. o.

⁶ Zeindler 1993, 237–241. o.

tökéletességének két szempontjáról beszélhetünk: természeti és erkölcsi tökéletességről. Természeti tökéletessége meghatározó jeleiben mint mindenhatósága, halhatatlansága, mindenütt jelenvalósága tulajdonságaiban ismert számunkra, míg erkölcsi tökéletességét akaratában mutatja meg nekünk, amelynek gyakorlásában mindig jó, igaz és hű, vagyis a szentség kategóriájában fogalmazható meg. Edwardsnál ez a szentség egyenlő a szépséggel. Isten szent műve szép, és ezért a szentek számára értékes. Ez a szentség az emberben a Lélek által megújult érzékenységnek (spiritual sense) a tárgya. A lelki ember ebben különbözik a természeti embertől, aki nem látja a lelkit.

– *Isten szépségének hatása a vallásos szubjektumra.* Edwardsnál az indulatok és ismeretek kölcsönös viszonyban munkálkodnak egymásban. „A kegyes indulatok megvilágosodva, helyesen és lelkiképpen felemelkednek az értelem létéből, hogy megértsék és felfogják az isteni dolgokat.” Ezen sorokban elég nagy az áthallás a platóni ismeretre jutás gondolatára, valamint a spekulatív és üdvözítő tudás közötti kálvinista és puritán különbségtételre, hiszen itt is lelki megértésről (spiritual understanding) van szó. A lelki megismerés pedig a Szentlélek hatására a szív azon érzékenységére tesz képessé, amely végre megláthatja a dolgok mögött a valódi szépséget. Az imagináció, a képzet ugyanis nem a dolgok természetében található.⁷

Az isteni szép gondolatát Lee professzor részletesen kifejtette a bemutatott könyv tanulmányában, s látható, hogy kifejezetten ezt a témát választotta Jonathan Edwards bemutatásához.⁸ Jonathan Edwardsnál Isten szépsége, amely minden más szépségtől végtelenül különbözik, Isten mi-voltának legigazibb megjelenése. Ő maga a szépség és minden szépség forrása. Isten szépsége is az arányosság, a harmónia és az egyetértés egyfajta tulajdonságával rendelkezik, s ezért válhat megtapasztalhatóvá az ember számára. A világ szépsége tehát csupán ezen isteni szépségnek a képmása és árnyéka, ahogy Edwards nevezi, mégis e világi tapasztalás „egybecseng” Isten szépségével, amint az Jézus Krisztus életében láthatóvá vált. Ami önmagában és egyes dolgokban szép, az hamis, korlátozott szépség, viszont ami a dolgok egyetemességére nézve szép, az általában kiterjedt, igazi szépséggel bír. Ebből a gondolatból következik, hogy Isten lényegénél fogva *széppé tevő hajlam*, szépséget adó hatalom. *Ad intra* értelemben: a Szentháromságon belül az Atyának a Fiú iránti szeretetében és a Lélek egyetértésében Isten belső élete a legfőbb szépség közlésének végtelen teljességét jelenti. *Ad extra* értelmében: önmagán kívülre, a világ megteremtésével Isten tökéletes szépségét tér-

ben és időben „gyarapítja, megismétli, megsokasítja”. E folytonos teremtő cselekvés által juthat el az ember Isten szépségének ismeretére és szeretetére, amely örökké fog tartani az új égben és az új földön. Filozófiai értelemben az igazi szépség megismerése így teológiai vonatkozásban az üdvösség elnyerésével egyenlő. Ugyanis a Szentháromság három személye nekilát a megváltás művének, amely által Isten transzcendens szépsége látható lesz térben és időben azok számára, akik képesek felismerni azt a természetben és a történelemben egyaránt Jézus Krisztus által és a Szentlélek segítségével. Ezzel Isten szépségének fogalma az ember megváltásának *sola gratia* magyarázatát adja. Másképpen fogalmazva: az ember végső rendeltetése nem más, mint hogy mindörökké Istenben gyönyörködjön és őt dicsőítse.⁹

Edwards morálesztétikájára Sang Hyun Lee nem tért ki külön. Pedig izgalmas lehet számunkra, miképpen épülnek fel a fent említett filozófiai és teológiai alapvetések egy olyan esztétikai szemléletre, amely a művészet értékelésében is segítségül szolgálhat. Ilyen esztétikát Jonathan Edwardsnál hiába keresnénk, hiszen a kálvini teológia értelmében semmilyen vonatkozásban nem választja szét az isteni és a dolgok általi szépséget. Ezt az alapállását könnyen megérthetjük az előbbieket magyarázatában is. Viszont Edwards annál inkább kutatja Isten szépségének esztétikai minőségét a megváltott és e szépséggel szembesülő ember erkölcsében. Ilyen vonatkozásban szépséggel foglalkozó tanítása morálesztétika. A görög *kalokagathia* etikai mércéjének puritán megfogalmazása ez. Azt írja egy helyen: „Mindenesetemben értelmes létező igaz szépsége és szeretete elsődlegesen és lényegében erkölcsi kiválóságában vagy szentségében foglalhatók.”¹⁰ Nem kevesebbet állít ezzel Edwards, mint hogy a szépség maga a szentség. Hogyan értsük ezt? Edwards szerint ebben az értelemben kétféle szépség van. Az *erkölcsi tökéletesség szépsége* (beauty of moral perfection) esetében nincs azonosság szépség és szentség között, amennyiben Isten kegyelméről van szó. Ez *bonum formosum*, az önmagában való jó szépsége (a beautiful good in itself). A másik az *erkölcsi tulajdonságok szépsége* (beauty of moral attributes), amelynek esetében a szépség és a szentség egybeesik, ha az erkölcsi szépség úgynevezett „cordial agreement” szerint „a szív kölcsönös vonzalmában és indulatában” mutatkozik meg. Igaz a jó erkölcsi viszonyokra is az, ami az isteni szépségre: ugyanúgy harmóniával és arányrendszerrel bírnak.¹¹ A reformatori és puritán hagyomány értelmében Jonathan Edwards úgy tekint az emberi életre, mint egy nézők előtt zajló drámára, egy

⁷ Dyrness, William A.: *Reformed Theology and Visual Culture. The Protestant Imagination from Calvin to Edwards.* Cambridge University Press, 2004. 284. o.

⁸ Lee 2008, 138–140., 144–145. o.

⁹ Zeindler 1993, 246., 250. o.

¹⁰ Uo. 247. o.

¹¹ Uo. 247–250. o.

látható evangéliumra (visible Gospel).¹² Ebben is Kálvin gondolata fogalmazódik újra: „Azért teremtette Isten az egész világot, hogy az dicsőségének színtere legyen.”¹³

Befejezésül pedig, miután Jonathan Edwards örökségéről beszélünk, hadd említsem meg azt az 1967-ben megfogalmazott hitvallási cikkelyt, amely a szív teológusa nélkül nem születhetett volna meg. Az akkori Angliai és

Walesi Kongregacionalista Egyház (ma Egyesült Református Egyház) hitvallásának VIII. 7. cikkelye így hangzik: „A valódi emberség jele a szépség iránti érzékenység... Aki képességei nyomán a szépséget segíti elő, betölti Isten emberért való tervét... Azonban ahol a szépség szándékosan elhanyagoltatik vagy széttöretik, elszegényedik a világ, és Isten terve gyaláztatik meg.”¹⁴

¹² Dyrness 2004, 287. o.

¹³ Nagy József: *Kálvin és a művészetek*. Kolozsvár, 1934. 89. o.

¹⁴ Vischer, Lukas (Hrsg.): *Reformiertes Zeugnis heute. Eine Sammlung neuerer Bekenntnistexte aus der reformierten Tradition*. Neukirchen-Vluyn, 1988. 102. o.

Jonathan Edwards teológiai öröksége*

SZÜCS FERENC

Egy személyes vallomással kell kezdenem. E falak között úgy fejeztem be teológiai tanulmányaimat 1960 és 65 között, hogy nem emlékszem arra, hogy *Jonathan Edwards* neve egyáltalán előfordult volna bármelyik tantárgy előadásakor is. Bizonyára nem én vagyok egyedül ezzel a tapasztalattal.

Nyilvánvaló, hogy többféle magyarázatot is találhatunk erre a jelenségre. A legkevésbé valószínű az a nagyon is kézenfekvőnek tűnő ok, hogy ezekben az években sem az amerikai teológia, sem az ébredés nem volt különösebben időszzerű téma. Erre azért lenne ellenpélda, akár *Bodonhelyi József* gépelt bel- és külmissziói jegyzetére gondolok, ahonnan meglepő részletességgel értesülhettünk mind magyar misszionáriusaink munkásságáról, mind a külföldi missziói szövetségekről, akár *Bucsay Mihály* egyháztörténeti előadásait idézem is fel, amelyek meglehetősen cenzúrázatlanul adtak kitekintést az egyetemes keresztyénség életére.

A sokkal valószínűbb magyarázat az lehet, hogy a magyar református teológusok zöme a német teológia befolyása alatt állt már a 19. századtól kezdve, amely a 20. század elejétől kiegészült ugyan a holland történelmi kálvinizmussal, de valószínű találkozás az amerikai teológiával még a kis létszámú skóciai ösztöndíjas között sem igazán jött létre. Talán érdemes lenne további kutatások témájává tenni, hogy az amerikai ösztöndíjasok – és elsősorban is a Princetonban tanultak – miért nem hívták fel írásaikban legalább erre a teológiai fehér foltra a figyelmet. Az ered-

mény ugyanis nyilvánvalóan mutatja, hogy az egyesek szerint a „valaha is élt legnagyobb amerikai teológus” (6. o.) tolalából magyar fordításban megjelent három mű kivétel nélkül a 21. században látott napvilágot. Azt sejtem – és a kötet végén közölt válogatott bibliográfia is ezt látszik megerősíteni –, hogy a két világháború közti időben Edwards az amerikai teológusok között sem szerepelt előkelő helyen az olvasottsági és népszerűségi listán.

Üde kivételt jelenthetett volna ezen a téren *Bütösi János* munkássága, aki a II. világháború után azzal a tudatos megbízással érkezett Princetonba, hogy a nagy ébredés történetét tanulmányozza, és annak tanulságait közzétegye az ekkortájt zajló itthoni „nagy ébredés” vezetői és népe számára. Bütösi János magiszteri dolgozata angol nyelven el is készült, ám a közismert politikai és egyházpolitikai események megakadályozták ennek megismerését. A szerző hazatérése többekével együtt már nem volt kívánatos a fordulat éve után (ezt a hatóságok expressis verbis meg is tagadták), dolgozatának magyar fordítása pedig szintén csak a rendszerváltozás után jelenhetett meg.

Az említett tudatos kutatást, sőt magát a korszakot, amikor ez az érdeklődés feltámadt, jellemzőnek és Edwards hazai teológiai öröksége szempontjából igen lényegesnek tartom. Bütösi János ugyanis a Bethánia Egyesület megbízásából választotta témáját egy olyan kiélezett egyházpolitikai helyzetben, amikor az egyház és az ébredési mozgalom kapcsolata elementáris erővel vetődött fel. Ezt a problémát ma viszonylag jól ismerjük a Nyíregyházi Szabadtanács történeti feldolgozásából, ahol az ébredés embereinek naiv és jó szándékú részvétele éppúgy jelen volt, mint a korábbi egyházkormányzatot megbuktatni szándékozó manipulatív erők. Az előbbieket őszinte törekvése egyébként telje-

* Elhangzott a Jonathan Edwards öröksége című konferencián a Károli Gáspár Református Egyetemen.

sen összhangban volt *Ravasz László* korábbi püspöki jelentésével: „A missziót egyházasítani, az egyházat missziósítani kell.” A résztvevők többségében csak később tudatosult, hogy a tanácskozás egyik rejtett célja éppen az volt, hogy az ennek végrehajtására leginkább alkalmas püspököt segítsen eltávolítani az egyház éléről.

Feltehetjük a kérdést, miért irányult ekkora érdeklődés az amerikai „nagy ébredésre”, és milyen tanulságokat vonhattak volna le Edwards munkásságából a korabeli magyar megújulás szereplői.

A magyar ébredési mozgalom történeti előzményeiben két jelentős külföldi hatás játszott szerepet: a német pietizmus és az angolszász evangélikációs mozgalom. Mindkettő hasonló egyháztársadalmi háttérből született. A történelmi népegyházak életében a gyakorlati szekularizáció jelei jelentkeztek, ez leginkább a személyes hitélet és kegyesség hiányában mutatkozott meg. Noha a vallásos intézmény jelen volt a társadalomban, sok tekintetben hiányzott belőle a dinamikus, spirituális elem, amely már nem tudta kellő hatékonysággal megszólítani az egyházak peremére került tömegeket. A bel- és külmissziói munkaágaknak Európa-szerte új keretet adott a polgári egyesülési jog, amely lehetőséget teremtett arra, hogy az egyházak mellett, ám leginkább azok „felébredt” missziói elkötelezettségű lelképásztoraiból és laikus munkásaiból olyan szervezeteket, társaságokat hozzanak létre, amelyek éppen az egyházakért kívántak tevékenykedni.

Így jött létre többek között 1903-ban a *Szabó Aladár* által alapított Bethánia Szövetség is mint a Christian Endeavour, azaz a CE Szövetség magyar ága. Az angolnak megfelelő „keresztény törekvés” fordítás helyett a *Célegyest előre!*, illetve a *Krisztusért és az egyházért* elnevezések honosodtak meg. Az egyesületi forma számos előnyt, de legalább ugyanennyi feszültségforrást is teremtett. Előnye volt, hogy mozgékonyabb, homogénebb tagsággal rendelkezett, mint a nagy egyházak, amelyeknek testületeiben nehezkesebb volt az ellentétes álláspontokat egyeztetni, és többféle fórumon kellett a döntéseket jóváhagyatni. Hátrányát viszont már *Ravasz László* úgy fogalmazta meg, hogy ezek sokszor az egyház mellett, sőt azok ellenében kívánták Isten országát építeni. Ekkleziológiai problémaként jelentkezett a gyülekezeteken belüli „gyülekezet”, az úgynevezett *ekkléziola* is. Ezt a feszültséget különösen lehetett érezni a háború utáni ébredésben, amelyben kétségtelenül a Bethánia Szövetség konferenciái és evangélikátorai játszották a vezető szerepet. Ismeretes, hogy ezen túl teológiai feszültségforrást jelentett már a két világháború között is – akár csak e falakon belül is – a konfessionális jelleg és az úgynevezett általános kereszténység közötti vita, amelyet egyrészt *Sebestyén Jenő*, másrészt *Victor János* neve fémjelzett.

A teológiai alapok keresése elengedhetetlen volt, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy jelentésváltozásokon mentek át

akár olyan klasszikus hitvallásos fogalmak is, mint például megtérés, újjászületés, megszentelődés. Az akkor uralkodó barthi teológia jelenthetett ugyan némi segítséget az eligazodásban – különösen az olyan gyakorlatias tanító interpretálásában, mint például *Pilder Mária* –, másrészt azonban ez túlságosan elvont és elméleti is volt ahhoz, hogy a mindennapi kérdésekben jelentsen eligazítást.

Minden jel arra mutat, hogy Bütösi János említett témaválasztását ez a teológiai útkeresés motiválta, hiszen Jonathan Edwards teológiájában többféle analógia is kínálkozott egy jellegzetesen magyar egyházi, ébredési teológia kimunkálásához. Mindenekelőtt a New England-i puritán hagyomány elegendő biztosítékot jelenthetett egy olyan magyar református ébredés számára, amely ugyanakkor az érzelmi motívumok mellett az akarati és intellektuális vonásokat sem nélkülözi.

Az említett történeti okoknál fogva azonban mostantól kezdve csupán feltételes módban beszélhetnénk arról, mit jelenthetett volna Edwards öröksége, ha nem történik meg az ébredés tudatos befagyasztása, illetve ha gondolatai egyáltalán időben érték volna el azokat, akik hozzá hasonlóan keresték az ébredés tágabb, egészen a nemzetet átható értelmét. Ez utóbbiak sorába tartozik az ugyancsak méltatlanul elfeledett *Karácsony Sándor* is, akinek ma legfeljebb csak pedagógiáját szokás emlegetni. Pedig nála világosabban senki nem látta és igényelte az ébredés társas lélektani hatásait, a nemzeti létet és kultúrát átható erejét. Valami hasonlót ahhoz, ami az angliai és francia gyarmatokból önálló, egységes nemzetet hozott létre a 18. század elején Amerikában.

A háború utáni magyar ébredési mozgalomnál elidőzve felvetődhet a kérdés: lehet-e releváns Jonathan Edwards teológiai öröksége egy ébredés nélküli korban? Ha ezt a megállapítást nemcsak Európára, hanem Amerikára is kiterjesztjük, akkor az egyértelmű „nem” válasz helyett *Willem van Vlastuin* holland teológus szavait idézhetjük: „Jonathan Edwards a református hagyományhoz tartozó eredeti teológus volt. Nem követte szolgai módon elődeit, a teológia témáit üde, új nézőpontba állította. Nekünk sem szabad Edwardsot szolgai módon követnünk, hanem végig kell gondolnunk korunk teológiai kérdéseit. Végig kell vennünk azokat a problémákat, kérdéseket, amelyeket Edwards teológiai rendszerében találunk.” (54. o.)

Ezekből szeretnék néhányra utalni úgy, hogy ennek az örökségnek a felfedezése ne csupán Edwards gondolatainak idézgetése legyen, hanem felhívás arra, hogy merjünk újra végiggondolni rendszerének problémáit.

Első helyen említem az ígértetésnek azt a spirituális erejét, amely Isten ítéletéről és kegyelméről hasonló aktualitással tud szólni, mint például a *Sinners in the Hands of an Angry God* szólt, de talán sokkal nagyobb hangsúlyt téve arra, hogy Isten jósága az, ami megtérésre indít bennünket. Az Isten kezében lévő bűnösök számára talán a fe-

nyezetésnél is nagyobb erő lehet annak felmutatása, hogy valóban az Isten kezében lévő bűnösök vagyunk, akiket egyedül ő formálhat új emberré.

Az üdvtörténet és a történelem összefüggése ugyancsak szenvedélyesen érdekelte Edwardst. Az apokaliptikus fenyegtettség és Isten országának történeti beteljesedése körünk teológiájának is sarkalatos kérdése.

Ugyancsak merész és a kereszténység juszteniánus hagyományait követi Edwardsnak a világvallásokat inkluzivista módon értelmező gondolatrendszere. Az általános kegyelem kálvini értelmén túl azonban itt érdemes elkerülnünk akár a szinkretizmus, akár a rahneri anonim kereszténység tévútjait. A vallások közös formanyelvéről való értekezése azonban a missziói párbeszédben felhasználható.

Ugyanezt a tágasságot érezzük mind a filozófia, mind az egyetemes emberi kultúra megítélésében. Ezzel ráírnyítja a teológia figyelmét az antropológiai-hermeneutikai

azonosságra, amely emberi egzisztenciánk közös vonásaiban fejeződik ki. Ennél fogva vagyunk képesek megérteni bármely kor bármely kultúrájának üzenetét is. De ezt az egyetemesen emberit keresi Edwards az etikai döntésekben is.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy teológiai öröksége éppen gondolkodásának és fogalomrendszerének sokirányú nyitottságában áll, amely ma elemi feltétele annak, hogy a kereszténységtől elidegenedett embert az evangélium jó hírével megszólíthassuk. Maga az egyházon belüli ébredés azonban olyan kegyelmi idő, amelyet semmiféle módszer vagy egyházi erőfeszítés sem képes létrehozni vagy kikényszeríteni. De ha Isten egyszer elhozza a felüdülés idejét, akkor újra kötelességünk lesz abban a szellemi tágasságban szolgálni az ügyét, amilyen teológiai, filozófiai, esztétikai és valláslelektani nyitottsággal Jonathan Edwards tette ezt a maga korában. Addig is öröksége felfedezésre vár, művei pedig fordítókra és kiadókra.

KÖNYVAJÁNLÓ

Konfliktuskezelés – nem is olyan könnyű

KEREPESZKI ANIKÓ

A másokkal való kapcsolatunkhoz hozzátartozik, hogy nem vagyunk egyformák, sőt az alaptermészetünk merőben eltérhet egymástól, mégis igyekszünk a másikat elfogadni olyannak, amilyen, törekszünk arra, hogy az élet, amely egymás mellé hozott minket – barátságban, szerelemben –, mindenki számára élhető legyen. De az eltérő jellemvonások először kisebb, majd, ha nem figyelünk oda eléggé, nagyobb konfliktusokhoz vezethetnek, amelyeket egyre nehezebb feloldani.

A barátságról és a csalódásról, az el nem rendezett, meg nem beszélt problémáról (amelyet végül mégis muszáj tisztázni, legalább a halál előtt) szól Márai Sándornak *A gyertyák csonkig égnek* című regénye.¹

Konrád és a tábornok még egyszer, utoljára találkoznak, mert addig senki sem akar meghalni, amíg nem beszéltek egymással. Az ő párbeszédükre, párhuzamos monológjaikra épül a mű, amelyből hiányzik a konkrét tér és idő, számukra csak a személyes az, ami igazán számít.

A két férfi tízévesen ismerte meg egymást, és rögtön barátságot kötöttek a testőriskolában. Konrád szegény volt, a tábornok gazdag, ez mindent meg akart vele osztani, de

az semmit sem akart elfogadni, s mindketten tudták, hogy ez nem is lehet másképp. Konrád hallgatag volt, feszélyezetten viselkedett társaságban, a tábornok pont az ellenkezője: hihetetlen könnyedséggel társalgott, és szívesen mutatkozott az estélyeken. Konrád tudta, hogy szülei Galíciában mindent rááldoznak, s ha valahol borraivalót ad, apja egy hétig nem szivarozik, a birtokot is lassan eladogatták, csak hogy fiuk boldoguljon, bár az nem akart katona lenni soha. Talán ez a nagyfokú különbözőség vonzotta őket egymáshoz.

Már a tábornok szülei is különbözőek voltak, anyja mégis feleségül ment a testőrhöz, mégis eljött vele keletre, mert a szenvedély, amely megérintette, erősebb volt, mint az értelme, mint az ítélőképessége. Utána együtt éltek a kastélyban, egymást nem értették, inkább csak éltek egymás mellett, de együtt maradtak, mert közük volt egymáshoz.

A tábornok inkább apja vérét örökölte, mint az anyját. Anyja talán jobban értette Konrádot, közös volt bennük a zenéhez fűződő rajongás, ahogyan ez a művészi vonás Krisztinában is megvolt.

Krisztinát még Konrád mutatta be a tábornoknak, aki beleszeretett, és elvette feleségül azt, aki mindennél többet jelentett neki. Krisztina hálás volt, nagyon hálás, éppen ezért a nászúton az az ötlete támadt, hogy mindig mindent

¹ Márai Sándor: *A gyertyák csonkig égnek*. Helikon Kiadó, é. n. 129 o.

el akar mondani a férjének, azt is, amit szóban esetleg nem tud. Ezért egy naplót vezetett, amelyhez a férjnek is volt kulcsa, és így bármikor elolvashatta.

Azon az estén azonban a napló nem volt a helyén, utána a tábornok nem kereste. Most, hogy a két barát negyvenegy év és negyvenhárom nap múlva újra találkozik, a tábornok előveszi a Krisztina apjának gyűrűjével lepecsételt naplót, amely a tűz martaléka lesz. Konrád nem akarja a tábornokkal együtt elolvasni, így az sem ragaszkodik hozzá.

Most, hogy mindent ugyanúgy rendeztek el a nagy teremben, mint akkor este, és ugyanazokat az ételeket eszik, a tábornok két kérdésére szeretne választ kapni Konrádtól, hogy megértse azt, ami negyvenegy éve foglalkoztatja: hogy miért történt mindez, s hol az áruháza. Az egyik kérdésére azonban nem kap feleletet most sem: tudott-e Krisztina arról, hogy akkor a vadászaton Konrád meg akarta ölni. Konrád nem felel, s már a napló sem tud vallani. De talán felel mindaz, amire a tábornok visszaemlékezik: Krisztina kerekre nyitott szeme, a tábornok arcát fürkésző tekintete, de az is lehet, hogy ő csak megérezett valamit, mert az emberben sokszor működik ez az ösztön.

A másik kérdésére, hogy mit nyertek minden okosságokkal, göggyükkel, és hogy ez volt-e életük igazi tartalma, Konrád felel, bár a tábornok is tudja a választ.

Még egyszer találkozniuk kellett, hogy feleletet adjanak egymásnak. Krisztina is felelt, a maga módján, azzal, hogy meghalt. Akkor másnap a tábornok felesége is megjelent

Konrád lakásán, azután hazahajtott. Mikor a tábornok is hazaérkezett, a lakosztályába ment, és várta, hogy Krisztina megkeresse, de miután nem történt semmi, kiköltözött a vadászlakba. Így éltek még nyolc évig: ő a vadászlakban, a felesége a kastélyban, és mindkettőt megakadályozta a büszkesége abban, hogy tisztazzák a történeteket. A tábornok csak akkor költözött vissza, amikor Krisztina már meghalt. Akkor tudta meg, hogy az a halálos ágyán utoljára még őt hívta. Talán őt bántották meg a legjobban, hiszen ők túlélték, talán őt csalták meg a leginkább: Konrád azzal, hogy megszökött a trópusokra, a tábornok azzal, hogy azután nem közeledett felé.

„S mikor ezt megértettem, már késő volt. Már nem maradt más, csak a várakozás és bosszú – most, mikor a bosszú pillanata elérkezett, és a várakozásnak vége, csodálkozva érzem, milyen reménytelen és érdektelen mindaz, amit még egymástól megtudhatunk, bevallhatunk vagy hazudhatunk –, mindig csak a valóságot érti meg az ember. Már értem a valóságot.”

Márai „pályájának egyik legbravúrosabban szerkesztett” művével feleletet ad arra a kérdésre, vajon szükség van-e arra, hogy a nézeteltéréseiket tisztazzák az emberek. S bár a szerző egy bizonyos aspektusból közelíti meg ezt az általános kérdést, mégis olyan hétköznapi kérdés ez, amely bizonyosan érint mindenkit (hiszen ahol emberek találkoznak egymással, ott véleménykülönbségek is adódhatnak – legyen ez a hely család, munkahely vagy az élet bármely szintere), ezért érdemes a könyvet elolvasni.

FILMAJÁNLÓ

Szigetlakók

Egy fiúról

LABORCZI DÓRA

Egyedül élni jó móka. Napjaidat szíved, tested, lelked aktuális igénye szerinti időegységekre oszthatod. Sziget vagy, amelynek ura és őrzője kizárólag te magad lehetsz. Úgy váltogathatod partnereidet, mint az éppen aktuális trendet a divatban. Laza vagy, könnyen ismerkedsz, és – mivel nem függsz senkitől, nem vagy felelős senkiért, és minden kapcsolatodnak két héten belül úgyis vége szakad – egy-egy randi során azt a lenyűgöző alakítást adhatod elő, amelyik az adott körülményhez a leginkább illik. Ezek lehetnének az *Egy fiúról* léhűtő főhősének, Will Freemann-nek (*Hugh Grant*) használati utasításai az élethez. Mi rengethetné meg ezt a bombabiztos, hosszú évek során kidolgo-

zott életformát? Mi vezetheti el hősünket odáig, hogy ráébredjen: a hazugságok pillékönnyű hálója körbefonta egész életét, kiürítette „belső emberét”, és minden, amit eddig tett, nagy semmi volt – luxuskivitelben?

Hogyha ezekre a kérdésekre a film egy mindent elsöpítő szerelemmel válaszolna, nem is lenne érdemes kiemelni a többi hasonló sémára épülő romantikus produkció sorából. Itt azonban a megmentő szál Marcus (*Nicholas Hoult*) és Will találkozása lesz. Marcus egy furcsa tizenkét év körüli fiú, aki idegyenge édesanyjával (Fiona – *Toni Collette*) él, és azt is kénytelen elviselni, hogy a suliban ő az a fiú, akivel senki nem barátkozik, mert „ciki”. Fiona ön-

gyilkossági kísérlete után Marcus előtt egyetlen cél lebeg: mindenképpen társat kell szereznie édesanyjának. Azonnal lecsap Willre, aki néhány héttel azelőtt még Fiona legjobb barátnőjét ostromolta elszántan, azzal a gyatra fogással, hogy elhitette vele nem létező kétéves kisfiáról, Nedről szóló szívszaggató történeteit. Amikor a lókötő Will mit sem sejtve belesétál az elveszett Marcus megmentőjének szerepébe (pusztán azért, hogy egy ebéd erejéig ezt is kipróbálja), nem is sejtje, hogy élete legmeghatározóbb és legőszintébb alakítása veszi épp kezdetét.

Marcus azonban nem egy ebédre tervezett. Addig jár Will nyakára, míg ajtót nem nyit neki, és be nem bocsátja saját kis szigetére. Marcus idővel már nem kerítőként jár el suli után Willhez, hanem azért, mert fél hazamenni, Will pedig újabb furcsa helyzetekbe bonyolódva ismerkedik azzal az érzéssel, milyen, amikor ketten ülnek egy kanapén a tévé előtt – milyen, amikor az ember hirtelen felelős lesz valakiért.

A „gyógyíthatatlanul menő” londoni fickó szerepét egyértelműen Hugh Grantnek találták ki, de itt nem csupán a felszínes sármórt alakítja kifogástalanul, ahogy eddigi szerepeiben megszokhattuk (amelyek – valljuk be – nem jelenthettek hatalmas intellektuális kihívást számára), laza eleganciával és hanyag pontossággal tárja fel karakterének addig (számára is) ismeretlen rétegeit.

Nick Hornby regénye alapján ez a történet azért is megnyerő (mindamelllett, hogy két Golden Globe-díjat is bezsebelt 2003-ban), mert nem formálja át teljesen a főhősök jellemét – Will a film végére is ugyanaz a fickó marad,

ugyanazokkal az elvekkkel, viszont Marcusnak köszönhetően megtelik tartalommal és emberekkel az élete, Marcus pedig megtalálja az édesanyján kívüli utat a külvilág felé.

Mély konfliktusokkal, igazi indulatokkal és hiteles korjelenségekkel szembesít a film, amelynek nézése során talán alig mosolyodunk el, a végére mégis úgy érezzük, kedves, vidám történetet láttunk – ilyen pontosan találta el a rendező testvérpár (*Chris és Paul Weitz*) a dráma és humor között húzódó érzékeny határvonalat az események felgöngyölítésekor.

Fogyasztása minden korosztálynak – de elsősorban gyermeküket egyedül nevelő szülőknek vagy felelőtlen felnőtteknek – melegen ajánlott.

EGY FIÚRÓL

(*About a Boy*)

színes, magyarul beszélő angol–amerikai–francia–német romantikus film, 97 perc, 2002

rendező: Chris Weitz, Paul Weitz

író: Nick Hornby

forgatókönyvíró: Peter Hedges, Chris Weitz, Paul Weitz

operatőr: Remi Adefarasin

vágó: Nick Moore

szereplők: Hugh Grant (Will Freemann)

Toni Collette (Fiona)

Nicholas Hoult (Marcus)

Rachel Weisz (Rachel)

Jeruzsálem: régészet, történelem és teológia

A kánaáni Jeruzsálem

Melkisedek és Abdi-Hepa Jeruzsáleme

KÖSZEGHY MIKLÓS

Jeruzsálem, a Szent város. Jeruzsálem, Dávid városa. Jeruzsálem, ahol a Messiás, Dávid sarja meghalt és feltámadt. Jeruzsálem, amely története során többször is csaknem megsemmisült, ám ma is él. Jeruzsálem, ahol ma csak félve lehet buszra szállni, s ha egy gazdátlan hátizsákot lát az ember, jobban teszi, ha minél messzebbre szalad. Jeruzsálem, ahol ennek ellenére százazrek élnek mindennapi életüket – ahogyan lehetséges. Talán ez a néhány futó gondolat is elegendő ahhoz, hogy megérezzük: ez a város olyan város, amely mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Se zsidónak, se egyszerű rádióhallgatónak, aki naponta

hallja a város nevét valamelyik hírműsorban, de főként talán éppen kereszténynek nem.

Első, sőt talán még második pillantásra sem találunk olyan várost, amely Jeruzsálemnél szorosabban kötődne az ókori vagy akár a modern zsidósághoz. Annál meglepőbb lehet, ha meggondoljuk: Jeruzsálem eredetét tekintve nem zsidó város. Létrejötté olyan ősi pillanatban történt, amikor Izrael fiai önálló népként még nem léteztek, így hát az Ígéret Földjét sem foglalhatták el. A városban folyó régészeti feltárások alapján ma már eléggé valószínű, hogy a város legkésőbb a Kr. e. 16–15. században, azaz Dávid ural-

codása előtt félezer évvel már létezett. Sőt, a 19. század végén az egyiptomi Tell el-Amarnában talált akkád nyelvű dokumentumokból még azt is megtudjuk, hogy Jeruzsálem a Kr. e. 14. században apró méretű királyság székhelye volt, amely királyság területe alig haladta meg Budapest mai kiterjedését. Egyik királyát Abdi-Hepának hívták. Őfelsége több levelet is küldött a fáraónak, aki – legalábbis névleg – egész Kánaán, így Jeruzsálem ura is volt. A levelekben – minő meglepetés – Abdi-Hepa látszik a fáraó egyetlen hűséges szolgájának, miközben szomszéd vazallus király kollégái mind aljas árulók. (Mondanunk sem kell, hogy a szomszédok leveleiben ugyanez a helyzet tárul szemünk elé, csak éppen teljesen más szereposztásban...)

Abdi-Hepa Jeruzsáleme apró város volt a mai Tempalomhegytől délre elterülő délkeleti dombon, amely Jeruzsálem legrégebben lakott részének tartható. Kiterjedése legfeljebb 4 hektár volt, lakóinak száma pedig még a legnagyobb becslés szerint sem haladta meg az 1000 főt. Minden bizonnyal állt benne egy kis méretű palota és egy, a kis ország szerény gazdasági helyzetét tükröző templom. Hogy pontosan hol álltak e fontos épületek, azt nem tudjuk, sőt a város későbbi viharos történetét ismerve alighanem soha nem is fogjuk megtudni. Az is felér egy kisebb csodával, hogy Abdi-Hepán kívül az egyik papjának és

(vagy?) királyának neve is fennmaradt. Amikor ugyanis Ábrahám visszatért a győztes sziddim-völgyi csatából, „Melkisedek, Sáleem királya kenyeret és bort vitt elé. Ő a Felséges Isten papja volt...” (1Móz 14,18)

Mintha Abdi-Hepa egyik kollégája állna előttünk, igaz, teljesen más történeti összefüggésben, hiszen itt szó sincs arról, hogy Melkisedek a fáraó vazallusa volna. Azt viszont megtudhatjuk róla, hogy Sáleem város királya volt. E név mögött pedig minden kétséget kizáróan Jeruzsálemet kell keresnünk. Sáleem alighanem a preizraelita Jeruzsálemben tisztelt kánaáni istenség neve volt, aki egyben a városnak magának is nevet adott. Mivel azonban jól tudjuk, hogy a kor és a térség istenségeit gyakorta tisztelték több néven is, nem zárhatjuk ki, hogy a bibliai szövegben szereplő Él-Eljón (a magasságos istenség) talán Sáleem egy másik elnevezése volt. Melkisedek bizonyos papi funkciókat is betöltött mint király, ám ebben sincs semmi meglepő. Hogy messzebb ne menjünk, Dávid fiairól ugyanezt olvashatjuk (2Sám 8,18). A király igen hangsúlyos helyen, Ábrahám mellett tűnik fel, ez pedig jól mutatja, hogy az izraelita kultúra és vallás egyaránt számos elemet vett át Jeruzsálem kánaáni őslakosaitól. Minderre azonban csak akkor kerülhetett sor, miután a város a kezükre jutott. Ebben pedig nem kisebb személyiség szerzett múlhatatlan érdemeket, mint maga Dávid.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK

Emlékezés Tekus Ottó (1919–2008) evangélikus lelkész szolgálatára

FEHÉR KÁROLY

Egy ember mindig több, mint amennyit akár a legaprólékosabb életrajz elárul róla. Akkor is, ha maga mondta el, még inkább, ha más próbálja felidézni életútját. Most, amikor már másodszor próbálom *Tekus Ottóról* írni, barátként és lelkész testvérként, inkább a súlyát, mint a könnyebbségét élem meg feladatomnak.

Győrben született 1919-ben. Itt is érettségizett a Révai Miklós Reálgimnáziumban. Hálával emlékezett tahi diák-táboraira meg a győri diák-istentiszteletekre. „Élmény volt *Túróczy Zoltánt* és *Szabó Józsefet* hallgatni” – mondta az élete felől faggató riporternek. A lelkészi pálya felé mégis hitoktatójának, *Ittész Mihálynak* egyik igehirdetése indította. (Csak közbevetőleg mondom: mikor vesszük számba Isten eme csendes emberének pásztori szolgálatát is, aki

mellett – *Veöreös Imre* vallomását idézve – még a színpadi függöny húzogatása is öröm és megtiszteltetés volt!)

Tekus Ottó Krisztus-hite születésének és Krisztus szolgálatára szánt életének a titkát ezekben a visszafogott megnyilatkozásokban sejtethetjük. Teológiai hallgatóként lefordítja *K. B. Ritter Pfarrgebete* (A lelképásztor imádsága) című breviáriumát, és ezzel talán első hazai jelét adja annak a németországi teológiai, egyházi és liturgikus mozgalomnak, amelynek a hatása a mai napig érzékelhető a világ evangélikussága életében, de talán még azon túl is.

Kapi Béla püspök szentelte lelkésszé 1941. január 12-én Sopronban. Majdnem erdélyi lett a dunántúliból: Csík-szereda lelkészévé választották, de a közelítő front miatt nem foglalhatta el szolgálati helyét. Rövid debreceni szol-

gálat után 1946 szeptemberétől ismét a Dunántúli Egyházkerületbe került. Kerületi missziói lelkészi minőségében megszervezte és vezette Répcelakon a Dunántúli Népfőiskolát. 1947-ben feleségül vette *Sokoray Izabella* magyar–történelem–testnevelés szakos tanárnőt.

A répcelaki belmissziói otthonon kiemelkedő helye lett szolgálatának. Itt a hagyományos népfőiskolai jelleget egyre inkább az egész Kemenesalját, sőt a Dunántúl jelentős részét vonzó evangélikációs szolgálat váltotta fel. A répcelaki evangélikációs központban Tekus Ottó nem szigeteket alakított ki, hanem a központ élete szorosan összekapcsolódott a helyi gyülekezet életével és a helyi lelkész szolgálatával. Hasonló nyitottság jellemezte, amikor evangélikációs szolgálatra, konferenciák tartására olyan lelkészeket és „civilket” toborzott, akik nem zárt csoportokba kívánták izolálni a hitre jutottakat, hanem saját gyülekezetük egészségéért való felelősségre akarták ébreszteni őket. A szolgálattevők zöme az *Élő Viz* című újság képviselte evangélikációs irányhoz tartozók közül került ki. Tekus Ottó nagy tapintattal, de legalább ilyen határozottan „ellensúlyozta” diakonissza munkatársának azt a „kísértését”, amely a leánykonferenciákat néha mintha az anyaház kihelyezett noviciátusának tekintette volna. Tekus Ottó horizontja szélesebb volt: a répcelaki konferenciás fiatalokból és felnőttekből sokan lettek olyan hívőkké, akik családjukban és gyülekezeteikben a legkeményebb megszorítások idején is átmentői lettek a bűnbocsánatból élő Krisztus-hitnek önkéntes gyülekezeti és egyházmegyei tisztségviselőkként. Sopronból, a teológusok közül is szívesen jöttek Répcelakra, nemcsak „konyhamalacokként”, hanem például a pünkösdi konferenciák résztvevőiként is. Közöttük voltam sokadmagammal én is.

A belmissziói otthonokhoz kötött evangélikációs szolgálat és általában az evangélikációs szolgálat megfojtása után a nagysimonyi gyülekezet választotta meg lelkészéül, figyelmen kívül hagyva egy „ágonos” diakonissza nyílt beavatkozását a saját „Lélek sugallta” jelöltje érdekében.

Gyülekezeti lelkészként is helyt állt az evangélikátor. Szolgálatára nyomán elfogyott a levegő a gyülekezetében és a környéken aktív „kisegyház” körül, és peremre szorult az evangélikus teológiától idegen, szinte titkos társaságként

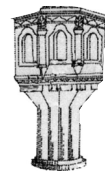
működő, hangnemében pedig sokszor útszéli durvaságig züllött kegyességi vonal. Pedig Tekus Ottó nem polemizált, csak Krisztust hirdette.

Józsa Mártonnal, a házigazdával együtt motorja volt a környékbeli lelkészeket homiletikai munkaközösséggé formáló dömlői keddeknek, amely egyúttal lelki karbantartásunk eszközeül, alkalmául is szolgált, bár az akkori Üllői úton sehogy sem akarták elhinni, hogy ezek a kedd délelőttök nem egyházpolitikai konspirációk álcázott találkozóit. Pannonhalmi bencés atyák, helyi katolikus káplán, későbbi premontrei prépost, ösztöndíjas finn teológus sem érezte idegennek magát ezeken a keddeken.

Huszonhárom évi nagysimonyi lelkészség és közben egy ciklusra megtúrt esperesség után 1974-ben a győri Öregtemplom gyülekezetének a lelkésze lett. Gyülekezeti munkája, a Szeretetház és a gyülekezet személyi és anyagi kapcsolatainak kibogozása, a viszony fizikai és lelki renoválása, a soproni vendégház építése a végsőkig igénybe vette testi-lelki energiáját. Közben elvesztették sokáig várt, harmincévesen, fiatal házasként, friss apaként elhunyt *András* fiukat, majd 1987-ben feleségét temette el Tekus Ottó. Négy évi özvegység után feleségül vette *Paveszka Idát*. 1993-ban nyugdíjba vonult, de aktívan élt gyülekezetében, egyházunkban. Lefordította a katedrájától megfosztott *Hans Küng Credo* című munkáját, amelyért mindkét oldalról több támadás érte, mint párbeszédre való készség, noha csak fordítója volt a vihart kavarázó műnek. A kilencvenedik éve felé közeledve Isten róla is levette az élet és a betegségek terhét. 2008. november 11-én halt meg, november 20-án temették *Rácz Miklós* nyugalmazott nádasdi lelkész szolgálatával.

Élete és családja élete sok ponton kapcsolódott az enyémmel és a miénkhez. Ő iktatott be első gyülekezeti lelkészi szolgálatomba, ő áldotta meg házasságkötésünket. András fiuk „vezényelte le” szombathelyi beiktatásomat, rám várt András temetésének jelzővel alig illelhető szolgálatára.

Sokakkal együtt köszönjük meg Jézus Krisztusnak Tekus Ottó életét és szolgálatát, és sokakkal együtt reménykedünk, hogy az övével együtt nyer meghallgatást a nagysimonyi parókia falán annyiszor olvasott zoltár-könyörgés: „Amit én át nem láthatok, arra Te taníts meg engem!”

Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere) ApCsel 3,22–26

A vasárnap helye az egyházi esztendőben

Az egyházi esztendő adventi és böjti időszaka lényegében ugyanabban a mederben jár. Egyrészt mindkettő bűnbánati időszak – ezt jelzi a lila liturgikus szín is –, hiszen fény derül karácsony és nagypéntek-húsvét történéseinek okára: „Én, én okoztam minden szenvedésed, / Bűneim vittek keresztfára téged...” (EÉ 198,3) Másrészt az adventi és a böjti időszak a konkrét események mögötti lényegre irányítja figyelmünket.

Minden böjti vasárnap központi gondolata Jézus személye körül forog: ki ő valójában? Az ő személyének titkához kötődik – hiszen ő általa, övele és őbenne történik – mindaz, amit egyedül ő képes ajándékozni: bűnbocsánat, örök élet, azaz Krisztusban helyreállított közösség az Atyával.

Exegézis

Böjt második vasárnapjának Agendánkban megadott témája: Az Úr Szolgája. Fontos felismernünk, hogy mi volt Jézus szolgálatának a centruma, és azt is örömmel hallhatjuk, miként folytatódik ma az ő szolgálata.

Az Ószövetségben azok voltak az Úr szolgálói, akiket Isten szólított meg, és nem a saját fejük és szándékuk szerint éltek és beszéltek, hanem az Úr Lelkének sodrásával és erejével beszéltek és éltek. Például az „Úr szolgája” néven említi az Ószövetség Mózeset (5Móz 34,5), Józsuét (Józs 12,6), és Sámuel (1Sám 3,1) is. Az említettek és az Úr más szolgálói életében – és Jézus földi életében is – az az egyik közös vonás, hogy nem mennyei improvizáció, hanem világosan kimondott isteni terv részesei lehettek.

Az Ábrahám ösatyának adott harmadik ígélet több évezreddel elhangzása után éppen Jézusban teljesedett be. A textus éppen ezt a folyamatot, „üdv történetet” állítja elénk. Péter apostol szájával szolt a gyógyító evangélium az Ékeskapuban kolduló sántának. A gyógyulás, bármily megren-

dítő is, nem elszigetelt esemény: egy folyamat része. (Ne veszítsük szem elől, hogy az ószövetségi viszonzásteológia szemszögéből nézve a betegségek gyógyulása csak egyértelmű indikátora annak, hogy a betegség oka: a rendezetlen Isten-kapcsolat állt helyre, tehát a bűn bocsáttatott meg.) Szent folyamat egyik, de nem kizárólagos eseménye történt tehát, egy olyan új korszak velejárójaként, amelyben nem az ember, hanem Jézus rendezi a reménytelenül összetört kapcsolatot Isten és ember közt (akik csak szoltak, mind ezekről a napokról jövedöltek).

Az Úr Szolgájának mint a kereszthalálig engedelmes szenvedő szolgának a gondolata nemcsak az írásmagyarázók értelmezésében, hanem Jézus önértelmezésében is megszólalt. A föltámadt Jézus az, aki a maga furcsa, általunk gyakran nehezen hordozható isteni logikája szerint (lásd a vasárnap evangéliumát) osztja meg önmagát, a „gyógyulás” (bűnbocsánat) csodáját.

A történet tágabb összefüggéséből kiderül, hogy a „megtérés” itt egészen konkrétan Jézushoz térést jelent: „Aki most tudomásul veszi, hogy a csodás gyógyulást Jézus tette, az azt is vegye tudomásul, amit Jézus mondott, s ami miatt a keresztre jutott; vagyis térjen meg ahhoz a Jézushoz, akit előzőleg elutasított magától, akitől elfordult, illetve akivel szembefordult. Jézusé – íme, Isten által megbizonyítottan – a teljhatalom, tőle jön az áldás, és benne-nála talál bocsánatot és békességet a bűnös. Sehol másutt és senki másban! Ez egyébként Jézus küldetésének tartalma, ez a szolgálata, amelyet Isten rábízott, és amelyet elvégzett.” (id. Magassy Sándor: *Perikopák*)

Az igehirdetésre tekintve

A mi életünk sem előzmények nélküli. Egyrészt Isten már akkor ismerte napjaink számát, amikor még meg sem születtünk. Másrészt Isten szívében viseli vele való kapcsolatunk helyreállítását, és nem véletlenek összjátéka életünk. Isten velünk sem improvizál.

Az üdvösségtörténet nem ért véget az Ékes-kapunál! Mert bár mi nem vagyunk Ábrahám fiai, akiknek „elsősorban” feltámasztotta Isten szenvedő Szolgáját, de a másod-

és harmadsorban érkezők sem kerülnek hátrányba: ugyanazt kapják ajándékul. Erről szól a vasárnap evangéliuma is: Mt 20,20–28. Ma is „bibliai időket” élünk tehát.

A „sokadsorban” érkezők reménysége és tapasztalata. Életünkben ugyanaz az Úr ugyanazzal hatalommal és bünbocsánattal gyógyít, tehát Isten–ember kapcsolatot teremt és rendez, mint egykor az Ékes-kapunál. De csak ő, a föl-támadt Krisztus. Erről szolt és szol ma is az ő szolgálata (ige, szentségek, egyház), amely páratlan és nem helyettesíthető.

KOVÁCS LÁSZLÓ

Tallózó

„A prófétai szó áldás lesz, ha nyitott fülekre talál. Ítéletet von maga után, ha elzárkózunk előle.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Ugyanazt a görög szót lehet használni a feltámasztás és a prófétai meghívás jelölésére (a magyarban is: prófétát »támaszt« neked az Úr – a szerk.). A MTörv 18,15-ben olvasható Mózes jövődöleése: »Urunk Istenünk hozzám hasonló prófétát támaszt majd nektek testvéreitek közül. Hallgassatok rá.« (ApCsel 3,22) Lukács ezt is Jézus feltámasztására értelmezi.

Lukács tehát Mózeset az első és legnagyobb prófétának tartja, Jézust pedig hozzá hasonló prófétának. Ezért, aki nem fogadja el Jézust mint feltámasztott prófétát (aki apostolain keresztül szól), azt kiveti a népből, ahogy azt a Lev 23,29 idézete mondja az ApCsel 3,23-ban.” (*Szegedi Biblia-kommentár – Újszövetség. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/vallas/szbibkom>*)

„Alapigét vesz megint, mégpedig a Tóra legfontosabb ígéretét: »Prófétát támaszt néked az Úr – Őt hallgassátok!« (5Móz 18). Ez a messiási váradalom alapja, ezt az Igét alkalmazta magára Jézusra az evangéliumi elbeszélés az átdicsőülés hegyén. (...) De Péter nem dorgál, hanem evangelizál. Nem ítéletet hirdet, hanem kegyelmet.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata. Kálvin Kiadó*)

„(...) úgy ábrázolja Jézust, mint az »Újszövetség Mózesét« (...) Krisztus nemcsak szabadtással fog jönni, mint Mózes, hanem ítélkezni is fog, mint Mózes.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„A feltámadott Krisztust úgy mutatja be, mint az apostoli bünbánatra hívás aktív képviselőjét.” (*Jeromos Biblia-kommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Meghökkenően új szemlélet az a kijelentése is, hogy hallgatói a régvolt próféták fiainak tekinthetik magukat, ha meggondoljuk, hogy korábban Jézus mily keményen fogalmazott, mondván, hogy az írástudók a prófétákat meg-

őlo atyáknak a fiai.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„Izrael népének kiváltságos előnye volt minden más néppel szemben az, hogy az ő körében hangzottak el az ígéretek az eljövendő Krisztus felől. (...) Sőt egész létét annak köszönhetette ez a nép, hogy az Isten belőle akarta támasztani az egész világ számára Krisztust.” (Victor János: *Csendes percek. Református Sajtóosztály*)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Régóta mocorog a fejemben egy, megvallom, elég pesszimista gondolat, ami olvasva az ígét, ismét eszembe jutott. Az Ószövetségben több helyen szinte az emberek szájába ráják, hogy egyszer majd eljön a Messiás, elég részletesen le is van írva, hogy ki lesz ő, miről lehet majd megismerni. Mégis, amikor tényleg eljön, elég kevesen hiszik el, hogy ő az, a történet végét ismerjük. Vajon mi történne, ha ma Isten úgy döntene, hogy mégis újra „tesz egy kísérletet”, és ismét elküldené az ő Fiát közénk, és ő pont olyan lenne, mint akkor, ahogy ismerjük, vagy inkább ismernünk kellene? Tényleg megismernénk? Hallgatnánk rá, vagy nem? Valószínűleg most nem feszítenénk keresztre, ez manapság nem szokás, de hogy számkivetve végeznék hajléktalanként egy aluljáróban, az lehet; talán megfagyna, vagy agyonverné pár suhanc.

Ma is működik egyház, vannak becsületes, hívő, jó szándékú emberek, de nagyon figyelniük kell, hogy mindig tényleg helyesen cselekedjünk. Annak idején a farizeusok többsége is nagyon becsületes ember, buzgó hívő volt, akik betartották az Írás törvényeit, és mégis elvetették Jézust. Érdekes azonban, hogy a mózesi parancs éppen arra vonatkozik, hogy azt irtsa ki Isten népe, aki nem hallgat a megígért küldött szavára. Ez önmagában is felvet kérdéseket, de ebben az összefüggésben még kiélezettebb.

Hangsúlyossá válik a közölt ígerésben, hogy akármilyen gyarlók, bűnösök, esendő emberek vagyunk, mégis Isten gyermekei vagyunk. Isten szövetséget kötött az emberrel, megáldott bennünket, mert szeret, „megtérít bennünket a magunk gonoszságából”. Most az a kérdés, hogy tudatában vagyunk-e mindennek? Hisszük-e? Rajtunk múlik, hogy milyen lélekkel, milyen szívvel fogadjuk a szövetség ajándékát? Rá figyelünk, vagy mindez teher a számunkra?

Isten áldása nem a születés örökségének előjoga, hanem Jézus elfogadása vagy elutasítása. Ez merőben új látásmód Izrael népe számára. Az eddigi kiválasztottság új dimenzióba kerül. Többé nem lehet Ábrahám szövetségére hivatkozni, hanem Jézus áldására kell életünket alapozni.

Böjt 3. vasárnapja (Oculi)

1Pt 1,17–21

A vasárnap jellegének megfelelően a templomi hallgatóság „szemét” Jézusra, az Isten bárányára kell irányítanunk. A böjti időszakban különösen is Jézus szenvedése, drága váltásghalála kerül igehirdetéseink fókuszába.

Textusunk olvasása közben az egyik spirituálé sora elevenedett meg bennem: „Csak egyedül Jézus, csak egyedül ő” (EÉ 569). Valóban nem prédikálhatunk másról, és – Pál apostol vallomásához csatlakozva – nem tudhatunk másról, csak Jézusról, a megfeszítetttről.

Krisztus váltásghalála nem csupán Pált vagy Péter apostolt rendítette meg igazán. *Luther* is a kijelölt igeszakasz 18. versét idézi és fejt ki a Kis kátéban, a második hitágazat magyarázatában: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus (...) az én Uram, aki engem (...) megváltott, vagyis minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított, és magáévá tett, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az övé legyek, az ő országában őalatta éljek, és neki szolgáljak örök igazságban, ártatlanságban és boldogságban, mert ő feltámadott a halálból, él és uralkodik örökké. Ez így igaz!”

Milyen sodró ereje van a reformátor vallomásának! Jézus drága vére, ártatlan szenvedése lelkes hódolatra készíteti azt, aki előtt feltárult a váltás titka. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza *Luther*, hogy a felismert kegyelem következményekkel jár. A megváltott embernek egészen Krisztusénak kell maradnia, Isten országában Jézusnak kell élnie és szolgálnia.

Péter apostol nem véletlenül utal az igeszakaszunkat megelőző 16. versben az isteni intésre: szentek legyetek! Kijelölt textusunkban ezt egészíti ki az újabb figyelmeztetéssel: „*Félelemmel töltsétek el jövevényiségetek idejét!*”

Miért is? Mert van számonkérés. Péter apostol így fogalmaz: Isten, az atya „személyválogatás nélkül ítél meg mindenkit cselekedete szerint”.

Az igehirdetésünkben tehát arról szólhatunk, hogy Isten országa nem következmények nélküli ország!

Tudom, hogy ennek a kijelentésnek politikai kicsengése van. Szántsándékkal fogalmaztam így, hiszen Oculi vasárnapja idén éppen március tizenötödikére esik. Hogy milyen közhangulat uralkodik majd ezen az ünnepen, azt most, január utolsó napjaiban nehéz megjósolni. De nem is szükséges. Az igehirdetés műfaja ugyanis nem a politizálás. Egy dologról mint általános igazságról azonban szabad szólnunk, akár a régmúlt történelmi eseményeire, akár a jelen történéseire tekintünk. Mégpedig arról, hogy ez a földi lét hiábavalóságnak vettetett alá. Szerte a világban hol kisebb, hol nagyobb mértékben, de mindenütt érvényesül

a korrupció. Bűnösök maradnak büntetés nélkül, vétkek következmények nélkül. Természetesen nem erre vonatkozik az apostol szava, mégis helyénvaló az iménti gondolat-hoz kapcsolni textusunk sorát: megváltattatok „*atyáitoktól örökölt hiábavaló életmódotokból*”.

A megváltott emberre azonban már más törvényszerűségek is vonatkoznak. Igaz Jézusnak a tanítványokhoz intézett mondata: de tiközöttetek nem ez a rend. Sőt Isten országában van számonkérés, az ő országa nem következmények nélküli ország.

Megjegyzés néhány kifejezéshez

– A 17. vers a καὶ (és) kötőszóval kezdődik, amely egyrészt összeköti a fejezet előző versszakkaival, másrészt a καὶ εἰ πατέρα (ezt 1975. évi fordításunk „*ha pedig mint Atyátokat*”-ként fordítja) azt bizonyítja, hogy Péter apostol a levelében megtért, hívő embereket szólít meg. Olyanokat, akikről nemcsak feltételezheti, hanem világosan tudja, hogy imádkozó életet élnek. *Uwe Holmer* fejt ki ennek a jelentőségét a kommentárjában. Azt írja: a meg nem tért embertől nem várható el a megszentelt élet.

– πατήρ (atya): „Új családi helyzetünk miatt, hiszen Isten fiaivá lettünk a Krisztusban, égi atyánk örökségében kell ezentúl élnünk. Így is mondhatjuk: a keresztyén ember célja nem más, mint gyakorolni magát új, istengyermeki rangjában.” (*Dwight Edwards*)

– εἰ φόβω (félelemmel): *C. S. Lewis* a *Narnia krónikája* című regényében érzékelteti, mit jelent a keresztyén istenfélelem. A főszereplő gyermekek találkozni készülnek Aslannal, az oroszlánal, aki a műben Jézust szimbolizálja. Előtte az őket vendégül látó hódokat kérdezik, vajon biztonságos dolog-e a közelébe menni. Hód asszony nem nyugtatja meg őket. Elmondja, hogy senki sincs, akinek ne remegne a térde, ha Aslan elé áll. Akkor tehát veszélyes, mondja csalódottan Lucy. Mire Hód úr azt válaszolja: Aslan természetesen hatalmas és félelmetes. „De ő jó. Ő a király.”

C. H. Spurgeon, a 19. század nagy prédikátora Istennel kapcsolatban a szent félelemről beszél. A hívő ember „nem szervilis félelemben, hanem áldott, megszentelt alázatban” követi Istenét.

Igehirdetési pontok

Isten országának előzménye van

A böjti időszakban, amikor tekintetünket a keresztre szegezzük, szabad úgy látnunk Jézus váltásghalát, mint megelőgezett kegyelmet. (Pál tanítja, hogy Krisztus már akkor meghalt értünk, amikor még bűneinkben voltunk.) Péter a levelében így fogalmaz: „*Ő ugyan a világ teremtése előtt kiválasztatott, de az idők végén jelent meg tiértetek.*” (20. v.)

Vajon ez azt jelenti, hogy a Teremtő Isten eleve tudott az ember bűnbeeséséről? Nem, Péter apostol szavai másra utalnak: arra, hogy Jézus már a teremtésnél jelen volt, ahogyan a teljes Szentháromság öröktől fogva van.

A 20. versben a különös hangsúly ezen a kifejezésen van: *tiértetek*. Az, hogy Krisztus az idők végén megjelent, értünk, bűnbe esett emberekért történt. Világosan mutat rá Péter apostol, hogy Istennek van egy üdvterve. „Már a világ teremtésekor Isten Krisztusra tekintett, őrá, akinek a báránnyá kellett lennie, és csakis őmiatta, mert a Fiú kész volt ezt felvállalni, maradhatott fenn a földi lét a bűnbeesés után, és csak így kaphatott értelmet” (Uwe Holmer).

Isten országa megjelenésének következménye van

A megszentelt élet az istenfélelemből fakad. Miközben Péter apostol Jézus megváltói művét írja le kifejező képekkel – nem aranyon, ezüstön, hanem ennél sokkal értéke-
sebb drága vérével fizette meg adósságunkat –, mégsem Krisztus üdvszerző cselekedetére teszi a hangsúlyt. Teljesen váratlanul, miközben az olvasó egyáltalán nem számít ilyen asszociációra, arra szólít fel, hogy félelemben éljünk. Mi köze lehet megváltásunknak a félelemhez?

Az amerikai baptista teológus, *Bob Deffinbaugh* Jézus megváltói művét az exodushoz hasonlítja. Az Egyiptomra mért csapásokon keresztül Izrael népe megismerhette Isten végtelen hatalmát. S csak miután nyilvánvalóvá vált számukra, hogy Isten az Úr, és nincs hozzá fogható, kapták meg Istentől a törvényt és azt a parancsot, hogy szentek legyenek. Isten hatalmának és szentségének tudata indította igaz félelemre őket.

A kereszttől is Isten hatalmába rendül bele az ember. Amivel Fiát pusztítja el az Atya, azzal az ítélettel bennünket, embereket sújthatna jogosan. Mint Izraelt akkor a csapások, bennünket az isteni irgalom kényszerít megemelve térdre, ugyanakkor fel is szabadít egy új életre, a Krisztus-követésre.

Az Amerikában igen népszerű evangéliumi ének – az *Amazing Grace*, magyarul „Ó, érthetetlen kegyelem” – egyik egyszerű verssora épp ezt a kettősséget fejezi ki: „Félelmeinktől megszabadít, szent félelemre tanít.”

Isten országában reménység van

Eddig nem esett szó arról, hogy Péter a levelét olyan hívő testvéreknek írta, akik üldöztetésnek, szenvedésnek voltak kitéve. Az apostol első levelében meglepően sokszor, kilencszer fordul elő a doxa, azaz a dicsőség kifejezés. Péter ez által kívánja erősíteni szenvedő testvéreiben a hitet és a reménységet. Tudatosítja bennük, hogy Jézus feltámadása és a neki adott dicsőség által hitük és reménységük nem valami szubjektív, bemagyarázott érzület, hanem annak valóságos alapja van. Hiszen Krisztus feltámadása és meg-

dicsőülése a garancia arra, hogy Isten minden ígérete igaz. Ez azt jelenti, hogy hitüknek olyan értelemben is következménye van, hogy részesülnek Jézus feltámadásában és Krisztus dicsőségében, sőt győzelmében.

B. PINTÉR MÁRTA

Irodalom

Deffinbaugh, Bob: *The Glory of Suffering. Studies of 1 Peter*. Online Bible Study Tools (<http://www.bible.org>)

Edwards, Dwight: *1 Peter. The Life That Lasts*. Online Bible Study Tools (<http://www.bible.org>)

Holmer, Uwe: *Der erste Brief des Petrus*. R. Brockhaus Verlag, Wuppertal, 1983. /Wuppertaler Studienbibel./

Neyrey, Jerome H., SJ: *First Peter*. The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1983. /Collegeville Bible Commentary, 9./

Tallózó

„Az élő reménység ideje a földi élet időtartama, amelyben a jövevénynek nincsenek jogai, csak kötelességei vannak. (...) A fiúság és az istenfélelem mellett az a drága ár is (18–20 v.) szent életre kötelez, amibe a megváltás került. Ha Krisztus mint Isten Báránya egészen odaszentelte életét a világ megváltásáért, akkor a megváltottak is tartoznak odaszentelni a maguk életét Istennek tetsző szent életre. (...) A Krisztus által nyert igazi hit reménység is (...)” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitális Kft.*)

„Isten személyválogatás nélkül ítél meg mindenkit *cselekedete* szerint» (1,17b). »Kata ergon«, (egyes szám, nem többes szám!), vagyis pontosan *azt* zárja ki ezzel az egyes számú alakkal, *amire* automatikusan rá szoktak szaladni a gondolatok (...) *Egyetlen tettről, a hitről* beszél itt az apostol! Isten ítéletében az egyedüli mérték a Hozzá tartozásunk, vagy Nélküle létezésünk »jövénységünk idején« (1,17c), s így a »félelem« (gör. fobos) sem »rettegést« jelent *itt*, hanem »istenfélelmet« (!), ami *ezen* a helyen, *ebben* az összefüggésben »*tartalmi* szinonimája« a hitnek, közelebbről a Krisztus-hitnek.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„A szent életet az istenfélő hit ösztönzi, mely nem veszi félvállról azt, amiért valakinek nagyon drága árat kellett fizetnie. (...) Ezeknek a bűnöknek a kifizetésére már *a világ teremtése előtt* terv készült, és *megjelent* az emberek érdekében Jézus Krisztus tetet öltése révén.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„A világban vagyunk, de nem belőle. Ne szigeteljük el magunkat a meg nem tért emberektől, hanem inkább vigyük hozzájuk az evangéliumot. Azonban velük való foglalkozásunk és kapcsolataink közben soha se vegyünk részt bűneikben, vagy nézzük el azokat. Mutassuk meg az életünkkel, hogy Isten gyermekei vagyunk.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Az a félelem, amely itt szerepel, nem az üdvösséggel és a megváltással kapcsolatos bizonytalanságot jelenti. Ez olyan félelem, amely a személyes megváltás bizonyosságára épül. Megváltásunk eszközének – vagyis a hibátlan és szeplőtelen Bárány vérenek – mérhetetlen ára és végtelen értéke ösztönöz bennünket arra, hogy zarándokutunk során féljük Istent.” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése*. Evangéliumi Kiadó)

„A világ története, a teremtéstől kezdve, elrejtett módon Krisztusra irányul. Isten cselekvésének célja a hit (21. v.)” (*Biblia – Magyarázó jegyzetekkel*. Magyar Bibliatársulat, Kálvin Kiadó)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Üzenet

Az Atya nem a felszínes viselkedés után ítéli meg az embert, hanem a belső tulajdonság és a cselekedetek alapján. Soha ne feledjük el, hogy Jézus drága vérén váltattunk meg, aki tiszta és ártatlan volt. Emberi értelemmel felfoghatatlan az isteni szeretet: Jézus Krisztus meghalt értünk bűnösökért, hogy mi élhessünk, ez a legmagasztosabb szeretet.

Krisztus által hiszünk Istenben, mert Krisztus vérét adta értünk; Krisztus halálból való feltámadása és dicsősége miatt hiszünk. Isten ezért segít meg minket bűnös voltunk ellenére.

Istenünk személyválogatás nélkül szeret mindenkit, cselekedetei alapján ítél meg úgy, hogy félelemmel járjunk útjainkon. Megváltott minket, nem arannyal, ezüsttel, hanem egyszülött Fia feláldozásával, Krisztus drága szent vérével, ez hitünk örök aktualitása. Istennel a textus szerint nem vitázhatunk, mert ő még a világ teremtése előtt eleve elrendelte Krisztus általi megváltásunkat. Hitünk alapja, hogy Krisztus által hiszünk Istenben, aki őt a halálból feltámasztotta.

Számomra nagyon fontos a „személyválogatás nélkül” kifejezés, mert így tudhatom, hogy „számíthatok” én is Isten kegyelmére. Az ítéleten inkább azt értem, hogy megítél, megmér, és nem feltétlenül elítél. Lényeges, hogy gyakran úgy hisszük, minden rossz cselekedetünk kiegyenlíthető. Nem anyagi javak, ezüst, arany a felajánlható – mit is tudnék én adni az Istennek, hiszen mindent tőle kaptam Jézus Krisztus által, aki értem is, az én bűneimért vállalta a kereszthalált.

Nekem a legfontosabb mondat és üzenet, hogy drága vérén váltattunk meg, mert meg kellett váltatnunk, mivel atyáinktól örököltük, hogy Isten akarata szerint élni nem tudunk.

Sokszor azt szeretném, ha az Isten akarata egyezne az enyémmel, de ő jobban tudja, mit miért enged meg az életben és mi válik javamra. Feláldozta értem szeretett Fiát, akinek a kereszten kifolyt drága vére megtisztít minden

bűntől. Feltámadásával hitemet erősíti, hogy örök életem van.

Ez egy értékes útmutatás: Istenhez mindig nyitott szívvel, bátran és bizalommal fordulhatunk. Ő feláldozta értünk Fiát, hogy bűneink megbocsátást nyerjenek, és az ő halála és feltámadása által hitünk megerősödjön. Istent nem lehet megvásárolni.

Kérdések

Az Atya miért választotta a megváltás ilyen módját? Hogyan kell azt érteni, hogy Krisztus az idők végén jelent meg miértünk?

Isten mindenkit cselekedete szerint ítél meg? Ez nincs ellentmondásban az üdvözüléssel, a hittel? Ha a cselekedetünk és nem a hitünk szerint ítélne meg Isten, nem kár volna el mindenki? Mit jelent az, hogy Isten *személyválogatás* nélkül ítél meg mindenkit? Miért kell *félni* azért, mert tudjuk, hogy nem anyagi dolgokkal, hanem Krisztus vérével váltattunk meg bűneinkből? A jövénység mit jelent pontosan? Mit jelent, hogy Istenbe vetett hitünk reménység is legyen? A hit akkor nem elég az üdvözüléshez?

Miért írja a textus, hogy a mi atyáinktól örökölt *hiába-való* életünk volt az alapja megváltásunknak?

„A ti hitetek Istenbe vetett reménység is legyen.” Mit jelent itt az „is”?

Problémát jelent, hogy a az Úr mindenkit cselekedete szerint ítél meg. Jézus azt mondta, hogy aki hisz, és megkeresztelkedik, az üdvözül, és én ezt el is hiszem.

Böjt 4.vasárnapja (Laetare)

1Kor 10,15–17

Az alapos exegézishez javaslom *dr. Cserháti Sándor Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele* című kommentárját.

Szkopusz

A keresztény ember szabadsága odavész, ha ismét bálványok vonzáskörébe kerül.

Két ponton érzem ezt fontosnak ma. Az egyik az ökumenikus imahét utáni aktualitás. Igazán ökumenikus közeledés csak ott lehet, ahol tisztázott a felekezeti alap. A tisztázott alapokon juthatunk el a közös kiinduláshoz, Krisztushoz. Akkor láthatom meg azt a méltóságot, hogy ezen az úton Krisztushoz vezethetnek emberek. Krisztus pedig a bűnbocsánat által az örök életre vezet. De itt van az alázat is: meglátom, hogy más is megteheti ezt.

A másik aktuális pont a világgal való találkozás. Szintén fontos tisztázott alap. Különbözően bemegyünk a világ csapdájába: legyen az egyház egy kis erkölcsöcsész, de nagyon ne szóljon bele az életbe. Legyen hittan, egy kis ho-

mok a bűn jeges útjára, tudjunk rajta mászkálni. Amit Urunk ránk bízott, az a napsugár, amely a bűn jeges útjait felolvasztja, s az utána keletkezett sarat is felszárítja. Így lesz az út járható.

Igehirdetés

Meghökkenítő, amint Pál apostol megszólítja a gyülekezetet: „*Mint értelmes emberekhez szólok, ítéljétek meg.*” Úgy gondoljuk, hogy Isten a szívünket, az érzelmeinket keresi. Valóban sok titok van a véges emberi elme számára Isten titkai között. Most mégis az értelmünket keresi Urunk, Atyánk.

1. Ezek az igék az úrvacsoráról szólnak. Hitünk titkára irányítják a figyelmünket, az értelmünket. Gondoljuk végig ezt értelmesen. Az egyház legnagyobb kincse a bűnök bocsánata, Krisztus Urunk megváltó halála és az ebben való részesedés. Világosan láthatjuk, hogy ha egy vállalatnál a fő tevékenység nem megy, hiába kezd a vállalat melléktevékenységekbe, az üzem megbukik. Autógyár a hatalmas udvaron jól menő virágkertészetet üzemeltet. Munkalehetőség a dolgozók családtagjainak. Szép környezet és jó bevétel. Ez szép, de ha a fő tevékenység megbukik, megbukott az üzem.

Ítéljük meg értelmesen: ha az egyház legnagyobb kincse, az úrvacsora itt marad az oltáron, akkor nagyon szegényes lesz a kereszténységünk. Viszünk magunkkal hangulatot, de életünk marad a régi. S ha ez a kincs itt marad, akkor akadozik az áldozatkészségünk is, hiszen az értelmünk tiltakozik, hogy oda adakozzunk, ahonnan nem kapunk semmit. Miért marad ott oltárainkon a bűnbocsánat szentsége? Nincs rá szükségünk? Nem kell a bűnbocsánat, mert nem vagyunk bűnösök?

Az úrvacsora egymással is közösségbe hoz. Elég az egymással való kapcsolat, ami van, nincs szükségünk mélyebbre? Nem kell tartalmasabb? Nem kell olyan kapcsolat, ahol Istentől tanult szeretettel hordozzuk egymás? Egymás bűneit is? (Gal 6,2)

Nézzük végig életünket, a gyülekezetünk életét. Jól van ez így?

Az Ótestamentumban, amikor áldozatot vitt valaki, az áldozat fejére tette a kezét. Nem a hátára, a fejére. Értsük meg, a bűneimre valakinek a feje rámeleg, vagy Krisztusé, vagy az enyém.

Jézus Krisztus teste és vére az áldás pohara, általa már most is áldás lesz az életem. Az Úr áldott eszköze leszek.

Értelemesen döntsük el, érdemes-e éveken keresztül elkerülni az Úr oltárát.

2. Az igék jelentik Urunk minden igehirdetését is. Megint gondoljuk végig értelmesen. Urunk így tanít: „*Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a törvény, és ezt ta-*

nítják a próféták.” (Mt 7,12) Vagy másik helyen: „*Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas. Ne ítéljétek, és nem ítéltettek. Ne kárhoztassatok, és nem lesz kárhoztatásotok. Bocsássatok meg, és nektek is megbocsáttatik.*” (Lk 6,36–37) Az igék sokaságát sorolhatnánk, ismerteket, vagy olyanokat, amelyek a falról mindennap ránk köszönnek. Ezek minden érvet meghaladóan arról szólnak, hogy ezeket az igéket tegyük életünk alapjává. Ma már az sem furcsa, ha tévében, rádióban, újságban a jóra való buzdításban Urunk szavait halljuk vagy olvassuk. Kimondva vagy körülírva, helyesen vagy helytelenül idézve. Ez látszik a világ számára is egyedül logikusnak a jövőt illetően.

Ítéljük meg mi is értelmesen. Gondolkodjunk el, van-e az élet megélésének más értelmes formája, mint amit Urunk hozott. Ezt a földi életet érdemes-e másképpen élni, mint szeretetben és békességben? Tegyük Urunk szavait a mindennapi élet alapjává!

3. Végül nem szólhatunk erről az ígéről úgy, hogy ne szólnánk a mindennapi kenyérről. Minket terített asztal vár otthon. De gyakran mondjuk: a világ egy szobává sűrűsödött. S ez való igaz. A világ minden híre ott van a szobánkban. Nem lehetünk közömbösek, hogy mi történik a világ más pontján.

Niemöller egy nagyon érdekes történetet mond el. A világot egy hajóhoz hasonlítja, amely zátonyra fut. Mindenki elpusztul, csak egy mentőcsónak marad meg. Ebben húszan kuporognak: 16 színes és 4 fehér bőrű. Élelme csak a fehér bőrűeknek van. Ítéljük meg értelmesen, mi a teendő a túlélés érdekében. A nagy hajóban természetes volt, hogy az egyik osztályon az emberek szórakoztak, ettek, ittak, a másik osztályon szorongtak, éheztek. A mentőcsónakban ez elképzelhetetlen. Egy lehetőség van: megosztani a kenyeret. A világ számára egy lehetőség van: megosztani a világ javain.

Németországban ősszel egy hálaadó istentiszteleten vettem részt. Az oltár közepén egy nagy kenyér volt, rajta egy felirat: „Urunk, köszönjük és elosztjuk.”

Lássuk be értelmünkkel, hogy az úrvacsorával, Urunk igéivel, a mindennapi kenyérrel nem élünk bölcsen.

Helyes belátásra az vihet, ha megértjük, hogy életünket Isten szeretete hordozza.

SZABÓ VILMOS

Tallózó

„A gyülekezet önmagát »értelmesnek« (4,10) tekintette, még Pállal szemben is fölényt éreztek. Most Pál erre hivatkozik.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) textusunk Pál érvelésének egy (fontos) *részlelme*. Nem arra a kérdésre felel, hogy mi az úrvacsora jelentősége, hanem arra, hogy a keresztyén szabadságba belefér-e a

bálványáldozati ételek (italok) *tudatos* elfogyasztása. Ha tehát a textust korrekt módon kívánjuk megszólaltatni, akkor erre az összefüggésre tekintettel kell lennünk, s legalábbis a 10,14–32 szakasz egészéről kell prédikálnunk. (...) »Ahol azt látod, hogy a szentségeket helyesen szolgáltatják ki, biztosan tudhatod, hogy Isten népe van ott. Mert ahogy az ige jelzi az egyházat, ugyanúgy a keresztség és az úrvacsora is. (...) A kenyér és bor szentségében a Krisztussal és minden szentekkel való közösség és egy-testté-levés bizonyos (= valóságos) jegyét vesszük.« (Luther) (...) »Nem mi csinálunk egyházat azzal, hogy özszeállunk, még azzal sem, hogy úrvacsorához megyünk. Fordítva: az úrvacsorában való részesedésünk teremt minket egy testté, egy gyülekezetté, egy organizmussá.« (Scholz). (...) Sok és nagy bajaink egyike, hogy az úrvacsorával kapcsolatban szinte teljesen kiveszett a köztudatból a Krisztus-közösség helyreállításának öröme, s a hangsúly teljesen áttolódott a bűnbánat-bűnbocsánatnyerés – egyébként természetesen ugyancsak döntő fontosságú – elemére. Figyelmeztető lehet, hogy híveink – de lelkészeink – köztudatában a »gyónás« és az »úrvacsora« cserefogalmakká váltak! (...) »Ha az imádság a lélek lélegzetvétele, úgy az úrvacsora a keresztyénység erőforrása. (...) Amíg az igehirdetés forrása a Biblia, (...) az úrvacsora pedig Jézus Krisztus maga. A koinonia az úrvacsorában áll helyre, azaz Krisztus közösségévé lesz általa.« (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„(...) *értelmes emberekhez*: az értelemre hivatkozik, de a kiindulópont hit kérdése. (...) Pál a közös alaphoz indul ki. A korintusiak elfogadták, hogy az eukarisztikus kenyér és bor azonos Krisztussal, és hitték, hogy ebből az eledelből részesülve közösségre léptek Krisztussal és a többi hívővel (...)» (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Jó volna tudni, hogy pontosan mit is jelentett a bálványáldozati lakoma, ami a szöveg kiindulását és keretét adja. Az apostol ugyanis ezen a „háttéren” mutatja be a Krisztus testével és vérével való közösséget.

Pál apostol az olvasók értelmére apellál. Ezzel a sorok között azt mondja, hogy értelmes ember számára nem is lehet(ne) kérdés, hogy a bálványáldozathoz képest a Krisztus által rendelt közösség mennyivel több. A probléma viszont ott van, hogy ezt az ember nem igazán érti. Nem csak akkor nem értette. Két évezred eltelt azóta, és a probléma átjött hozzánk. Ha minket a bálványáldozati gyakorlat nem is kísért, a régiekkel mégis hasonló cipőben járunk. A Krisztussal való közösség mélységét és titkát mi sem igazán értjük és értékeljük.

A beszélgetésben volt, aki örömmel fedezte fel, hogy a szöveg szinte kikéri a véleményünket, felnőttként kezel minket, állásfoglalást, döntést kér tőlünk. Ezzel szemben megfogalmazódott az a tekintélyelvű, „gyermeki” vélemény is, hogy szerencsésebb lett volna, ha a bibliai szövegben nem kérdő, hanem kijelentő mondatok lennének, amelyek kijelentik, hogy mi van, mit kell gondolni és hinni...

Az igeszakasz központi gondolatáról, a Krisztusban való közösségről szóló beszélgetés két vágányon indult. Egyrészt az úrvacsorával kapcsolatos gyakorlatunk kérdéseit járta körbe, másrészt az egyház(ak), gyülekezet(ek) tagjainak mint közösségnek az összetartozását vizsgálta.

Az úrvacsorával kapcsolatban többen vallomásszerűen elmondták élményeiket. „Mintha megtisztulnék, mintha ledobnám a piszkos ruhámat...” Előkerült az úrvacsorához való belső viszonyunk. Mikor vesszük „méltón”? Lehetünk-e egyáltalán méltók rá?

Erőteljesen hangot kapott Krisztus testének fájdalmas szétszakadozottsága. Fájó hiányként jött elő, hogy Krisztus közös asztalánál még nem lehetünk teljesen együtt.

Sajnos a megosztottság nem csak a felekezetek között áll. A Krisztusban való összetartozást sokkal jobban meg kellene élni. A rászorulókat jobban segíteni, az elesetteket felemelni, egymás terhére hordozni. Ahogyan ezt Urunk tette. Az elfásult, önző és érzéketlen emberekből csak akkor lehet krisztusi „keresztény” közösség, ha az Úrral való közösségből, az úrvacsorából erőt és szeretetet merítünk, valamint figyelmet és odafordulást tanulunk.

Böjt 5. vasárnapja (Judica)

Zsid 2,10–15

A szem böjtje és a tisztánlátás ígéje

Régi hagyomány, hogy az oltárkép letakarásával böjt 5. vasárnapján kezdődik „a szem böjtje”. Perikópánk is a látszat és a látszat mögötti valóság, sőt talán a gyülekezet és az igehirdető vizuális – és kegyességi – memóriájában élő Jézus-kép(ek) kontextusában megszólaló levélbéli bizonyosságtétel Krisztusról szóló tanításának különös feszültségét hordozza. Már azt hinnénk, a böjti vasárnapok logikus sorozata zökkenőmentesen készít fel megváltásunk évről évre ránk köszöntő ünnepére, amikor e textus ótestamentumi idézeteivel és annak tömény, mintegy keresztény pesherszerű magyarázatával alapkérdések újragondolására késztet. Bevezetéstani és exegetikai fogódzót a *Lekipásztor* 2001. és 2004. évében megjelent igehirdetési előkészítőkből találunk, azonban hadd jelöljek meg néhány olyan kérdést, amely segíthet a szöveg megértésében, üzenetének megragadásában.

Exegetikai megjegyzések és továbbgondolást segítő kérdések

1. Hogy a kiemelt perikópa előzményét, alapját se veszítsük szem elől, figyeljünk most az egész, 5. versről kezdődő szakaszra, amelynek vázát három – majdnem szó szerint a Septuaginta szövegét követő – ótestamentumi idézet alkotja (Zsolt 8,5–7; Zsolt 22,23 és Ézs 8,17b–18a). Az (eredetileg antropológiai, valamint prófétai értelmű) idézetek itt Jézus Krisztusra vonatkoztatott sorozata három témacsoportot jelez: *Jézus Krisztus* teremtett világ feletti *hatalma* (Fil 2,8–9-cel rokon értelmében); a mélységes elvettségéből való szabadulásért való hálaadás és *Isten magasztalása* a gyülekezetben; Jézus és *a testvéri közösség biztos reménye*. Mindennek alapja az „irgalmas és hű főpap” (17. vers) megváltó cselekedete. Judica vasárnapjának homiletikumuma (amely hagyományosan mindig a Zsidókhoz írt levél valamely perikópájához köthető) egybevág a levél üzenetével (vö. 1. fejezet és a központi 8. és 9. fejezet), amelyből a perikopálás nyomán most kiemelkedik számunkra Isten gyermekeinek gyülekezete, s kirajzolódik a megváltásból élő közösség útja.

A korabeli gyülekezet valószínűleg tisztában volt az ószövetségi idézetek eredeti kontextusával és értelmével, és e célzott, messiási értelmezésben világosan összekapcsolódhatott számára a küzdelmes emberi élet és az üdvösség Krisztusban megnyílt útja. A mai igehallgatók számára külön hangsúlyoznunk kell a megváltás (e világunkban szemmel nem látható, ám Krisztus által egyszer s mindenkorra megvalósult) eseményének életünk és közösségünk életének minden mozzanatát új távlatokba állító, az eszkatologikus közösségben újraértelmező valóságát.

A „szem böjtje” és az ige világos bizonyossága hitünk paradoxonára világít rá: *bár még nem lett nyilvánvaló szenvedésekkel teli világunkban a győztes Jézus Krisztus dicsőséges uralma, miként rejtőzik mégis erőnk, utunk, igazság és élet Jézus Krisztus keresztyében?* (5–18. v.)

2. „Üdvösségünk fejedelmét” (az ἀρχηγός szó jelentése szerint „élenjáróját”, azaz „a hit szerzőjét és beteljesítőjét” Zsid 12,2-ben) a szenvedés tette (mintegy kultusz értelemben) tökéletessé (tehát alkalmassá) hivatására. Arra a messiási hivatásra, amelynek ószövetségi előképét Mózes, Dávid és Áron alakjában fedezhetjük fel. (Elöl megy, célhoz vezet, utat nyit, akár mint pásztor vagy hadvezér, vagy épp az áldozatot bemutató főpap. Igaz, e képek a mai hallgató számára kevésbé szemléletesek. Gondoljunk inkább katartikus filmek főhősire? Vagy példakép – „Leitbild” – értékű életekre?)

Fontos a „mert ez volt méltó Istenhez” („így illet Istennek”) magyarázó tagmondat tartalma: Jézus nem „ön-szántából” s nem is az események szükségszerű egymásutánjába belesodródva, hanem Isten rendelésének beteljesítésére, Isten fiaként s az emberek testvéreként indult el

szenvedést vállaló küldetésére. Útját nem világraszóló látványosságként, hanem egyszerű és kiszolgáltatott földi valóságban járta.

Bár a teljes igazság felismerése, a Teremtő és Fenntartó Isten értelmének kifürkészése meghaladja emberi lehetőségeinket, a súlytalan frázisok és az értelmetlen ünnepek elkerülése érdekében újra és újra meg kell küzdenünk a kérdéssel: *miért is kellett Jézusnak ezt az utat bejárnia?* (10. v.)

3. Már a 10. versben megjelenik az „Isten fia” Jézus és ránk, emberekre egyaránt vonatkozó megjelölése. A υἱός cím a Megváltót és a megváltottakat két szempontból is közösségbe fogja: egyrészt közös – preegzisztens – származásunkra, másrészt utunk közös céljára tekintve. Ez esetben különösen is hangsúlyt kap a fiúság szótériológiai vonatkozása, amely Jézus megváltó, megszentelő tettéből fakad. (Megszentel, tehát elkülönít Isten számára. Ennek mikéntje és jelentősége főként a 14–15. versben válik nyilvánvalóvá.)

E ponton, a 11. vers tézisével kezdődik a Jézus által tudatosan vállalt testvérség részletes kifejtése. A 12. vers idézete a testvérlét tartalmát, a 13a versé a testvérség módját, a 13b pedig a testvéri lét célját tárja elénk. A 22. zsoltár és az ézsaiási idézet eredeti kontextusa egyaránt a szenvedés és a szabadulás, valamint Isten ítélete és a benne való bizalom pregnáns példái. Hogy az Újszövetségben egyedül e ponton idézett ószövetségi „gyülekezet” szó már a földi mellett a minden időt és nemzetet átfogó eszkatologikus gyülekezetre is utal, az a 11. vers mint előzmény alapján is valószínű. Preegzisztens múlt, jelen és beteljesedő, eszkatologikus jövő egybekapcsolódik a Megváltó tettében és a megtestesült Ige bizonyágtételének hirdetésében. Így a bizalom, a ráhagyatkozás már nem az imádkozó egyén magánügye csupán, hanem az egész közösség létformájává lehet. A kérdés tehát: *mit jelent számunkra, hogy Jézus vállalta a velünk és értünk való testvérséget? Mit jelent, hogy Isten fia, Jézus testvérei vagyunk – egyénenként és közösségünkben?* (11–13. v.)

4. Textusunk utolsó két versét olvasva úgy tűnik, mintha az eddigi szövegrészlet valamiféle bevezetés, ráhangolás, több oldalról megvilágított témafelvetés volna. A lényeg, a „csattanó”, ahonnan minden eddigi értelmet nyer, itt következik. Jézus halálának üdvösséget szerző jelentőségéről, a διάβολος feletti diadaláról itt olvasunk.

Jézus Krisztus nem azáltal lett testvérünk, hogy emberré lett. Éppen fordítva: azért lett emberré, mert testvérünk, és nem szégyellte, hanem szerette testvéreit (11. v.), ezért vállalta a szenvedést és a halált, hogy legyőzze a halál urát, a διάβολος-t (!), és megmentsen minket a halál hatalmából, s így végső soron az életünket bénító halálfelelemtől is. Bebizonyosodott, hogy Jézus Krisztus úr az egész teremtett világ (vö. 1. pont) felett (még a halál ura, a διάβολος felett is), s hogy általa van utunk Atyánkhoz.

Miben tapasztaljuk a διάβολος – valójában korlátozott

hatalmának – megnyilvánulását, azaz miként fogja át (tartja rabságban) az ember életét a semmibe hanyatlás, a pusztulás félelme? Mit nyerünk – már földi életünkben is – Jézus Krisztus szabadító tette által? Mi a jelentősége és „mit használ”, hogy életünk, az értelmetlennek vélt – Jézus tette s az Ige viláosságában – a véges (az egyszeri és megismételhetetlen lehetőség) értelmét nyeri már itt, már most? (14–15. v.)

Egy lehetséges igehirdetés vázlatja

Az igehirdetés alapvetően a vasárnap introitusának gondolataira rímel:

„Ítéld meg, Istenem, és ments meg engem, mert te vagy oltalmazó Istenem.

Küldd el viláosságodat és igazságodat, azok vezessenek engem;

Vigyenek be szent hajlékomba, hogy magasztaljalak téged, Istenem.”

E vázat például így „öltöztethetjük fel”:

1. Kísértés, hogy Jézust magányos hősnek lássuk, s bár elmondjuk, „értünk szenvedett”, sem e többes számot, sem tettének súlyát és értelmét nem fogjuk fel.

2. Megjelenik előttünk az eredeti címzettek vélhetőleg római, föld alatti gyülekezete és utódaik ókeresztény bazilikákba gyűlő tömege. Sem a katakombák falán, sem a bazilikák mozaikján nem magányos hős Jézus (vagy előképei): tanítványok és mártírok veszik körül, és az akkor élő gyülekezet éneke, rá és egymásra tekintő testvéri szeretete.

3. A szem böjtje: a hétköznapi gondjai közt szemünk elől tévesztjük testvérünk és Megváltónk, Krisztus keresztjét és egymást is.

4. Hál' Istennek újra és újra elküldi oltalmazó Istenünk Igéjének viláosságát, Jézus Krisztus igazságát, amelynek fényében új – eszkatologikus – értelmet és dimenziót nyer életünk, mindennapjaink, s a halál félelmének béklyóitól most már szabadon vállalhatjuk mi is testvéri felelősségünket egymás iránt – egyénként és gyülekezeti szinten egyaránt.

5. Jézus nem szégyellte bennünket, testvéreit, hanem szeretettel szenvedett értünk, hogy vele éljünk, és vele támadjunk fel.

BALOGNÉ VINCZE KATALIN

Tallózó

„A kereszt nem vet árnyékot Istenre, amely úgy mutatja meg őt, mint aki nem szemléli az eseményeknek, hanem irányítója azoknak. Ez várható is volt tőle, ez illett (*prepei!*) hozzá. (...) az ember számára Jézus személye titkának megértésére az egyetlen lehetséges hely a szenvedések helye. Mert a szenvedésben mutatkozott meg a legkézzelfogha-

több módon az, amit enélkül mindig tagadni lehetne, hogy ti. ő valóban húsból és vérből való ember volt. A szenvedésben személyének titka nem mint tan, hanem mint tevékenység dokumentálódik, mert mint ember szenved és hal meg s mint Isten Fia győzi le a halált feltámadása által. (...) A halál azért rettenetes, mert bizonyos jele annak, hogy Isten a bűnt gyűlöli és megítéli.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) miért vállalta, milyen motívumból vállalta ezt Jézus? Azért, mert testvéreinek tartott, azért, mert szeretett. (...) A »halál félelméből« szabadít meg, s itt a halál nemcsak a testi, hanem a lelki halál.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata. Kálvin Kiadó*)

„(...) megsemmisítette (...) az ördögöt. A megsemmisítés itt a jólét és nem a létezés megszűnését jelenti. (...) A Sátán még mindig tevékenyen ellenáll Isten céljainak a világban, de halálos sebet kapott a kereszten.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„(...) illett: a méltányosság érvének Istennel kapcsolatos használata »újításnak számít a Bibliában« (...), habár Philónnál gyakran találkozunk vele (...), tud segíteni rajtuk, mert osztozik a sorsukban, és egy közülük, azaz hozzájuk hasonlóan ő is Ádám fia. (...) A harmadik idézet azért meglepő, mert úgy tűnik, arról szól, hogy a hívek Jézus gyermekei. Az Újszövetségben sehol nem található ehhez hasonló idézet (...)” (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Azért kellett Jézusnak felvenni emberi testet és vért; azért kellett közöttük lakoznia, hogy emberi formában is lássa, mi a szenvedés, mi a halál félelme, mi a kísértés. (...) könnyörülhetett volna enélkül is, hisz örökkévaló az ő irgalmassága. Azonban, hogy nékem legyen bizalmam a könnyörületességben (...), azért nem szállt alá mint angyal, hanem hozzám lett hasonló.” (Victor János: *Csendes percek. Református Sajtóosztály*)

„(...) »mintha az egész teremtett világ azon elv alapján jött volna létre, hogy a dicsőséget csak a szenvedés által lehet elérni« (Donald Guthrie).” (Pat és David Alexander [szerk.]: *Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó*)

Böjt 6. vasárnapja (Virágvasárnap)

Zof 3,14–17

„Virágom, virágom...”

Virágvasárnap olyan ünnep, amelyet mindenki szeret és mindenki vár. Szeretik a gyerekek, mert egy nagyon szép és jól megtanulható történet áll a középpontjában, amely mind vizuálisan, mind elmesélve könnyen megjegyezhető. De szeretik a felnőttek is, mert olyan örömet kölcsönöz, amely ritkán élhető meg, tapasztalható meg a hétköznapi

mókuskerekében futkosva. Virágvasárnapot mindenki szereti. Szép a neve, szép a története, szépek a képei, szépek a színei, szépek a dallamai, szépek az ízei, szépek az illatai. Virágvasárnap népszerű ünnep, mert az emberek asszociálhatnak magára a tavaszra is, és benne mindenre, amire oly sokáig vártak a fázós téli napokon. Virágvasárnapot nagyon várja az ember minden évben. Megérkezik a várva várt Messiás, kinyílik az örök élet virága.

„Járd a tavasz táncát!”

A *Jónás és Jézus* című evangélikus rockoratórium zárótételének refrénje ugrik be, amikor olvasom Zófóniás szavait: „Járd a tavasz táncát!” Örömnapp ez a mai nap, a felhőtlen és feltétlen öröm ünnepe. Az egész gyülekezet – a bébitől a bölcs presbiterig – ujjong, mert érkezik a Messiás. Mindenkinek van helye az ujjongó tömegben, mindenki bátran lengetheti a palmaágakat, mindenki örülhet, mert van minnek örülni, van kinek örülni. Senki nincs kizárva az öröm táncából, a tavasz táncából, az élet táncából, a nyitottság táncából. Érkezik a Messiás, és benne megérkezik a közösség egysége, benne megérkezik az egyén álma, benne megérkezik mindaz, amiről szóltak a prófécia. Az öröm mindenkié. A Jézusban érkező öröm nem személyválogató, nem kirekesztő, nem zár ki senkit a táncból. Sőt hív mindenkit, bátorít mindenkit, hogy próbálja ki a lépéseket. Mert virágvasárnap örömtánca mindenki tánca. Van hely az ujjongó tömegben. Mindig van hely. Fantasztikus evangélium ez.

„Isten örül”

A „Mit csinál az Isten?” kérdésre annyiféle választ hallottam már: Isten uralkodik, Isten büntet, Isten ítélkezik, Isten megkegyelmez, Isten megbocsát, Isten szeret – és folytathatnám még a sort. De nemigen találkoztam azzal az amúgy ízig-veéig antropomorf kifejezéssel, hogy Isten örül. Valahogy a művészetben mintha háttérbe szorulna a boldog, örvendő Isten képe, és inkább a szigorú, haragos, csúnyán néző istenkép dominálna. Pedig Isten – ahogyan Zófóniás is ír erről – olyan Úr, aki „ujjongva örül neked”.

Azt is mondhatnánk: Isten nem fél örülni – gondoljunk csak Jézusnak a tékozló fiúkról mondott példázatára, ahol egyértelműen látható: Isten mer örülni.

Nem rejti véka alá, hogy örül az embernek, átöleli őt, és az elegáns ítélkezés helyett szelíden és csendesesen megbocsát. Örül az Isten. Nem csak úgy általában örül, hanem „örül neked”. 2009 virágvasárnapján sincs ez másképpen: Isten itt és most örül. Konkrétan neked.

„Herceg a fehér lovon” helyett „Isten Fia a számaron”

Ahány ember, annyi Messiás – talán így lehetne röviden és kissé szarkasztikusan összefoglalni azt, hogy milyen messiásként élt az emberek fejében Jézus korában. Sokféle Messiást vártak, csak épp olyat nem, mint amilyen jött a Názáretiben. Várták, hogy majd bosszút áll, várták, hogy majd társadalmi hatalomra tör, várták, hogy majd egy pompás lovon belovagol Jeruzsálem központjába, és erőszakkal, hangosan átveszi a hatalmat. Az emberek úgy várták a Messiást, ahogyan a kislány várja a herceget a fehér lovon. Nem tudták, milyen lesz, nem tudták, mikor jön, csak hittek benne, hogy eljön, és minden álmot valóra vált – mint a herceg a mesékben (leszállva a fehér lóról).

De nem ez történt. A Messiás, akit vártak, akit elképzelték, akiről álmodoztak, nem jött. Viszont jött Valaki, aki nem lovon érkezett, hanem számarháton. Aki nem bosszút állt, hanem ellenségeit is szerette. Aki nem hatalmával, hanem alázatával demonstrálta az Isten országát. Aki nem az erőszak, hanem a szelídség követe volt. Aki egészen más volt, mint amit vártak, de akire és akiért érdemes volt várni, és akiben Isten elvette rólunk ítéletét. Ahány keresztyén ember, annyi személyes hitvallás – de az alap egy: a Názáreti Jézus a Messiás.

„A várakozásunk különböző, de a reménységünk ugyanaz”

A virágvasárnapi tömegben mindenki mást és mást várt az érkező Messiástól. De a reménység egy volt: egy új, életet változtató csoda beteljesülése. Mindenki, aki 2009 vasárnapját számon tartja és komolyan veszi, szintén vár valamit. Mindenki más és más problémával és örömmel állt be – akkor és ott – a hozsannázó tömegbe. De a reménység ugyanaz volt: a Messiás fogja elhozni az új és igazságos világot. Ma sincs ez másképpen. 2009 virágvasárnapi tömegében is nagy a várakozás. És 2009 virágvasárnapján is ugyanaz a reménységünk: az imádságunk csak Jézusban lehet ámenné.

„Jézus paradigmaváltása”

Ítéletből kegyelem. Reménytelenségből remény. Ígéretből beteljesülés. Álomból valóság. Csalódásból öröm. Félelemből megnyugvás. Várakozásból érkezés. Távolságból találkozás. Halálból feltámadás.

„Veled van az Úr, velem van az Úr, Immanuel”

Jelenlét: a lehető legtöbb, ami adható. Akkor is van, ha hiszek benne, és akkor is van, ha nem hiszek benne. Aki akkor is hűséges, ha én nem tudok az lenni, és akkor is megszólít, ha újra és újra befogom a fülem. Létével vigasztal. Aki akkor is szeret, ha én nem értem meg az ő akaratát, vagy nem érdekel, mit akar, vagy utálok akaratát. Isten nem tud nem szeretni. Olyan, mint egy édesanya, aki nem tudja nem szeretni a gyermekét, és mindegyik gyermekét ugyanúgy szereti, hibáikkal, tévedéseikkel, bukásaikkal, hiányosságaikkal együtt. Ez az úgynevezett „úgy, ahogy vagy” típusú szeretet.

Nem kell kiérdemelni, mert nem lehet. Azért nem lehet kiérdemelni, mert van. Olyan, mint a nap. Akkor is létezik, ha nem érezzük erejét, akkor is világít, ha nem láthatjuk fényét, akkor is van, ha felhők takarják el. Valahogy ilyen az Isten. Ilyen maga a szeretet. Nem rajtunk múlik, de nekünk segít. Nekünk, akiknek, bár más és más a hibánk, más és más a küldetésünk, más és más az a mód, ahogyan megéljük hitünket, más és más az a kegyesség, amellyel gyakoroljuk vallásunkat, de az a bizonyos nap mindannyiunkra ugyanúgy süt. „Veled van az Úr” – írja Zofóniás. Veled is. Velem is. Velünk. Immánuel.

„Hát én immár kit válasszak”? – avagy a nagyhét kicsiny nyitánya

Az első pár mondat a könyvben, az első néhány perc egy filmben, az első jelenet egy színdarabban, az első néhány akkord egy dalban: sok mindent eldönt. Például azt, hogy az ember folytatja-e a könyvet, a filmet, a színdarabot, a koncertet, vagy lerakja, abbahagyja, elkalandozik, kimegy. A nagyhét nyitánya: virágvasárnap. Ahhoz, hogy ki-ki merje folytatni a hetet, elengedhetetlen egy jól „megpendített” alaphang. Virágvasárnap alaphang lehet. Alaphang, amelyre a mű felépül. Egy kicsiny hang, amelyre a nagy mű felépül. A folytatáshoz bátorság kell. De a próféta szavai biztatásként szólnak hozzánk, és feltöltenek élő isteni energiával.

Merjük őt választani! Ott ül a számaron, és nem áll meg. A végsőig elmegy. Értünk. Folytatja. Értünk. A nagyhét nagy műve ez. Aki érti a művet, beáll az ujjongó tömegbe, és örül az Érkezőnek. Aki örül, az örömeiben eljárja az élet táncát, az öröm táncát, a tavasz táncát. A zene meg csak szól, és csak szól, míg el nem érkezik a záróakkord: a feltámadás csodálatos harmóniája.

Virágvasárnap öröme, nagycsütörtök mélysége, nagypéntek kiáltása, nagyszombat csendje és húsvét katarzisa legyen és maradjon velünk mindvégig!

GÁNC S TAMÁS

Tallózó

Tekintettel arra, hogy a textus egy része 2005 virágvasárnapján is alapige volt, az LP 2005/3. számának 104. oldalán már olvasható egy Tallózó a textusról, ezért most az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm. (Ugyanakkor erről a szakasról kevés kiemelésre szánt anyag áll rendelkezésre, így most a megmaradó terjedelem igen kicsi lett – a „hiányt” a jelen szám többi Tallózóra osztottam szét.)

„Az író itt annak örül, hogy az Úr megőrizte városát az ellenség támadásától és elfoglalta trónját népe között. Ez az utalás inkább történeti eseményre vonatkoztatható, mint eszkatologikus vagy mitikus ellenségre. Ilyen esemény lehetett Jeruzsálem felszabadulása 701-ben (vö. 2Kzón 32,22). (...) nincs ok csüggedésre, a kezek ellankadására, ha népe közt van az Úr, mert nemcsak jelenlétével batorít, hanem mint győzelmet hozó, szabadító hős segítséget is nyújt. Most nem népe ellen, hanem népéért száll síkra.” (Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten amellet, hogy megváltott maradékával lesz, és megszabadítja őket, *boldogan örül* majd nekik.” (A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A textussal kapcsolatosan a következő kérdések vetődtek fel: Hogyan vonatkozik az üzenet Izrael népére, illetve a keresztény értelmezés és a zsidó írásmagyarázat hogyan függ össze egymással, vannak-e közte ellentmondások? Van-e kapcsolat a zsidó és keresztény bibliakutatók között?

Mit jelent az, hogy nem kell félni a veszedelemtől? Ha a keresztény ember és közösség minden szempontból biztonságban van, akkor miért éri őket is megpróbáltatás, baj?

Mit jelent az, hogy Isten örül? Egy konfirmandus véleménye szerint pedig ez „olyan aranyos”.

A textussal kapcsolatosan a következő *asszociációk* fogalmazódtak meg:

Ez az igehely inspirálta a „Ne félj, Sion, ne lankadjon kezed” című ifjúsági éneket.

A sportolók felszabadult öröme jutott eszembe.

Zeffirelli *Napfivér, Holdnővér* című filmjéből az a jelent jutott eszembe, amikor Ferenc a föld alól, a sötétségből a napfényre hozza a sínylődő munkásokat, és azok örülnek a fénynek és a szabadságnak.

A textus *üzenete* így fogalmazódott meg:

Isten a veszedelmek között is velünk van.

Életünk értelmét az adja meg, hogy örül nekünk az Isten.

Életünk akkor lesz igazán örvendező, ha erre az isteni alapra épül.

Nagycsütörtök

2Móz 24,1–8

„A nagycsütörtök szeretetmisztériumában erős lesz a gyöngye, vakmerő a gyáva, szabad a rabszolga, előkelő a söpredék, tiszta a szennyes, irgalmas a könyörtelen. És amikor ez a nagy titok rámutat az ember szegény gögijének nyomorúságára, ugyanakkor a hősiesség alázatossága mindenhatóságára világít rá... Nagycsütörtökön minden megzavart léleknek bizalmat kell merítenie, és hinnie kell abban a szeretetben, amelyet Isten iránta érez.” (Mauriac)

Exegézis

A Pentateuchus összeállítója két részletben közli a Sínai-hegynél való szövetségekötésre vonatkozó hagyományt. A 19. fejezetben kezdődő leírás megszakítja a Tízparancsolat, illetve a Szövetség könyvének beiktatása, amely után tovább folytatódik a szövetségekötés eseményeinek részletezése, egészen annak befejezéséig, amelynek jelentőségét hangsúlyozza az is, hogy ez a tudósítás Mózes második könyvének éppen a közepén található.

1–2. v.: Mózesnek ezúttal nem csak Áronnal kellett fölmennie a hegyre. Magával kellett vinnie Áron két fiát, Nádat és Abihút is – ők képviselték a papságot –, valamint a nép vénei közül hetvenet. A kíséreknek azonban tisztas távolban meg kellett állniuk, míg Mózes továbbhalad az Úr „megjelenésének”, a kijelentésadásnak a helye felé.

4–8. v.: Mielőtt azonban végrehajtanák az 1. versben kapott isteni parancsolat, sajátos szertartásra kerül sor a hegy lábánál, amelynek során létrejön a szövetség Isten és választott népe között. A „szövetség” eredetileg egyenjogúak közötti, szerződéses alapon nyugvó jogviszonyt vagy egy erősebb és egy gyengébb fél közötti vazallusi (hűbéri) szerződést jelentett. Az Isten és az ő népe közötti szövetség nem egyenrangú felek között kötött szerződés. A kezdeményezés mindig Istentől indul ki, aki egy személlyel vagy Izrael egész népével különleges viszonyba lép. Ez a viszony Isten részéről az üdvösség és az áldás biztosítását jelenti, az ember részéről pedig az Isten és az ő parancsolatai iránti feltétlen hűség és engedelmség elkötelezettségét. Ezért hirdette ki Mózes az Úr „összes igéjét” és rendelkezését (az „igék” a Tízparancsolatot, a „rendelkezések” a Szövetség könyve törvényeit jelölik), amelyre a nép, illetve ezúttal a nép képviselői egyhangú igennel válaszoltak. Ezek után nem maradhattak el a szövetséget külsőleg is megpecsételő szertartások. Oltár épül, és a közelében vagy körülötte tizenkét oszlop, amely a 12 törzset reprezentálja. Különleges viszont az áldozat bemutatásának módja. A két legfontosabb áldozati fajta, az égőáldozat és a békeáldozat másutt is szerepel egymás mellett. Viszont az áldozatot ezúttal fi-

atalemberek – néhány „izraeli ifjú” – mutatják be Mózes parancsára, és nem Áron vagy egyes kiszemelt lévíták. Az is sajátos vonás, hogy az áldozat vérének egy részét a nép felé, a népre hintette Mózes, ami a szövetségbe vonás kétségtelen jele, hiszen egyébként minden vért az oltárra vagy annak az aljához volt szokás önteni, mert a vér Istent illette. Ez volt a „szövetség vére”, amelyre Zak 9,11 utal, és amelyre Zsid 9,19–20 emlékezik. Ez a vér a lehető legszorosabban kötötte össze a két szövetséges felet, mintegy „vérkonokká” téve őket. Hogy a „szövetség könyvét” a két aktus között olvassa fel Mózes, az világossá teszi azt, milyen kötelezettséget vállal azzal magára a nép, hogy belép ebbe a közösségbe. Ezzel a két mozzanattal: az Isten iránti engedelmség vállalásával és az áldozat vérével való meghintéssel vált teljessé a szövetségekötés.

Fontos lehet a „kitekintés” a folytatásra is. A szövetségekötést és áldozatbemutatást ugyanis *communio* jellegű étkezés követte, amely a szövetséges felek közösségét volt hivatva kifejezni (emberi vonatkozásban vö. 1Móz 31,44.54). Az áldozati étkezéseknél amúgyis jelen levőnek szokták gondolni Istent. Ezúttal azonban Mózes és társai a leírás szerint „látták” Izrael Istenét, és valami titokzatos módon ettek és ittak az ő jelenlétében. Isten a várakozással ellentétben ezúttal – hiszen minden az ő parancsára történt – semmi rosszat nem tett a küldöttséggel. Ez egy egyszeri és megismételhetetlen esemény volt, amikor Isten Izrael képviselőit ennyire közel engedte magához. A régiek hite szerint ugyanis Istent vagy Isten angyalát élő ember nem láthatta, vagy ha igen, meg kellett halnia. Ebben az étkezésben ismét, de most másként jut kifejezésre az a közösség, amelyet a 6–8. vers szerint a vér pecsételt meg. Az emberek közötti szövetségekötéshez hozzátartozik, hogy a felek együtt esznek és isznak. A közös áldozati lakoma hozzátartozik a szerződés megkötéséhez. Akik Isten jelenlétében együtt ettek egymással, azok mint egymáshoz tartozók, testvéri közösségbe kerülnek egymással, ami kizár minden ellenséges cselekedetet. Ha Isten kínál föl szövetséget, akkor az emberek vendégek az ő asztalánál. Hogy éppen az Isten lába alatti talaj leírását kapjuk (tisztaság, mint az ég, vö. Ez 1,26), az talán azt jelenti, hogy a meghívottak nem mernek felnézni Istenre, hanem tisztelettel lesütik a szemüket.

Gondolatok az igehirdetéshez

A szövetségekötést mindig Isten kezdeményezi

Az Istennel való szövetség sosem két egyenrangú fél között kötött. Az egyik a szabadító, a másik a megszabadított. Az egyik az élet eredete és Ura, a másik törekeny, és gyakran kerül a pusztulás közelébe. Az egyik fél szent, igaz és hatalmas, a másik gyenge, erőtlen és bűnös. Azt is fontos hangsúlyoznunk, hogy a szövetséget Isten ajánlja fel, ő kezdeményezi. Így történt ez a választott nép esetében: ő aján-

lotta fel azt Izraelnek, ő hívta meg a népet ebbe a kapcsolatba, és így történt ez az Újszövetségben is. Ez Isten „ingyen” kegyelme, amely azonban nem „olcsó” kegyelem. Elfogadása részünkről is elkötelezéssel kell hogy járjon. Isten irántunk való hűségére válaszolhatunk azzal a hűséggel, amelyből engedelmesség fakad. Irántunk való szeretete táplálja szívünkben a viszonzszeretetet és a bizalmat.

A pecsét a szövetség vére

Mind az Ó-, mind az Újszövetség esetében „vérszerződésről”, azaz életről-halálról van szó. Az Úrral való kapcsolat soha sem lehet ennél kevesebb, nem lehet esetleges, triviális, banális. Vagy létünk legmélyén hív el és köteleződünk el, megtisztítva és új identitást kapva, vagy nem kerültünk be a szövetség valóságos erőterébe. A két fél vérrel való meghintése jelzi, hogy a rítus által egymáshoz kapcsolódtak, a szövetség vérrel erősítetik meg. Vagy a vér köt össze Istennel, vagy semmi. Egy másik aspektusa a vérrel való meghintésnek az engesztelés, a megbékélés. A vér az élet hordozója, és mint ilyen, egyedül Istenhez tartozik. Ebből az életből azonban mi csak halál, azaz vérontás által részülhetünk – a szeplőtelen Bárány, Jézus vére által (1Pt 1,19). Az engesztelés, a részvétel az Istennel való közösségben, az isteni élethez való kapcsolódás nem történhet áldozat nélkül.

A szövetségben Isten jelenlétét élvezzük

Az első szövetségekötés alkalmával a küldöttek Isten vendégei lehettek az ő asztalánál. Az újszövetségi gyülekezettel, amely Jézus vérével felvétel az Istennel való közösségbe (Mt 26,28; Zsid 9,12), az úrvacsora szentsége újból és újból Isten üdvözítő jelenlétét tapasztalja meg. Ezt a titkot ünnepeljük és éljük át mint gyülekezet újra és újra az úrvacsorai közösségben. Hirdetjük benne az Úr szavait, felidézzük magunk előtt Jézus kereszthalálát, a szövetség vérére, együtt étkezünk jelenlétében, és megerősödünk abban, hogy kiválasztott minket a magáénak, és azzal bízott meg, hogy közvetítői legyünk. Az istentiszteleten, az ő igéjében és különösen az úrvacsorában, a látható pecsétekben éljük meg azt a nagy titkot mi is, amelyről Izrael szövetségekötése szól. Boldog az az ember, aki tudja, részese ennek a szövetségnek.

LUPTÁKNÉ HANVAY MÁRIA

Irodalom

Martin Noth: *Das zweite Buch Mose*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1960.

Biblia magyarázó jegyzetekkel. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.

Tallózó

„Mielőtt széthintette a vért, ami formálisan megerősítette a szövetséget, Mózes felolvasta a népnek, amit írt, hogy elejét vegye minden félreértésnek vagy kétségnek.” (*Hertz Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„Ez az egyetlen eset az Ószövetségben, amikor a népet hintették meg vérrel. (...) A hintett vér tehát jelképezte a jogviszonyt Isten (...) és a nép (...) között.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„A nép kétszer is ígéretet tesz, hogy megtartja a szövetséget, nem tudva, hogy mit tesz. (...) A vérhíntés itt nem engesztelést jelent. Inkább a megszegett szövetség büntetéseként áll itt. (...) Ugyanakkor az áldozatok és a vér Krisztusra mutatnak. Ő jött el, és vette magára a törvény átkát. (...) Az emberek távol voltak; a vezetők sem jöhettek közel, és távolról kellett imádniuk. Az Úr Jézus Krisztus vére azonban közelivé tesz, és mi közeledhetünk hozzá. A törvény szerinti szövetség az embert mindig ünnepélyes és büntető ébresztő távolságra helyezi Istentől; a kegyelem szövetsége az embert közel viszi Istenhez.” (Arno C. Gaebelein: *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Az oltár közelében a 12 oszlop egyedülálló az Ószövetségben, a 12 törzset jelképezi. Az áldozatot ifjak mutatják be. Nincs említve, hogy Lévi törzséhez tartoztak volna. Mózes a vér felét az oltárra hinti, mert »vérontás nélkül nincs bűnbocsánat« (Zsid 9,18k). (...) Mózes és társaival együtt 70 vén is fölment az Úr színe elé. Meglehet, hogy ők az egész emberi nemzetségre tekintettel számlálnak éppen hetvenet (vö. 1Móz 10).” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Mózes arra is időt szánt, hogy leírja mindazt, amit hallott. Itt jó hasznát vette annak a magas kiképzésnek, amelyet Egyiptomban nyert. (...) a népre hintett vér arra is emlékeztetett, hogy csakis a kiontott engesztelő vérnek köszönhetően lehetett állandó közössége Istennel. A szövetség tehát vérrel pecsételt meg!

*Mindez Krisztus művére mutat előre, aki szent vére által új szövetséget kötött és pecsételt meg. (...) A Sínai hegyétől tehát egyenes összekötő vonal fut a Golgota hegyéhez. Ebből is világosan látható, hogy már az Ószövetség idején is a kegyelem és az engesztelő áldozat képezte Izrael létezésének az alapját.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Szeretjük ezt az ünnepet. Úrvacsora nélkül nem tudjuk elképzelni. Az olyan lenne, mintha a születésnapot az ünnepelet nélkül tartanánk meg.

Ez a nap gyerekkoromtól kezdve fontos számomra. Em-

lékszem, édesanyám az ünnep kapcsán mindig beszélt a család összetartásáról, az otthoni asztalközösség értékéről.

Az igehely hallatán meglepő, hogy nagycsütörtökre Mózes könyvéből adatik az ige, de a textust elolvasva nyilvánvaló és tisztán érthető a párhuzam az ige és az ünnep, illetve az úrvacsorai szerzési igék között. Az idősebb, templomos hívek számára természetes, hogy a vér hozzátartozik a szövetségkötéshez az Ó- és Újszövetségben egyaránt. Az ifjabbak a filmekből és regényekből ismert vérszerződésre asszociálnak.

A szövetségkötéshez két fél kell. Az Úr felajánlja a szövetséget, megszabja feltételeit, a nép pedig elfogadja. Csak ezután léphet életbe a szövetség. Az Úr érdemtelenül ajándékozta meg kiválasztó szeretetével a zsidó népet és minket is.

Az Ószövetség előzetes szövetség valamire, amit meg kell tartani. Az Újszövetség Isten kegyelmes válasza a népnek, miután bebizonyosodott, hogy ígéretüket – amelyet e textusban kétszer is kinyilvánítanak – nem tudják teljesíteni, így egyoldalú isteni lépésre, megváltásra van szükségük.

Az ember Isten közelében, tehát szeretetét élvezve vagy hatalmát érezve hajlamos rá, hogy sokat ígérjen. Távolabb kerülve nem tud ennek megfelelően élni. Ez egyaránt igaz Mózes népére és a mai keresztényekre.

Az Egyiptomból szabadultak hűtlenségük és gyakori zúgolódásuk miatt nem léphettek az Ígéret Földjére. Mi viszont vétkeinkkel szembesülve újra meg újra odatérdelhünk az úrvacsorai oltárhoz, bocsánatot kérve és kapva.

„Engedelmesen megteesszük” – ígéri a nép. Tőlünk nem tetteket vár Isten, hanem hitet: hiszem, hogy Isten élő Úr, elfogadom Krisztust megváltó Uramnak, bánom bűneimet, és harcolok az ömber ellen.

Ehhez a szövetséghez is két fél kell. Nem erőlteti rám Isten. Dönthetek mellette vagy ellene. De a végső ítéletet nem kerülhetem el. Akit megtisztított az új szövetség vére, azé lesz az örök ország öröme.

Nagypéntek

Zsolt 22,12.15–20

1. Textusunk a legkarakterisztikusabb zsoltárok egyikéből való, és magán viseli a panaszzsoltárok minden jellemzőjét: a panaszt, az Isten iránti bizalom kifejezését, az ellenség/gonoszok jellemzését, a kérést és a hálaadást. Ilyen értelemben „mintaimádság”, amely istentiszteleti-liturgikus (22.26), de magánhasználatra (valószínűleg énekelve) is alkalmas.

2. Mivel a 22. zsoltár időbeli rögzítésére lehetetlen gondolni, kérdés, hogy nem kell-e textusunk kifejtésénél a hívő ember Istenhez benyújtható és benyújtandó panaszáról általában elmélkedni. De nem fenyeget-e így az általános elpszichologizálás veszélye?

3. Zsoltárunk főleg a 2. verse miatt híresült el a kereszténységben. Mivel ez a kereszténen függő Jézus utolsó szavainak egyike, már önmagában is hermeneutikai és homiletikai gondot okozhat. Szabad-e a mi textusunkat ez alatt az aspektus alatt vizsgálnunk? A 2. versen kívül 17c és 19. is szerves része éppen a passiótörténetnek, ezért ezt nem kerülhetjük ki. Ugyanakkor több eleme Ézs 53-ra is emlékeztet. S mivel nagypénteken kell róla prédikálnunk, szabad-e eleve szotériológiai kombinációba bocsátkoznunk? Egyszerűbben: az „ünnepnap jellegét” vagy az Igét prédikáljuk-e?

Két előzetes megjegyzés

„Hol találsz keservesebb, jajveszékkelőbb gyászszavakat, mint a panaszzsoltároknak? Itt úgy tekinthetsz bele az összes szent szívébe, akárha a halálba vagy a pokolba néznél bele. Micsoda sötétség van ott az Isten elszomorító haragja lát-tán!” (Luther)

Két ige látszik meghatározni a zsoltárt: a קָרָה és אָהָה. Az első „távol lenni” értelemben igen gyakori. A személyes kegyesség minőségének kifejezésére főleg Deutero-Ézsaiás, Jeremiás, Ezékiel és a Zsoltárok könyve használja előszeretettel. Zsoltárunk kettős értelemben hozza: egyrészt panaszolja a segítség távollétét, ami abból adódik, hogy Isten elhagyta az imádkozót (2) – ezért van közel viszont a baj (12b). Másrészt Isten közelségéért esedezik – אֵלֵהּ קָרָה, éppen, mert közel a baj, de ő ebben is az ő „erőssége” sietős segítségét kéri (12b.20). 23–32-vel mintegy igazolja kérése teljesülésébe vetett bizalmát. A távollét tudata nem éppen jó talaj a bizalom megszületéséhez. De Zsolt 10,1 szkepticizmusát 22,12.20 már legyőzni látszik.

A אָהָה ige általában azt jelenti: „teltnek lenni”, biztosnak, megbízhatónak lenni. Mindenekelőtt az Istenre vonatkozó igék mutatják, hogy ő az, aki biztos, megbízható (Péld 16,20). Ezért használják a szót szívesen a panaszzsoltárok is, mintegy a hitvallás értelmében. Vallják, hogy a kegyes panaszos helyzetében sincs más megoldás, mint a Jahvéhoz való menekülés. Csak rá lehet biztosan számítani, nála biztonság van. „Bízzál az Úrban teljes szívből...” (Péld 3,5) Zsoltárunk az ősök megtapasztalt bizalmára nyúl vissza – אֵלֵהּ קָרָה: számára ők a bizonyosságai, hogy nem csalódik az Úrban bízó (4–6). Példájuk szerzőnket is lelkesíti, ezt az Urat hirdeti, dicsőíti ő is a gyülekezetben (23–32).

A perikópa

A panaszzsoltároknak csak az egyik jellemzőjét – a személyes panaszt – foglalja magában. A panasz két fenyegetettségre vonatkozik: az imádkozót fenyegeti teljes testi ellehetetlenülése vagy felbomlása, amit az „elolvadás, szétfolyás” és a „kiszáradás” képével érzékeltet igen drasztikusan

(15–16). A másik veszély a „kutyák” felől támad, amelyek teljesen körülvették (כִּבְרֵי). De ez itt is talán inkább csak az állatvilágról az embervilágra való fokozás miatt van: 17b–19 a gonosz emberek részéről elkövetett tetteket írja le. Ugyanakkor még ezen is áttűz a panaszkodó kilátástalan helyzete és menekülésének lehetetlensége (kezek védekezhetnének, de nem tudnak, láb elfuthatna, de átlukasztottan nem képes erre). Kiszolgáltatottja az emberek kényének, ugyanakkor azonban tudja, hogy Isten fektette őt „a halál porába” (16c).

Lehetséges prédikációvázlat

1. Kegyességünk az Isten közelségéből, sőt jelenvalóságából él. De ott van-e ő, ahol betegség, fájdalom, halál és ellenségek kiszolgáltattottjai vagyunk? – A régi kérdés.

2. Amit a panaszszoltárokból kellene megtanulnunk. Gyógyítható-e szenvedésképtelenségünk?

3. „*A mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta*” – Isten azonosul velünk?

Az igehirdetés felé

A Szentírás legszomorúbb részei azok, amelyekben vagy Isten távolodik el népétől, vagy a nép teszi ugyanezt Istennel, vagy a nép úgy érzi, hogy „már Isten is elhagyta” őt. Hitünk, kegyességünk számára nélkülözhetetlen Isten közelsége, jelenléte. Amikor János evangélista az Isten és emberek közötti legnagyobb közelséget akarja érzékeltetni, akkor azt mondja, hogy az Isten „felütötte sátorát” közöttünk (Jn 1,14). Ennél közelebb nem jöhet már az Isten hozzánk. Közelségét azonban sokszor borítja „felhő”. Életünk kétes, veszélyes, sőt kilátástalan helyzetek ellen sincs biztosítva. Ilyenkor a mélypont az, amikor úgy érezzük, hogy senki és semmi nem segít, sőt „már Isten se törődik velünk”. Nincs bizalmunk még a legkézségesebb segítők jó szándékában sem, Isten pedig távolinak tűnik. Hova menekülhetünk?

Felolvasott igénk egy panaszkodó ember imádságának részlete. A zoltárok valóban nagy teret szentelnek az emberi élet sok-sok nyomorúságáról való beszédnek. A panaszszoltárok mindent szóvá tesznek: bajt, veszélyt, betegséget, szenvedést, kivetettséget, a veszteség miatti fájdalmat, az ellenségek/ellenfelek tobzódását és a sikereik miatti panaszt stb. De ezeket mind *Istennek* panaszolják föl, legtöbbször így: *én Istenem*. Mert vallják, hogy minden nyavalyájukról *tud* az Isten, sőt jobban tud, mint ők maguk, hiszen ő az, aki „a föld porába fektette” őket (16). Ezért vallják azt is, hogy kizárólag csak ez a panaszaikkal elborított Isten tud segíteni. Világító és biztató példáikat, modelljeiket a hagyományokból merítik: az atyák Isten iránti

bizalmára emlékeznek, akik nem szégyenültek meg, mert Istenhez kiáltottak segítségért, és megmenekültek (5). A zoltárokból hiába is keresnénk valami gyors megoldást az emberi élet sok-sok nyomorúságára. Mint ahogy annak sincs nyoma, hogy az imádkozó emberektől várna segítséget. Inkább amilyen nyíltan szemére vetik bajukat az Istennek, ugyanolyan „rámenősen” emlékeztetik őt ígéreteire, eddig megtapasztalt jóságára és arra, hogy ha nem segít, az ő nevének tisztelete szenved csorbát ezen a világon.

Hamar elveszítjük türelmünket, sőt a hitünket is, mert „automatizált” világunkban megszoktuk, hogy (majdnem!) minden megoldódik, megvalósul egy gombnyomásra. A hit pedig igen sokat segíthet bajok, gondok között, de semmiféle „gombnyomás”-effektusa nincsen. Elméletileg nem tudunk kielégítő választ adni a szenvedésre, emberi nyomorúságra sem. S ijedten vesszük észre, hogy magunktól képtelenek vagyunk a szenvedésre. Nálunk az egészség, a boldogság, a gondtalanság és a jólét a cél. És hamar jön a csalódás, a kiábrándulás.

Tanácsstalanságunkban, magunkra hagyottságunk kínzó, idegörlő érzése közepette is segítségünkre siet a számításon kívül hagyott és elfelejtett Isten. *Bonhoeffer* szerint a panaszszoltárok minden kínzó kérdésére egyedül Jézus Krisztus a felelet. Nem pusztán azért, mert Isten őt megváltásunkra küldte. Hanem mert egészen konkrétan mintegy „részt vállalt” a mindenkori emberi szenvedésből. Velünk való szolidaritásának jele, hogy élete legsötétebb helyzetében, a kereszten függve kínokban éppen ennek a zoltárnak a szavaival panaszolta fel elhagyatottságát és a gonoszok való kiszolgáltatottságát: „*Én Istenem, én Istenem, mért hagyta el engem?*” Reménytelenségében azonban áttűz rendíthetetlen bizalma: még itt is *én Istenemnek* szólítja az Istent. Jele ez annak, hogy még a legmélyebb elhagyatottsága és szenvedése sem tudja megszakítani kapcsolatát az Atyával.

Ebben van nagypéntek vigasztaló és bátorító üzenete számunkra. Jézusnak ezt a „heroikus” tettét szemlélhetjük áhítattal, ahogy azt legtöbb énekünk javasolja, sőt követeli. De nem ebben van a mi menekülésünk. Hanem abban, hogy igaznak fogadjuk el Jézus nagyon is emberi gyötrődését és a gyötrődésben is rendületlen Atyjához fordulását. S rájövünk, hogy ez a fájdalmak férfija, betegség ismerője a „mi betegségeinket viselte”. Felhívás és meghívás ez arra, hogy rávessük minden szenvedésünket, mert mi azokkal nem tudunk semmit kezdeni, s főleg nem megoldani őket. Mert ő „sokak vétékét vállalta magára, és közbenjárta a bűnösökért”. Ő azonosul a mi szenvedéseinkkel, s az ő szenvedésében jelen van Isten. Nincs szenvedés a földön, amelyben a Szenvető ne lenne velünk, úgy, hogy együtt szenved, együtt imádkozik velünk. Ő az egyetlen segítő. Bízást mondhatjuk: „*vessződ és botod megvigasztal engem*” (Zsolt 2,4).

GÉMES ISTVÁN

Tallózó

„Jézus a kereszten, mint népének hű fia, ki egészen benne élt az Ő Bibliájában, az Ótestamentumban: ennek a zoltárnak imádkozásával, recitálásával fejezte ki érzéseit és gondolatait; viszont a Jézus halálának tanúi s az első gyülekezet, ebben a zoltárban találta meg a Jézus kínszenvedésének prófétai formáit: a megcsúfolás, kínzás és megfeszítés egyes részleteit. Azért a 22. zoltár éppúgy hozzátartozik Jézus történetéhez, mint az Ézs 53. része. (...) senki hívebben a test végső állapotát nem írta le, és nincs a világon az az érzékletes tény, amiről tapasztalatibb, kézzelfoghatóbb képet rajzoltak volna, mint itt a megváltói szenvedés borzalmairól és az elnyert győzelem dicsőségéről. (...) a zoltár (...) a szenvedésnek és szabadulásnak egymás mellé helyezéséből és a kettő közötti átmenetből áll. Egy Istentől elhagyott ember nem tud a maga erejéből felerőlködni Hozzá, de Ő aláhajol, mint kegyelem, s a végső ponton átkarolja és magához felemeli. (...) a zoltár századokkal előbb egy prófétai vízióban megjósolta a Krisztus halálának részleteit, (...) ezt a zoltárt és a passió történetét soha többé egymástól elválasztani nem lehet.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„Dávid életének egyetlen ismert eseménye sem illik e zoltár minden részletéhez. Az itt található kifejezések nem egy betegséget, hanem egy kivégzést írnak le. Ez a kivégzés azonban inkább Jézus megfeszítésével áll összhangban (...) Ez a zoltár rendelkezik azzal az érdekes tulajdonsággal, hogy egyetlen szót sem ejt a bűnbánatról, és nem átkozza meg az ellenséget. Elsősorban egy igaz ember a panasza, akit gonosz emberek megölni készültek.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„A keresztre feszítés ismeretlen kivégzési módszer volt a zsidó törvényben. (...) Mégis, itt ez az ismeretlen halálbüntetés tökéletesen le van írva.” (Arno C. Gaebelein: *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Isten igazság(osság)a itt indítékot talált a szeretetre, mégis itt érvényesült az ő elhagyásában. (...) Isten itt tökéletesen megdicsőült, mivel ez megalapozta minden tervének dicsőséges megvalósítását. (Minél többet tanulmá-

nyozzuk a keresztet, annál jobban látni fogjuk, hogy ez a végső válasz a jó és a rossz minden kérdésére.)” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése*. Evangéliumi Kiadó)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Jézusnak azért kellett ilyen sokat szenvednie, mert a mi bűneinket vette magára.

Pont az, aki a legfontosabb volt neki, az Atyja nem volt mellette, úgy érezte, hogy nincs vele, pedig tőle várhatta volna el, hogy büszke legyen, hogy örüljön, hogy volt ereje véghezvinni, amit várt tőle, hogy méltó volt a küldetésre. Ő a kereszten függve is adott. Akitől várt volna valamit, akitől kaphatott volna, az nem volt ott. Az emberek a bajban egymást segítik, őt nem volt ki segítse. Tőle még az is elvétel, ami másnak megadatik. A szenvedésben, kilátástalan helyzetben az emberek számára sokszor reményforrásként egyedül Isten marad, ő még Istent is távol kellett hogy érezze magától.

A képekben, víziókban állatok támadnak rá. Ez az elle-ne forduló gonoszok elaljasodását mutatja.

A szenvedésben teljesen szétesik, megsemmisül. A gonoszság megsemmisíti. Jézus tanítása, tettei isteniek voltak, Isten voltáról, hatalmáról tanúskodtak. A szenvedésben teljesen ember, emberi. Mint szenvedő ember áll előttünk. Az emberek vágya a kegyes, méltóságteljes halál. Tőle ezt is elvették. Úgy hal meg, mint egy gonosztevő. Szinte minden porcikáját egyenként ölik meg.

Míg szenved, bámulnak rá. A tömeg együttérzés nélküli, talán még mulatnak is rajta.

Még él, de már szétesztják, amiye volt. Semmije nem marad. Semmi nélkül érkezett a világba, úgy is távozik innen. Életét, javait elvették.

Élete során vele volt az Úr, a halálában magára hagyja. Ezt helyettünk, értünk szenvedte, azért, hogy nekünk még a halálban se kelljen egyedül maradnunk.

Minden szenvedés és az átélt egyedüllét ellenére bízunk az Úrban. A remény hal meg utoljára. Ő már szinte halott, de még remél. Segítségért az Úrhoz kiált.